

PRAVO SOCIALNE VARNOSTI

zapiski s predavanj

I. UVOD V PRAVO SOCIALNE VARNOSTI

1. OPREDELITEV PRAVA SOCIALNE VARNOSTI

Pravo socialne varnosti tvorijo:

- **v formalnem smislu** – vsa pravna pravila, določena z ustavo, zakoni in drugimi pravnimi akti, v katerih so urejene pravice, obveznosti in pravna razmerja socialne narave. S predpisi so določeni:
 - o naslovljenci pravic in subjekti socialnih razmerij;
 - o vsebina in objekt pravic;
 - o nastanek, sprememba in prenehanje pravic;
 - o varstvo pravic.
- **v materialnem smislu** – vsa pravna pravila, s katerimi se uresničujejo ustavne določbe o:
 - o socialni državi;
 - o pravici do socialne varnosti;
 - o pravici do zdravstvenega varstva;
 - o drugih posebnih pravicah.

Med načeli sta pomembni:

- načelo enakosti pred zakonom;
- prepoved razlikovanja na temelju osebnih okoliščin.

Pravo socialne varnosti spada v **javno pravo**, ker:

- ⇒ pravice oblikuje zakonodajni organ;
- ⇒ se pravice uresničujejo v razmerju do države;
- ⇒ pravice nastanejo po volji države in ne po volji posameznika.

Za uresničevanje določenih zavarovanj (dodatno pokojninsko zavarovanje, dodatno zdravstveno zavarovanje) se uporabljajo tudi instrumenti zasebnega zavarovalnega prava, če v javnih predpisih ni posebnih pravil.

2. TEMELJNI SISTEMI IN TEMELJNI POJMI

2.1. SOCIALNA DRŽAVA

Izhodišče socialne države je, da je dolžna skrbeti za zadovoljevanje potreb in interesov prebivalstva. Zato je država dolžna organizirati javne sisteme socialne varnosti. **Socialna država naj bi posameznikom, družinam in nekaterim skupinam zagotavljala določeno stopnjo materialne in socialne varnosti**. Pojem socialne države pomeni odmik od liberalističnega pojmovanja države – socialna država naj bi zagotavljala predvsem socialni mir. Načelo socialne države je v ustavi konkretizirano v nekaterih temeljnih socialnih in ekonomskih pravicah. Načelo socialne države in na njem utemeljene ustavne pravice vežejo zakonodajalca, da jih pri normativnem urejanju ustrezno izrazi in pravno udejanji.

2.2. SOCIALNA POLITIKA

Socialna politika se uvaja z zakoni s področja prava socialne varnosti.

Politika je svobodna dejavnost določene skupine ljudi, ki je obeležena z določenimi cilji – ti cilji za to skupino ljudi predstavljajo ocenljivo vrednoto. Politika se razvija preko skupine, civilne družbe, države.

Socialna politika je del splošne politike. Njen **cilj** je:

- **zagotavljanje pogojev za osebni razvoj članov družbe**;
- **zagotavljanje življenja v blagostanju**.

Socialna politika je odvisna od 3 položajev v državi:

- (1) socialni položaj;
- (2) ekonomski položaj;
- (3) politični položaj.

Tudi politična volja določa socialno politiko:

⇒ **liberalna** socialna politika – poudarja vlogo posameznika, država ukrepa le v izjemnih primerih (ZDA);

⇒ **evropska** socialna politika – država je odgovorna tudi za socialni razvoj prebivalstva.

Po II. SV postaja socialna politika vedno bolj pomemben del splošne politike. Krog upravičencev se širi. V 1980. letih pa se postavi vprašanje, ali je res le država odgovorna za socialni položajev prebivalcev. Tudi posamezniki morajo nositi del odgovornosti za svoj socialni položaj.

Socialna politika se deli na 2 vrsti:

- (1) **preventivna** socialna politika – cilj je **preprečiti nastanek socialnih primerov**.

Socialni primer = primer, v katerem posameznik začasno ali trajno ni sposoben za delo (bolezen, materinstvo, invalidnost, starost, smrt preživljalca družine, brezposelnost). Sem prištevamo še: potrebe po zdravstvenih storitvah, sredstva za preživljanje otrok, potrebe po negi starejših in invalidnih.

Socialne primere preprečujejo **preventivne dejavnosti**:

- 1) zdravstvena preventiva;
- 2) varstvo pri delu;
- 3) prometna varnost;
- 4) izobraževanje;
- 5) prekvalifikacije in poklicno usmerjanje.

- (2) **kurativna** socialna politika – **odprava ali omilitev posledic nastanka socialnega primera**, ki je povzročil nemožnost za delo ali povečanje življenjskih stroškov.

Udejanjanje socialne politike poteka na 2 načina:

- (1) **normativna socialna politika** = določitev pravic in obveznosti;
- (2) **institucionalna socialna politika** – poteka preko določenih organizacij, ki uvajajo socialne programe za določene skupine prebivalstva, ki potrebujejo pomoč zaradi nastanka socialnih primerov (sindikati, verske organizacije).

Določanje socialne politike poteka v 5 fazah:

- (1) **določitev kroga varovanih oseb s strani države** – ta krog je lahko (od najširšega proti najožjemu):
 - 1) vsi prebivalci določene države;
 - 2) vsi državljani določene države;
 - 3) samo zaposleni;
 - 4) samo aktivno prebivalstvo;
 - 5) samo socialno ogroženi.
- (2) **določitev vrste ter vsebine socialnih pravic**:
 - 1) določi se vrsta dajatev – dajatve so lahko denarne ali v naravi (npr. boni za prehrano), dajatve v naravi (= storitve) so značilne za zdravstveno varstvo;
 - 2) določi se višina dajatev.
- (3) **določitev subjekta, ki organizira in izvaja sistem socialne varnosti** – to je lahko:
 - 1) državna uprava (= država); ali
 - 2) samostojne institucije (npr. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje).
- (4) **določitev financiranja dajatev in storitev** – poteka lahko:
 - 1) iz davčnih virov;
 - 2) iz prispevkov bodočih upravičencev (zaposleni, samozaposleni, kmetje);
- (5) **določitev, ali bo pravica**:

- 1) **pravno vezana** = pristojni organ bo odločil o pravici na podlagi zakonskih pogojev (npr. pokojnina je v našem sistemu zakonsko vezana dajatev);
- 2) **diskrecijske / odmerne narave** = pristojni organ bo po prostem preudarku odločil, ali je posameznik upravičen do dajatve / storitve.

Slovenija se v Ustavi opredeljuje kot socialna država, zato mora urediti **javni sistem dajatev in storitev socialne varnosti**. Ta sistem naj temelji na 3 načelih:

- (1) **načelo solidarnosti** med bogatimi in revnimi (vertikalna prilagoditev);
- (2) **načelo vzajemnosti** – horizontalno prerazporejanje med ljudmi z različnimi položaji: mladi–stari; zdravi–bolni; ljudje z otroci–ljudje brez otrok;
- (3) **načelo socialne pravičnosti**.

Cilja socialne politike sta:

- **zagotoviti vsakomur življenje, vredno človekovega dostojanstva;**
- **zagotoviti vsakomur pogoje za osebni razvoj.**

2.3. SOCIALNI PRIMERI, ZAVAROVANI PRIMERI

Posameznik pri svojih ekonomskih aktivnostih upošteva **tveganje** in **varnost**.

Elementi ekonomske varnosti so:

- stalnost dohodka;
- ohranjanje realne vrednosti dohodka;
- višina dohodka, ki presega prag revščine.

Nasprotje ekonomske varnosti je **ekonomska negotovost**. Primeri le-te so:

- izguba dohodka;
- nezmožnost za delo;
- nastanek nadpovprečnih stroškov =
 - o rojstvo otroka;
 - o zdravljenje poškodovanega ali bolnega družinskega člana.
- nezadostni dohodki za pokrivanje minimalnih življenjskih potreb.

Socialni primeri so primeri, v katerih posameznik začasno ali trajno ne more ustvarjati dohodka:

- (1) **brezposelnost**;
- (2) **starost**;
- (3) **invalidnost**;
- (4) **bolezen in poškodba**;
- (5) **materinstvo**;
- (6) **smrt osebe, ki je preživljala družino**.

Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 102 določa **9 socialnih primerov**, v katerih ima varovana oseba pravico do denarne dajatve ali zdravstvenih storitev. Ti primeri so:

- (1) zdravljenje zaradi bolezni ali poškodbe – iz tega izhaja pravica do zdravstvenih storitev;
- (2) izguba dohodka zaradi bolezni ali poškodbe – iz tega izhaja pravica do nadomestila za čas bolezni ali poškodbe;
- (3) brezposelnost – iz tega izhaja pravica do nadomestila za čas brezposelnosti;
- (4) starost – iz tega izhaja pravica do denarne dajatve za starost;
- (5) izguba dohodka zaradi nesreče pri delu ali poklicne bolezni – iz tega izhaja pravica do denarne dajatve za primere nesreč pri delu in poklicnih boleznih;
- (6) povečana družina – iz tega izhaja pravica do družinskih dajatev;
- (7) materinstvo – iz tega izhaja pravica do dajatev za primer materinstva;
- (8) invalidnost – iz tega izhaja pravica do dajatev za primer invalidnosti;
- (9) smrt hranilca družine – iz tega izhaja pravica do dajatev članom družine v primeru smrti hranilca družine.

Primeri materinstva in zdravljenja zaradi bolezni ali poškodbe se nanašata na povečanje stroškov, ostali primeri pa na izgubo dohodka. Med socialne primere ni vključen primer pomanjkanja, ki doleti zaposleno, samozaposleno, nezaposleno ali brezposelno osebo, ki nima zadostnih sredstev za preživljanje sebe in odvisnih družinskih članov.

2.4. SOCIALNA ZAŠČITA

Socialna zaščita je **širši pojem** od pojma socialne varnosti. Obsega:

- (1) sistem socialne varnosti (ang. **social security**) za zagotovitev dohodkovne varnosti, ki se pravnotehnično izvaja prek sistema socialnega zavarovanja ali sistema državnih dajatev;
- (2) sistem socialnih pomoči (ang. **social assistance**), namenjen osebam, ki potrebujejo pomoč, ker živijo v pomanjkanju;
- (3) sistem socialnih odškodnin za žrtve vojne, kaznivih dejanj in drugih okoliščin, za katere odgovarja država;
- (4) sistem socialnih ugodnosti (ang. **social advantages**), s katerimi se zagotavljajo enake možnosti za vse prebivalstvo s programi izobraževanja ter z družinskimi, stanovanjskimi, zaposlovalnimi in drugimi javnimi programi;

V angleščini so socialna zaščita imenuje **social protection**.

2.5. SOCIALNA VARNOST

Angleški termin je **social security**. Prvič je bil ta pojem uporabljen leta 1935 v ZDA, ko je bil sprejet Zvezni zakon o socialni varnosti (Social Security Act).

Socialna varnost v **širšem smislu** je **sistem pravic s kurativnimi in preventivnimi cilji za preprečevanje, omilitev in odpravljanje posledic socialnih primerov**. Gre za splošen koncept različnih vrst ukrepov za varstvo posameznika v socialnih položajih in pogojih, ko je lahko njegovo preživetje ogroženo. Socialna varnost so **pravice in dolžnosti, s katerimi se osebam, ki so brez lastne krivde brez zaslužka prizadeti zaradi določenega socialnega primera**. Cilj socialne varnosti je izravnava položajev državljanov, ki so brez lastne krivde brez zaslužka, z drugimi državljani.

Socialna varnost v **ožjem smislu** je **ustvarjanje enakopravnega položaja državljanu, ki zaradi kakršnegakoli razloga brez lastne krivde ostane brez možnosti z lastnim zaslužkom zagotoviti svoj standard in preživljanje lastne družine ob enakih pogojih, kot jih imajo drugi državljani**. Neposredni cilj socialne varnosti je vzpostavljanje ravnotežja v življenjskih pogojih državljanov, ki so prizadeti zaradi socialnega primera.

Cilj socialne varnosti je **zagotovitev varnosti posameznikom, družinam in družbenim skupinam, da se njihov ekonomski in socialni položaj ne bo poslabšal**.

Socialno varnost zagotavljajo 4 sistemi:

- (1) **sistem socialne varnosti** – krije primere, v katerih nastopita:
 - 1) **izpad dohodka:**
 1. bolezen ali poškodba;
 - (I) pri delu;
 - (II) izven dela.
 2. materinstvo;
 3. invalidnost;
 4. starost;
 5. smrt hranilca družine;
 6. brezposelnost; ALI
 - 2) **povečanje stroškov:**
 1. zdravljenje;
 2. preživljanje otrok;
 3. nega starejših.

Socialna varnost se zagotavlja na 2 načine:

- o **preko socialnega zavarovanja;**
- o **preko nacionalne varnosti** = sistem državnih dajatev;

(2) **sistem socialnih pomoči** (pri nas se imenuje **sistem socialnega varstva**, ang. **social assistance**) – preko njega se zagotavljajo denarne dajatve in storitve prebivalcem, ki:

- 1) so v socialni stiski;
- 2) imajo nezadostna sredstva za življenje.

Večina držav kombinira sistem socialne varnosti s sistemom socialnih pomoči – takšna kombinacija se imenuje **sistem varnostne mreže** (ang. **safety net**), ker naj bi se vanjo "ujeli" vsi, ki potrebujejo pomoč.

(3) **sistem socialnih odškodnin** – odškodnina se izplača vsem osebam, ki so utrpeli škodo zaradi okoliščin na strani države:

- 1) žrtve vojn;
- 2) žrtve kaznivih dejanj;
- 3) žrtve zdravstvenih okvar, ki so posledice obveznih zdravstvenih posegov (npr. škodljive posledice zaradi obveznih cepljenj).

(4) **sistem socialnih ugodnosti** (ang. **social advantages**) – sem štejejo:

- 1) izobraževanje;
- 2) varstvo otrok;
- 3) stanovanjske pomoči;
- 4) davčne ugodnosti;
- 5) pomoč študentom.

Pravica do socialne varnosti je določena v § 50 Ustave. Ne gre za absolutno pravico, ki bi se uresničevala na podlagi ustave, temveč jo je treba urediti z zakonom.

2.6. SOCIALNO ZAVAROVANJE IN DODATNO ZAVAROVANJE

Angleški izraz je **social insurance**.

Socialna zavarovanja so **sistem javnih zavarovanj za socialne primere**. Vedno gre za zavarovanja za bodoč in nepredvidljiv dogodek, ki je neodvisen od zavarovanca in mu lahko povzroči škodo (= izpad dohodka). Tudi pokojninsko zavarovanje se sklepa za negotove dogodke, ker je negotovo, kolikšno starost bodo zavarovanci dosegli.

Na splošno so socialna zavarovanja **obvezna zavarovanja za aktivne osebe**. Aktivne osebe so:

- (1) **zaposleni**;
- (2) **samozaposleni**;
- (3) **kmetje**.

Obvezna zavarovanja **nastanejo na temelju zakona**. To pomeni, da zavarovanje nastane *ex lege* na podlagi nastanka določenega zaposlitvenega statusa.

Zakon določa:

- pogoje za nastanek in prenehanje zavarovanja;
- vrsto in obseg pravic iz zavarovanja;
- pogoje za pridobitev dajatev.

Obveznost zavarovancev je plačevanje prispevkov v zavarovalne sklade. Prispevki se računajo v deležu (%) plače, pri čemer se upošteva ekonomska moč zavarovancev. Denarne dajatve, ki jih zavarovanci prejmejo, če nastane socialni primer, so v sorazmerju s preteklo plačo (tipičen primer je pokojnina). To ne velja v sistemu zdravstvenega zavarovanja, v katerega vsakdo vplačuje v skladu s svojimi zmožnostmi, pri čemer so pravice za vse enake (primer načela solidarnosti).

Dodatna ali dopolnilna zavarovanja se sklepajo poleg obveznih javnih socialnih zavarovanj. Lahko so **obvezna** (npr. v sistemu pokojninskega zavarovanja) **ali prostovoljna**. Ne izvajajo jih državne institucije, temveč zasebne organizacije (banke, zavarovalnice, itd.). Pri nas so zavarovalnice, ki sklepajo dodatna zdravstvena zavarovanja, omejene s tem, da ne morejo odkloniti zavarovanca, četudi je njegovo zdravstveno stanje zelo rizično.

2.7. SOCIALNO VARSTVO

Socialno varstvo pomeni, da so do denarnih dajatev in dajatev v naravi upravičene le osebe, ki so v socialni in ekonomski stiski ter potrebujejo pomoč. Glej **sistem socialnih pomoči**.

2.8. SOCIALNE UGODNOSTI IN SOCIALNE VZPODBUDE

Sistem socialne zaščite v državi obsega poleg sistemov socialne varnosti tudi sisteme socialnih ugodnosti. Sistemi socialnih ugodnosti obsegajo zlasti programe socialnih vzpodbud in socialnih služb. S programi naj bi se ustvarili pogoji za izenačevanje socialnih položajev prebivalcev. Javni programi so organizirani zlasti na naslednjih področjih:

- izobraževanje;
- zaposlovanje;
- pomoč pri pridobitvi stanovanja;
- varstvo predšolskih otrok;
- varstvo mlade družine;
- varstvo otrok, mladine in družine;
- varstvo otrok, mladine in odraslih s posebnimi potrebami.

3. TEMELJNA NAČELA SOCIALNE VARNOSTI

Najbolj temeljna načela socialne varnosti so:

- ⇒ **socialna pravičnost**;
- ⇒ **človekovo dostojanstvo**;
- ⇒ enako obravnavanje v enakih primerih;
- ⇒ različno obravnavanje v različnih primerih;
- ⇒ enake možnosti za osebni razvoj;
- ⇒ vzajemnost;
- ⇒ solidarnost.

3.1. SOCIALNA PRAVIČNOST

Socialna pravičnost je odvisna od tolmačenja v določeni družbi v določenem obdobju. Ločimo 4 osnovne sisteme:

- **razredna družba** – vsakomur po njegovem družbenem položaju;
- **socializem, komunizem** – vsakomur po njegovih potrebah;
- **liberalizem** – vsakomur po njegovi uspešnosti;
- **pravna država** – vsakomur tisto, kar mu pripada po predpisih.

Socialno pravičnost je treba uresničevati na tak način, da je sprejemljiv za večino in je čim manj sporen. Najbolj nesporne so menjalna, korektivna in postopkovna pravičnost.

Za pravične se štejejo dejavnosti, usmerjene v kolektivno blagostanje – v dobro za vse ali veliko večino. V Evropi se utemeljuje **vzajemnost na horizontalni ravni** – med mladimi in starimi, zdravimi in bolnimi, zdravimi in invalidi, zaposlenimi in brezposelnimi.

V anglosaksonskih državah se utemeljuje **vzajemnost na vertikalni ravni** – med bogatimi in revnimi. Pravično je prerazporejanje dobrin, ki so jih ustvarili bolj sposobni in uspešni v korist manj sposobnih in uspešnih. Družba mora izrabiti naravne sposobnosti in prednosti nadarjenih na tak način, da imajo koristi vsi člani družbe. Socialne in ekonomske prednosti

morajo biti prerazporejene tako, da v največji meri koristijo manj uspešnim. Vsi morajo imeti enake možnosti ter vsi položaji in zaposlitve morajo biti vsem enako dostopni.

3.2. ČLOVEKOVO DOSTOJANSTVO

Človekovo dostojanstvo je **vrednota in cilj, ki določa način delovanja države na socialnem področju**. Človekovo dostojanstvo mora biti zagotovljeno tako, da:

- se človeka ne ponižuje;
- se človeku ne odreka individualnosti;
- se človeku zagotovijo minimalni pogoji za obstoj.

Varovanje človekovega dostojanstva je določeno v mednarodnih aktih kot cilj in vrednota, ki naj se zagotovi z realizacijo temeljnih človekovih, državljanskih, političnih, ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic.

Nemška ustava v 1. členu določa: **Dostojanstvo človeka je neodtujljivo, spoštovanje in varovanje dostojanstva je obveznost vseh državnih in oblastnih organov**. Pomanjkljivost slovenske Ustave je, da ne določa vrednote človekovega dostojanstva.

Pri urejanju socialnih pravic naj bi država skrbela, da so le-te določene tako, da ima človek pogoje za življenje v dostojanstvu.

4. PRAVNI VIRI

4.1. MEDNARODNI PRAVNI VIRI

Mednarodni viri se lahko nanašajo na pravico socialne varnosti, ki se nato lahko izvršuje prek različnih pravnih sistemov, ali pa urejajo le posamezen sistem oz. področje socialne varnosti.

Mednarodni pravni viri so:

- **glede na veljavo:**
 - **univerzalni** – sprejemata jih:
 - **OZN**; in
 - **ILO** (International Labour Organization), slov. MOD (Mednarodna organizacija dela).
 - **regionalni** – sprejemata jih:
 - **Svet Evrope**; in
 - **Evropska unija**.
- **glede na sklepanje:**
 - **bilateralni** = akt skleneta 2 državi;
 - **multilateralni** = akt sklene več držav.
- **glede na predmet urejanja:**
 - **pravni akti vsebine**; in
 - **pravni akti načel**.
- **glede na vsebino:**
 - **pravni akti koordinacije** – povezujejo posamezna področja socialne varnosti med seboj;
 - **pravni akti harmonizacije** – posegajo v vsebino posameznega sistema (npr. s tem, da določijo minimalne standarde).
- **glede na nadzor:**
 - **politični** – nadzor nad njihovim izvrševanjem izvajajo države ali naddržavne organizacije;
 - **strokovni** – nadzor nad njihovim izvrševanjem izvajajo strokovna telesa.

4.1.1. AKTI OZN

Poglavitni akti OZN so:

- (1) **Splošna deklaracija o človekovih pravicah (SDČP)**;

(2) **Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah;**

(3) **Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.**

Te 3 akti predstavljajo neke vrste mednarodno listino o človekovih pravicah.

SDČP določa socialne, kulturne in ekonomske pravice kot enakovredne političnim. Socialne pravice so relativne narave, ker so odvisne od ekonomskega razvoja v posamezni državi in od zakonodajalca. Pomembna sta člena:

- 22 – v njem je določena **pravica do socialne varnosti;**
- 25 – v njem je določena **pravica do takšne življenjske ravni, ki človeku in njegovi družini zagotavlja zdravje in blagostanje.**

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah vsebuje naslednje pomembne člene:

⇒ § 9 = **pravica vsakogar do socialne varnosti;**

⇒ § 10 = **posebno varstvo družine in otroka;**

⇒ § 11 = **pravica vsakogar do primernega življenjskega standarda.**

Poudarjena je relativna narava teh pravic – vsaka država jih uresničuje v skladu s svojim ekonomskim standardom. Upošteva se tudi socialno in politično stanje v državi.

Sistem nadzora je takšen:

- države podpisnice so dolžne poročati o uresničevanju pravic;
- to poročilo se oceni:
 - o s strani izvedencev = strokovna ocena;
 - o s strani organov OZN = politična ocena.
- odločujoča je politična ocena – četudi je strokovna ocena v državi podpisnici ugotovila hude kršitve Pakta, se lahko organi OZN odločijo, da države ne bodo sankcionirali. Običajno so kršitve pogojene s težkim ekonomskim položajem države podpisnice (npr. delo otrok v Jugovzhodni Aziji je huda kršitev Pakta, vendar je pogosto edini način preživljanja družine, zato teh držav ni smiselno sankcionirati).
- ukrepi niso prisilni – državo se zgolj opozori, naj odpravi kršitve in izpolnjuje obveznosti, ki jih je prevzela s podpisom pakta.

Konvencija o otrokovih pravicah določa pravico otrok do socialne varnosti.

4.1.2. AKTI MEDNARODNE ORGANIZACIJE DELA

V Mednarodni organizaciji dela (MOD) sodelujejo:

- o predstavniki držav;
- o predstavniki reprezentativnih sindikatov;
- o predstavniki delodajalcev.

MOD izdaja 2 vrste aktov:

- **konvencije**; IN
- **priporočila** – njihova vloga je, da:
 - o dopolnjujejo konvencije;
 - o svetujejo, kako naj se konvencije izvršujejo;
 - o urejajo področja, na katerih še ni doseženo soglasje za sprejem konvencije.

MOD ureja naslednja področja:

- (1) **zaposlovanje in delovna razmerja;**
- (2) **socialna varnost;**
- (3) **varnost pri delu.**

Slovenijo zavezujejo naslednji akti MOD (vsi so bili sprejeti po II. SV):

- **Konvencija 102 o minimalnih normah socialne varnosti;**
- **Konvencija 103 o varstvu materinstva;**
- **Konvencija 121 o dajatvah za nesreče pri delu in poklicne bolezni;**

- Konvencija 155 o varstvu pri delu, zdravstvenem varstvu in delovnem okolju;
- **Konvencija 159 o poklicni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov;**
- **Konvencija 161 o službi medicine dela.**

Konvencija 102 o minimalnih normah socialne varnosti je najbolj pomembna. Država podpisnica mora ratificirati najmanj 3 od 9 naštetih socialnih primerov, za katere Konvencija določa denarne dajatve. Jugoslavija je Konvencijo ratificirala že leta 1955, vendar ni ratificirala dajatev za invalidnost in vzdrževanje otrok.

Socialni primeri v Konvenciji so:

- določeni kot **nadomestilo izpadlega dohodka**:
 - 1) **bolezen**;
 - 2) **brezposelnost**;
 - 3) **starost**;
 - 4) **poškodbe pri delu**;
 - 5) **materinstvo**;
 - 6) **smrt vzdrževalca družine**;
 - 7) **invalidnost**.
- določeni kot **nadomestilo stroškov**:
 - 8) **zdravljenje**;
 - 9) **vzdrževanje otrok** (družinske dajatve).

Za vsak naštet socialni primer so v Konvenciji določeni:

- (1) definicija primera;
- (2) minimalen krog varovanih oseb (npr. država mora denarne dajatve zagotoviti 50% zaposlenim);
- (3) vrsta in vsebina dajatve;
- (4) pogoji za nastanek pravice do prejemanja dajatve;
- (5) minimalna višina dajatev – bile naj bi sorazmerne pretekli plači. Konvencija določa zelo zapleten izračun minimalne višine dajatev – ta je določena glede na delež, ki je odvisen od povprečne plače beneficiranega delavca v industrijski panogi, ki zaposluje največ beneficiranih delavcev v državi (npr. avtomobilska industrija v Nemčiji).
- (6) minimalno trajanje dajatev (pri začasni nezmožnosti za delo).

Najbolj pomembni skupni določbi, ki se nanašata na vse socialne primere, sta:

- **tuji delavci morajo biti enako obravnavani na področju socialnega zavarovanja** (to ne velja za področje socialnih pomoči), če gre za sisteme socialnih zavarovanj, v katerih se dajatve financirajo iz prispevkov. Tuji državljan, ki je zakonito zaposlen v državi podpisnici in plačuje vse prispevke, mora imeti enake pravice iz vseh socialnih zavarovanj.
- **pravice do dajatev uživajo pravno varstvo pred sodnimi in upravnimi organi.**

Nadzor nad uresničevanjem Konvencije poteka na 2 ravneh:

- o strokovna ocena – sledi ji:
- o politična ocena.

Hude kršitve Konvencije se obravnavajo na Generalni skupščini, ki ima vlogo "sramotilnega stebra", zato se temu države skušajo izogniti.

MOD izvaja številne programe, s katerimi poskušajo zagotoviti izvajanje konvencij.

4.1.3. AKTI SVETA EVROPE

Svet Evrope ima sedež v Strasbourgu, Francija. 50 evropskih držav je članic.

Najbolj pomembni akti Sveta Evrope za področje socialne varnosti so:

- **Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin** (bolj znana pod imenom Evropska konvencija o človekovih pravicah) – morajo jo ratificirati vse države članice Sveta Evrope;

- **Evropska socialna listina**, sprejeta 1961, revidirana 1996;
 - **Evropski kodeks socialne varnosti**, sprejet 1964;
 - **Evropska konvencija o socialni varnosti**, sprejeta 1972;
 - **Evropska konvencija o socialni in medicinski pomoči**, sprejeta 1972.
- (1) Evropska konvencija o človekovih pravicah obravnava zgolj državljanske in politične pravice. Pravno varstvo je zagotovljeno pred Evropskim sodiščem za človekove pravice v Strasbourgu. V § 6 je določena pravica do poštenega sojenja, kar se navezuje tudi na področje socialne varnosti – pravice iz socialnega zavarovanja imajo status civilnih pravic, kar pomeni, da morajo njihovi upravičenci uživati pravico do poštenega sojenja.

(2) **Evropska socialna listina (1961, 1996)**

Treba je razlikovati med osnovno Listino in njeno revidirano različico.

Osnovna Listina je vsebovala 19 pravic (= členov) na področjih zaposlitve, dela in socialne varnosti. Država podpisnica je bila dolžna ratificirati najmanj 10 členov ali 45 numeriranih odstavkov, pri čemer je bilo obvezno ratificirati vsaj 5 od 7 temeljnih členov. Revidirana Listina vsebuje 31 pravic (= členov) na področjih zaposlitve, dela in socialne varnosti. Država podpisnica je dolžna podpisati najmanj 16 členov ali 63 numeriranih odstavkov, pri čemer je obvezno ratificirati vsaj 6 od temeljnih 9 členov.

Listina je razdeljena v **2 dela**:

1) **I. del = 31 pravic** na naslednjih področjih:

1. **zaposlovanje**;
2. **delovna razmerja**;
3. **socialna zaščita**.

2) **II. del = dolžnosti države za uresničitev pravic**.

Pravice iz področja socialne zaščite vsebujejo člani 11–19, 23, 30 in 31. Temeljni člani so 1, 5, 6, 7, 12, 13, 16, 19, 20.

Slovenija je ratificirala vseh 31 členov, razen:

- 1. in 4. odstavka 13. člena – s tem smo izključili pravico tujcev do socialne in zdravstvene pomoči, pravico imajo le do brezplačne nujne medicinske pomoči in minimalne socialne pomoči;
- 2. odstavka 18. člena – tudi ta se nanaša na tujce.

Teh odstavki niso bili ratificirani iz strahu, da bi se zaradi visoke stopnje socialne varnosti v Slovenijo začeli priseljevati delavci iz bivših jugoslovanskih republik.

Nadzor nad izvajanjem ESL opravlja **Evropski odbor za socialne pravice** na temelju poročil, ki jih pripravijo države podpisnice. Ta poročila, ponavadi zelo obsežna, pregledajo strokovni izvedenci.

Dodaten nadzor uvaja **institut kolektivne pritožbe – evropski reprezentativni sindikati in delodajalske organizacije lahko sprožijo postopek proti državi, ki krši obveznosti iz ESL**. Pravic iz ESL zaenkrat ni možno uveljavljati pred nobenim mednarodnim sodnim organom.

Najbolj pomemben je § 12, v katerem je določena **pravica do socialne varnosti**. Država podpisnica mora:

- **uvesti ali ohraniti sistem socialne varnosti**;
- **ohraniti sistem socialne varnosti na primerni ravni** – zagotoviti mora dajatve za vsaj 6 socialnih primerov, kot zahteva Evropski kodeks socialne varnosti;

- **prizadevati si za pospešen razvoj sistema socialne varnosti** – socialna varnost mora biti vedno na višji ravni (ta določba se danes ne spoštuje, ker so sistemi socialne varnosti v krizi in se pravice ožijo);
 - **enako obravnavati domače državljane in tuje delavce.**
- (3) **Evropski kodeks socialne varnosti** povzema Konvencijo MOD 102, vendar od držav podpisnic zahteva, da ratificirajo vsaj 6 socialnih dajatev. Slovenija je v postopku ratifikacije tega kodeksa.
- (4) Evropska konvencija o socialni varnosti določa pravice delavcev migrantov na področju socialne varnosti. Zlasti gre za kolizijska pravila. Pomembno je **načelo enakega obravnavanja domačih in tujih delavcev**.
- (5) Evropska konvencija o socialni in medicinski pomoči določa pravice tujcev do minimalne socialne varnosti in medicinske pomoči. Naše države ne zavezuje.

4.1.4. AKTI EVROPSKE SKUPNOSTI IN EVROPSKE UNIJE

Na splošno EU posega na področje socialne varnosti na 2 načina:

- (1) **urejanje položaja delavcev migrantov** = osebe, ki so zaposlene ali opravljajo samostojno dejavnost v državi članici, katere niso državljani; in
- (2) **enako obravnavanje moških in žensk** – spola je treba enako obravnavati v poklicnih sistemih socialne varnosti. Poklicni sistemi socialne varnosti so sistemi, ki jih ne organizira država, temveč delodajalci.

Primarni pravni akt v Evropski uniji je **Pogodba o Evropski skupnosti (The Treaty Establishing the European Community)**. Za področje socialne varnosti so najbolj pomembni naslednji členi:

- **§ 39 = svoboda gibanja delavcev** – v okviru Skupnosti je prepovedana vsakršna diskriminacija, ki temelji na državljanstvu med delavci držav članic;
 - **§ 42 = socialna varnost** – pomembni sta 2 tehniki:
 - varstvo pravic v nastajanju – obdobja, v katerih je delavec vplačeval zavarovanje v različnih državah, se seštevajo (npr. delavec dela 5 let v Avstriji in 10 let v Sloveniji ter ves čas plačuje zakonsko predpisane prispevke – to pomeni, da ima za pokojnino 15 let delovne dobe); in
 - ohranitev pridobljenih pravic – npr. pokojnina, pridobljena v neki državi, se izvaža v katerokoli drugo državo. Delavec, ki je zaslužil pokojnino v Nemčiji in se na starost preseli v Grčijo, bo prejemal pokojnino v Grčiji.
- § 42 pooblašča Svet ministrov, da na področju socialne varnosti sprejme vse potrebne ukrepe, da bi se zagotovil nastanek gibanja delavcev. Te določbe ne smejo negativno vplivati na zaposlitev v drugih državah članicah.
- § 42 se tudi močno kritizira. Glavni kritiki sta:
- ⇒ umestitev v poglavje o prostem pretoku delavcev, čeprav se socialna varnost nanaša tudi na samozaposlene;
 - ⇒ vsebinska kritika – omenjene so le 2 tehniki, ne pa načela.
- **§ 136–140 = socialne določbe** (npr. socialna politika, izobraževanje).

Pogodba o Evropski skupnosti se neposredno uporablja v vseh državah članicah. Države jo lahko neposredno uporabljajo pred nacionalnimi sodišči.

Novost je **odprta metoda koordinacije** – državam se priporoča, da usklajujejo socialno politiko.

Urejanje področja socialne varnosti je v izključni pristojnosti držav članic. Vsi posegi na to področje morajo biti sprejeti soglasno s strani vseh držav članic. S strani Unije ni dovoljen noben poseg v sisteme socialne varnosti.

Sekundarni pravni akt v EU so **uredbe** in **direktive**.

Uredbe se neposredno uporabljajo v državah članicah. V primeru konflikta med uredbo in nacionalnim zakonom prevlada uredba. Vsaka uredba je označena:

- (1) s številko;
- (2) s skrajšano letnico; in
- (3) z obdobjem, v katerem je bila sprejeta – možna so 3 obdobja:
 - 1) **Evropska gospodarska skupnost** /slov. kratica **EGS**/ (*European Economic Community* /ang. kratica **EEC**/);
 - 2) **Evropska skupnost** /slov. kratica **ES**/ (*European Community* /ang. kratica **EC**/);
 - 3) **Evropska unija** /slov. in ang. kratica **EU**/ (**European Union**).

Primer: uredba 1408 (številka)/71 (skrajšana letnica 1971)/EGS (obdobje).

Najbolj pomembne uredbe za področje socialne varnosti so:

- o **Uredba 1612/68/EGS o svobodnem gibanju delavcev znotraj Skupnosti** – § 7 Uredbe določa pravico do enakih socialnih in davčnih ugodnosti.
- o **Uredba 1408/71/EGS o uporabi sistemov socialne varnosti za zaposlene osebe, samozaposlene osebe in člane njihovih družin, ki se selijo v okviru Skupnosti.** Ta uredba je zelo zapletena ter vsebuje pretežno kolizijska pravila. Kmalu naj bi bila sprejeta nova uredba, ki bo sistematično lažje razumljiva. Podrobneje jo obravnavamo v nadaljevanju.
- o **Uredba 574/72/EGS o postopkih za implementacijo uredbe 1408/71.**

Direktiv ni možno neposredno uporabljati v državah članicah, temveč jih je treba z ustrežno zakonodajo "preliti" v nacionalne pravne sisteme. Vsaka direktiva je označena:

- (1) s skrajšano letnico;
- (2) s številko;
- (3) z obdobjem, v katerem je bila sprejeta (EGS, ES, EU).

Primer: direktiva 86 (skrajšana letnica 1986)/378 (številka)/EGS (obdobje).

Najbolj pomembne direktive za področje socialne varnosti so:

- **Direktiva 79/7/EGS o enakem obravnavanju moških in žensk v zakonskih sistemih socialne varnosti;**
- **Direktiva 86/378/EGS o enakem obravnavanju moških in žensk v poklicnih sistemih socialne varnosti;**
- **Direktiva 86/613/EGS o enakem obravnavanju samozaposlenih moških in žensk;**
- Direktiva 97/80/ES o dokaznem bremenu v primeru diskriminacije na podlagi spola;
- Direktiva 98/49/ES o ohranitvi dodatnih pokojnin za zaposlene in samozaposlene.

Te direktive podrobneje obravnavamo v nadaljevanju.

Organi EU so:

- (1) **Evropski svet (European Council)** je najvišji organ. Sestavlja ga 25 predsednikov držav oz. 25 predsednikov vlad. Član Sveta je tudi predsednik Evropske komisije. O določenih zadevah odloča tudi **Svet ministrov** (Council of Ministers).
- (2) **Evropski parlament** = organ, ki predstavlja državljane vseh držav članic (Strasbourg);
- (3) **Evropska komisija** = **izvršni organ**, sestavlja jo 25 komisarjev, izmed katerih ima vsak svoj resor (Strasbourg);
- (4) **Odbor regij;**
- (5) **Evropska centralna banka;**
- (6) **Ekonomski in socialni odbor**
- (7) **Sodišče Evropske unije** (European Court of Justice, Luksemburg).

Pravo EU se deli na 2 kategoriji:

- **obvezno zavezujoče pravo (*hard law*)** – to je lahko:
 - primarno pravo = **Pogodba o Evropski skupnosti** in druge mednarodne pogodbe, sklenjene v okviru EU. Primarno pravo je neposredno zavezujoče.
 - sekundarno pravo:
 - **uredbe** – sprejema jih Evropski svet (ne parlament!) – so obvezno zavezujoče in se uporabljajo neposredno; in
 - **direktive (smernice)** – praviloma ne zavezujejo neposredno, temveč samo glede na cilj, ki ga morajo države članice uresničiti. Država članica se sama odloči, kako bo ta cilj dosegla.
- **nezavezujoče pravo (*soft law*)**:
 - **priporočila**;
 - **mnenja**;
 - **sodbe sodišč**.

Evropska unija ima **3 stebre** (3 temelji prava EU):

- (1) **Evropska skupnost (ES)**;
- (2) **skupna zunanja in varnostna politika** (ha-ha-ha!);
- (3) **pravosodje in notranje zadeve**.

Samo Evropska skupnost je pravna oseba, medtem ko naj bi skupna zunanja in varnostna politika ter sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev delovala na podlagi sodelovanja vlad.

4.1.4.1. PREGLED UREDB S PODROČJA SOCIALNE VARNOSTI

4.1.4.1.1. UREDBA 1612/68/EGS

Ta uredba je bila sprejeta na podlagi 39. člena Pogodbe o ES. Je temeljna uredba, ki ureja **svobodno gibanje delavcev znotraj ES**. § 7 Uredbe določa: delavec, ki je državljan države članice ES, ima enake pravice in obveznosti na davčnem in socialnem področju kot domači državljani.

4.1.4.1.2. UREDBA 1408/71/EGS

Predmet Uredbe je **uporaba sistemov socialne varnosti za zaposlene osebe, samozaposlene osebe in člane njihovih družin, ki se selijo v okviro Skupnosti**.

Temeljna načela Uredbe se imenujejo **koordinacijska načela**:

- **enako obravnavanje domačih in tujih državljanov** (= državljanov držav članic!) **na področju socialne varnosti = prepoved diskriminacije**;
- **uporaba ene zakonodaje v določenem časovnem obdobju** – na splošno velja *lex loci laboris* = pravo kraja, v katerem delavec dela. Delavec ne more biti hkrati vključen v 2 sistema socialne varnosti. Od tega sta določeni 2 izjemi:
 - pravo kraja, v katerem delavec prebiva za obmejne delavce; in
 - pravo kraja, v katerem ima podjetje sedež – če gre za *detaširane delavce* = delavci, ki so na delo v tujino napoteni. Za njih se prvih 12 mesecev uporablja pravo kraja, v katerem ima njihovo podjetje sedež, v nadaljevanju pa se uporablja pravo, v katerem delavec dela.

Glede zakonodaje sta možna 2 konflikta:

- **pozitivni konflikt** – za isto obdobje se lahko uporabita 2 sistema socialne varnosti. Primer: Danec dela 40 let v Nemčiji, vendar ves ta čas prebiva na Danskem. V Nemčiji je zakonski pogoj za pridobitev pravice do pokojnine redno vplačevanje prispevkov v sistem pokojninskega zavarovanja. Na Danskem pa je zakonski pogoj za pridobitev pokojnine zgolj prebivanje v tej državi – odmeri se zelo nizka *nacionalna pokojnina*, do katere so upravičeni vsi prebivalci Danske, četudi niso bili nikoli zaposleni. Ker je delavec redno vplačeval prispevke v nemški sistem pokojninskega zavarovanja ter prebival na Danskem, je v obeh državah zadostil

zakonskim pogojem za pridobitev pokojnine ter bi moral prejemati nemško in dansko pokojnino. Uredba takšen konflikt razrešuje tako, da je Danec upravičen samo do nemške pokojnine.

- o **negativni konflikt** – delavec izpade iz obeh zakonodaj.

Primer: Nemec dela 40 let na Danskem, vendar ves ta čas prebiva v Nemčiji. Pogoj za pridobitev danske pokojnine je stalno prebivanje v tej državi, pri čemer na Danskem ne obstaja zakonska obveznost rednega vplačevanja prispevkov v sistem pokojninskega zavarovanja, ker Danska takšnega sistema ne pozna. V Nemčiji je zakonski pogoj za pridobitev pokojnine redno vplačevanje prispevkov v sistem pokojninskega zavarovanja, česar nemški delavec ni počel, ker mu na Danskem ni bilo treba. Hkrati tudi ni prebival na Danskem, zato v nobeni državi ni zadostil zakonskim pogojem za pridobitev pokojnine. Uredba takšen konflikt razrešuje tako, da je Nemec vseeno upravičen do Danskem pokojnine, ker je na Danskem delal.

Takšne situacije torej preprečujejo zelo zapletena in natančna kolizijska pravila.

- **varstvo pravic v nastajanju – obdobja zaposlitve in prebivanja v različnih državah se seštevajo.** Npr. delavec dela 10 let v Avstriji, 10 let v Nemčiji, 10 let v Franciji in 10 let na Nizozemskem. V vsaki državi je pogoj za nastanek pravice do pokojnine 15 let zaposlitve, zato delavec pokojnine sploh ne bi dobil. Po Uredbi mora vsaka država odmeriti pokojnino, kot da bi delavec v tej državi delal 40 let. Nato mora vsaka država kriti pokojnino v svojem deležu (v našem primeru krije vsaka $\frac{1}{4}$).
- **ohranitev pridobljenih pravic** – države so dolžne izplačevati pokojnino v katerokoli državo EU, kjer upravičenec do pokojnine prebiva. To imenujemo **izvoz dajatev**. Primer: Slovenec, ki dela 40 let v Sloveniji, nato pa se preseli v Grčijo, mora dobivati slovensko pokojnino v Grčijo. Čeprav je to danes samoumevno, se je včasih temu nasprotovalo, ker lahko prav zaradi množičnega preseljevanja upokojenih severnjakov v mediteranske države pride do velikega odliva dohodkov, kar negativno vpliva na potrošnja prebivalstva.

Povzetek vsebine Uredbe:

- **definicija pojmov** v § 1 – najbolj pomemben je **pojem prebivališča** = kraj, kjer delavec običajno prebiva. Načelo Uredbe je, da mora država, v kateri dela delavec, le-temu omogočiti nastanitev (= pridobitev prebivališča).
 - **osebna (personalna) veljavnost Uredbe** v § 2 – velja za:
 - ⇒ zaposlene in samozaposlene osebe, vključene v najmanj en sistem obveznega socialnega zavarovanja (ali v prostovoljno socialno zavarovanje);
 - ⇒ begunce, ki imajo status begunca;
 - ⇒ osebe brez državljanstva;
 - ⇒ družinske člane beguncev in oseb brez državljanstva – družinski član je vsaka oseba, ki je priznana za družinskega člana po nacionalni zakonodaji;
 - ⇒ študente, ki študirajo v državah članicah.
 - **krajevna (teritorialna) veljavnost** v § 3 – velja za ozemlje vseh držav članic, za Grenlandijo, francoske (Francoska Gvajana, Francoska Polinezija) in angleške kolonije (Gibraltar, Kanarski otoki);
 - **stvarna veljavnost** v § 4 – Uredba velja za običajnih 9 socialnih primerov (7 za izpad dohodka: brezposelnost, bolezen, poškodbe pri delu, invalidnost, materinstvo, starost, smrt vzdrževalca družine; in 2 za povečanje stroškov: zdravljenje, vzdrževanje otrok /družinske dajatve/).
- Uredba ne velja za:**
- ⇒ **socialne pomoči, ki niso namenjene zaposlenim in samozaposlenim osebam;**
 - ⇒ **socialne pomoči, namenjene žrtvam vojne. (!!!)**

- v § 13–17 so vsebovana **kolizijska pravila za določitev zakonodaje, ki se uporablja**;
- pomembna je **definicija obmejnih delavcev** = (samo)zaposlene osebe, ki opravljajo svoj poklic na ozemlju ene države ter prebivajo na ozemlju druge države, pri čemer se v državo prebivanja vračajo vsak dan ali najmanj 1x/teden. V primeru brezposelnosti obmejni delavci uveljavljajo pravice po kraju prebivanja.

Cilj Uredbe 1408/71/EGS je **koordinacija = najvišja stopnja približevanja nacionalnih zakonodaj**.

4.1.4.1.3. UREDBA 574/72/EGS

Določa postopke za uresničevanje uredbe 1408/71. Pomembne določbe se nanašajo na:

- način sodelovanja med institucijami iz različnih držav članic (npr. sodelovanje med pokojninskimi zavodi);
- obrazec za uveljavljanje dajatev.

4.1.4.2. PREGLED DIREKTIV S PODROČJA SOCIALNE VARNOSTI

Direktive, ki urejajo **enako obravnavanje moških in žensk** na vseh področjih, se uporabljajo predvsem kot **instrumenti harmonizacije**.

4.1.4.2.1. DIREKTIVA 79/7/EGS

Predmet Direktive je **enako obravnavanje moških in žensk v zakonskih sistemih socialne varnosti**. Sprejeta je bila na podlagi § 308 Pogodbe o Evropski skupnosti.

Stvarna veljavnost Direktive – velja za **javne zakonske sisteme, ki nudijo zaščito za:**

1. **bolezni;**
2. **invalidnost;**
3. **starost;**
4. **poškodbe pri delu; in**
5. **brezposelnost.**

Direktiva ne velja za družinske pokojnine in druge družinske dajatve.

Osebna veljavnost Direktive – enako mora biti obravnavana celotna populacija (tudi samozaposleni), katerih dejavnost je prekinjena zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, poškodb pri delu ali brezposelnosti. Niso pa zaščitene osebe, ki so od rojstva invalidne.

Pomemben sodni primer je **sodba Drake**, ki pravi, da žena, ki živi z možem, nima pravice do prejemanja invalidskih dajatev.

Načelo enakega obravnavanja pomeni, da ni dopustna nikakršna diskriminacija na podlagi spola glede dolžnosti plačevanja prispevkov ter višine in trajanja dajatev.

Diskriminacija je lahko:

- ⇒ **neposredna** (*de iure* diskriminacija, pravna diskriminacija) – že sami predpisi so diskriminatorno oblikovani;
- ⇒ **posredna** (*de facto* diskriminacija, dejanska diskriminacija) – predpisi so sicer oblikovani nevtrarno, vendar učinkujejo tako, da dejansko diskriminirajo moške ali ženske.

V Direktivi so navedene **izjeme**:

- **upokojitvena starost** – lahko se določi različno za moške in za ženske. V Sloveniji se ženske lahko upokojijo prej. Takšna ureditev je površna in nepravilna do moških, ki živijo manj časa kot ženske (v povprečju 5 let manj) in se morajo kljub temu upokojiti

pozneje. Nobenega razloga ni, da bi se samske ženske brez otrok upokojile prej od moških. Zgodnejše upokojevanje je upravičeno le za ženske, ki imajo otroke.

- **osebam, ki so imele in vzgajale otroke, se lahko določijo ugodnosti pri starostni pokojnini;**
- **družinske pokojnine** – dopustno je različno obravnavanje vdov in vdovcev (vdove se lahko obravnavajo ugodneje).

Pogoj za določitev izjeme je, da mora država občasno preučiti družbene razmere in oceniti, ali so izjeme glede na družbeni razvoj upravičene.

4.1.4.2.2. DIREKTIVA 86/378/EGS

Predmet Direktive je **enako obravnavanje moških in žensk v poklicnih sistemih socialne varnosti**. Poklicni sistemi socialne varnosti so lahko prostovoljni ali obvezni (npr. v Sloveniji obstaja obvezno dodatno pokojninsko in zdravstveno zavarovanje ter prostovoljno dodatno pokojninsko in zdravstveno zavarovanje). Namen poklicnih sistemov je delavcem v določeni skupini nuditi dajatve, namenjene dopolnitvi ali nadomestilu zakonsko določenih dajatev.

Stvarna veljavnost – Direktiva se nanaša na **individualne pogodbe** in ne na individualne sheme.

Osebna veljavnost je enaka kot pri Direktivi 79/7 – enako mora biti obravnavana celotna populacija.

Najbolj pogosti so **3 primeri diskriminacije**:

- (1) **oseba, ki želi sodelovati v poklicnem sistemu socialne varnosti, mora izpolnjevati določene pogoje** – npr. delodajalec določi, da se lahko v poklicni sistem vključijo le delavci, zaposleni za nedoločen čas. Ženske so pogosto zaposlene za določen čas, zato se ne morejo vključiti v sistem in so diskriminirane.
- (2) **določitev različnih pravil za spol glede starosti, ki je pogoj za vključitev v sistem;**
- (3) **določitev različnih višin prejemkov glede na spol** – tu je dopustna izjema, če se pokažejo bistvene razlike glede na prispevke. Za izračunavanje teh razlik se uporablja aktuarska matematika, ki izračunava razmerje med premijo in škodo, ki nastopi ob nastanku zavarovalnega primera. Npr. ker ženske v Sloveniji živijo 5 let dlje kot moški, prejemajo pokojnino 5 let dlje. To pomeni, da bi morale vplačevati višje premije kot moški ali ob vplačevanju enakih premij uživati nižjo pokojnino od moških. V javnih sistemih zavarovanj se aktuarska matematika v Sloveniji ne uporablja.

Pomembni so naslednji sodni primeri:

- **Defrenne Vs. Sabena** – stewardesa Defrenne, zaposlena v belgijski letalski družbi Sabena, je morala delo zapustiti 2 leti prej kot moški kolegi, zato je v pokojninski sistem vplačevala manj in dobila nižjo pokojnino. Sodišče je odločilo, da ni prišlo do diskriminacije, ker je šlo za javni sistem socialne varnosti ter ni bilo dogovora med delavci in delodajalci.
- **Bilka Vs. Kaufhaus** – delavka Bilka je v trgovski hiši Kaufhaus delala s krajšim delovnim časom (*part-time*), zato ni bila upravičena do pokojninskega dodatka, ki so ga po upokojitvi prejeli delavci s polnim delovnim časom. To so bili večinoma moški delavci, medtem ko so s krajšim delovnim časom delale večinoma ženske, zato je sodišče odločilo, da je prišlo do dejanske diskriminacije.
- **Barber Vs. United Kingdom** – Barber je pri 52 letih postal presežni delavec. Dodatno pokojninsko zavarovanje je omogočalo predčasno upokojevanje pri različnih starostih za moške in ženske. Te starosti so bile enako določene kot v javnem sistemu pokojninskega zavarovanja. Sodišče je odločilo, da gre za dogovor in da je šlo za diskriminacijo, čeprav se je zasebni sistem navezoval na javni sistem. Izjeme po Direktivi 79/7 so možne le za javni sistem, ne pa tudi za dodatni sistem.

V Sloveniji imamo podobno situacijo: za pridobitev pravice do pokojnine iz javnega sistema so določene različne starosti za moške in ženske. Pogoji za uveljavljanje pravic iz

prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja pa so vezani na javni sistem – prihaja torej do posredne diskriminacije, ki ni dopustna. Slovenija bo morala sistem spremeniti.

Zaradi primera Barber je bila sprejeta **Direktiva 96/97/ES**, ki je spremenila Direktivo 86/378 in jo prilagodila odločitvam sodišča ES.

4.1.4.2.3. DIREKTIVA 86/613/EGS

Predmet Direktive je **enako obravnavanje samozaposlenih moških in žensk**. S tem se zapolnjujejo pomanjkljivosti Direktive 79/7.

Med samozaposlitev se šteje tudi opravljanje kmetijske dejavnosti. Samozaposlene ženske morajo biti varovane v času nosečnosti in materinstva.

Direktiva se nanaša na:

- o samozaposlene delavce = osebe, ki opravljajo pridobitno dejavnost za svoj račun, vključno s kmeti in svobodnimi poklici;
- o zakonci samozaposlenih delavcev, ki opravljajo enako delo ali pomožno delo (tipičen primer so gostilne v družinski lasti, v katerih dela cela družina, kot samozaposleni pa je prijavljen samo mož).

Države članice morajo predvideti vključitev samozaposlenih oseb in njihovih zakoncev v sisteme socialne varnosti. Samozaposlenim ženskam in ženam samozaposlenih moških je treba zagotoviti varstvo ter nadomestilo za primer nosečnosti in materinstva.

4.1.4.2.4. DIREKTIVA 97/80/ES

Predmet Direktive je **dokazno breme v primeru diskriminacije na podlagi spola**. Gre za **obrnjeno dokazno breme**, če obstaja domneva diskriminacije – **neobstoj diskriminacije mora dokazati tisti, ki diskriminira**.

Direktiva ne velja za zakonske sisteme socialne varnosti, temveč le za zasebne.

4.1.4.2.5. DIREKTIVA 98/49/ES

Predmet Direktive je **ohranitev dodatnih pokojnin za zaposlene in samozaposlene**. Ta Direktiva sodi v sistem koordinacije in ne harmonizacije. Navezuje se na poklicne sisteme socialne varnosti.

4.2. INTERNI PRAVNI AKTI

4.2.1. USTAVA

Slovenska Ustava vsebuje enotno pojmovanje človekovih pravic. Značilnosti temeljnih socialnih pravic so:

- so **pravice II. generacije** – pravice I. generacije so človekove in državljanske pravice;
- imajo **pozitivni status** – zahtevajo aktivnost države, da organizira sisteme socialne varnosti (človekove in državljanske pravice imajo negativni status, kar pomeni, da država v njih ne sme posegati in jih omejevati);
- imajo **zakonski pridržek** – te pravice se ne morejo izčrpno urediti z Ustavo, zato jih lahko podrobneje ureja zakon (glej § 15 Ustave: *Z zakonom je mogoče predpisati način uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kadar tako določa ustava, ali če je to nujno zaradi same narave posamezne pravice in svoboščine*);
- so **relativne narave** – odvisne so od ekonomskega in socialnega položaja v državi;
- zagotovljeno je **pravno varstvo socialnih pravic**.

V § 2 Ustave je določeno, da je Slovenija **socialna država**. Ta člen zavezuje vse 3 veje oblasti. Gre za temeljno načelo, na podlagi katerega lahko Ustavno sodišče razvije razna

podnačela (npr. načelo solidarnosti). V ustavnosodni praksi je pogosto, da se načelo socialne države poveže z drugimi načeli. § 2 Ustave je več kot le korektiv tržnega gospodarstva.

Načelo socialne države nalaga državi skrb za socialne potrebe in interese posameznikov tako, da so vsakomur zagotovljeni človekovo dostojanstvo in pogoji za osebni razvoj.

Temeljne **dolžnosti socialne države** so:

- (1) **posameznikom, živečim v revščini, zagotoviti minimalna sredstva**, ki zagotavljajo življenje, vredno človekovega dostojanstva;
- (2) **skrb za zmanjšanje socialnih razlik** in nasprotij tako, da se ustvarja znosno življenje za vse;
- (3) **organizirati sisteme socialne varnosti**.

Od socialne države se razlikuje **država blaginje**. Socialna država naj bi socialno varnost uresničevala preko sistema pravic in obveznosti, ki jih določajo zakoni in drugi predpisi. Država blaginje naj bi na socialni položaj posameznikov vplivala prek zasebnih subjektov in institucij (sindikati, delodajalci, dobrodelne organizacije). Najbolje je imeti v državi kombinacijo obojega.

Najbolj pomembni ustavni pravici s področja socialne varnosti sta:

- (1) **pravica do socialne varnosti** (§ 50 Ustave) – **državljeni imajo pravico do socialne varnosti** pod pogoji, določenimi z zakonom. **Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo delovanje** (to pomeni, da morajo biti ta zavarovanja financirana iz državnih sredstev ter stabilna). Vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom.
- (2) **pravica do zdravstvenega varstva** (§ 51 Ustave) – **vsakdo ima pravico do zdravstvenega varstva** pod pogoji, ki jih določa zakon. Pravica do zdravstvenega varstva je širši pojem od zdravstvenega zavarovanja ter obsega individualne in skupinske ukrepe za varovanje zdravja. Tudi osebe, ki niso zdravstveno zavarovane, imajo pravico do nujne zdravniške pomoči, če si same storitev ne morejo plačati. **Zakon določa pravice do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev. Nikogar ni možno prisiliti k zdravljenju, razen v primerih, ki jih določa zakon.** Ta ustavna določba naj bi bila sprejeta iz zgodovinskih razlogov, ker naj bi v socializmu politične nasprotnike pošiljali na prisilno zdravljenje v psihiatrične bolnišnice (to je neumnost, ker so se takšna dejanja dogajala samo v stalinistični Sovjetski zvezi in ne v Jugoslaviji).

Zakon določa možnost zdravljenja brez privolitve v naslednjih primerih:

- 1) posameznik sam ni sposoben odločiti o svojem zdravljenju (npr. ker se nahaja v komi);
- 2) gre za duševnega bolnika, ki povzroča večjo materialno škodo ali ogroža življenje in zdravje sebe in drugih ljudi.

Za področje socialne varnosti so pomembne še naslednje ustavne določbe:

- **enakost pred zakonom** (§ 14) ne glede na osebne okoliščine – posebej važna je enakost ne glede na gmotno stanje;
- **uresničevanje pravic** (§ 15) – človekove pravice socialne narave se lahko uresničujejo le na podlagi zakona. Ni jih možno urediti s podzakonskimi akti.
- **pravica do sodnega varstva** (§ 23) – vsakdo ima pravico, da o njegovih pravicah brez nepotrebne odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče. O socialnih pravicah odločajo specializirana **delovna in socialna sodišča**.
- **javnost sojenja** (§ 24);
- **pravica do pritožbe** (§ 25);
- **varuh človekovih pravic** (§ 159) – skrbel naj tudi za neformalno varstvo socialnih pravic;

- **ustavna pritožba** (§ 160) je možna tudi zaradi kršitve pravic socialne varnosti. Pomanjkljivost Ustave je, da ne omenja pravice do socialne pomoči za osebe, ki bi bile te pomoči potrebne.

Predlog za spremembo Ustave predlaga, naj se v Ustavi omeni **pravica do pokojnine**.

4.2.2. ZAKONI

Poglavitni zakoni s področja socialne varnosti so:

- za **pokojninsko in invalidsko zavarovanje** = *Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju* (ZPIZ-1);
- za **zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje**:
 - *Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju* (ZZVZZ);
 - *Zakon o zdravstveni dejavnosti* (ZZD);
- za zavarovanje za primer brezposelnosti = *Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti* (ZZZPB);
- za **socialno varstvo** = *Zakon o socialnem varstvu* (ZSV);
- za **varstvo otroka in družine** = *Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih* (ZSVDP).

5. ORGANIZACIJA SISTEMOV SOCIALNE VARNOSTI

Obstajajo 3 glavni sistemi socialne varnosti in množica sistemov, ki jih kombinirajo:

- (1) **sistem socialnih zavarovanj**;
- (2) **sistem socialnih pomoči** (tudi **sistem socialnega varstva**);
- (3) **nacionalni sistem socialne varnosti** (tudi **univerzalni sistem**);
- (4) **mešani sistemi socialne varnosti** – najbolj znan takšen sistem je *demogrant*, ki ga poznajo skandinavske države in Velika Britanija ter kombinira nacionalni sistem socialne varnosti s sistemom socialnih pomoči in sistem socialnih zavarovanj.

5.1. SISTEM SOCIALNIH ZAVAROVANJ

5.1.1. SPLOŠNE ZNAČILNOSTI SISTEMA SOCIALNIH ZAVAROVANJ

	obvezna javna socialna zavarovanja:	prostovoljna zasebna individualna (osebna) zavarovanja
nastanek	<i>ex lege</i> = po samem zakonu	<i>pogodba</i> – ima 2 značilnosti: <ul style="list-style-type: none"> • adhezijska pogodba = zavarovanec pristopi k splošnim pogojem, ki jih postavi zavarovalnica; • aleatorna pogodba = nanaša se na bodoč negotov dogodek.
zavarovanci	določeni z zakonom : <ul style="list-style-type: none"> • <u>zaposleni</u>; • <u>samozaposleni</u>; • <u>kmetje</u>; • drugo aktivno prebivalstvo. 	<i>se prostovoljno vključijo</i>
pravice zavarovancev	• določene z zakonom – ta določa:	določene s splošnimi pogoji zavarovalnice in pogodbe

	<ul style="list-style-type: none"> o vrste pravic; IN o pogoje za pridobitev pravic; • standardizirane = enake za vse zavarovance; • ni možna uporaba prostega preudarka. 	
obveznosti zavarovancev	plačevanje prispevkov , ki se določijo v % od plače – te % določa zakon	vplačevanje zavarovalne premije , ki se določa na podlagi <u>aktuarske matematike</u> (= glede na statistične podatke na makro ravni)
višina dajatev	sorazmerna plači in vplačanim prispevkom = določena z zakonom	določena s pogodbo – 2 vrsti: <ul style="list-style-type: none"> • definirana dajatev (<i>defined benefit</i>) = določena <u>v realni vrednosti</u> (upošteva se inflacija); • nedefinirana dajatev (<i>defined contribution</i>) = določena na podlagi naloženih sredstev (skladi). Dajatev je oblikovana glede na: <ul style="list-style-type: none"> ➤ obseg vplačil; in ➤ stopnjo rizičnosti.

	obvezna javna socialna zavarovanja	prostovoljna zasebna individualna (osebna) zavarovanja
obseg zdravstvenih storitev	se določi <u>po zdravstvenem stanju</u> – enak v enakih primerih	odvisen od pogodbe
nosilec	javni zavod (= država)	<ul style="list-style-type: none"> • gospodarska družba; ali • neprofitna organizacija; ali • vzajemna zavarovalnica (npr. Vzajemna)
upravljanje	samouprava	organi gospodarske družbe
stopnja tveganja zavarovanca	nizka : <ul style="list-style-type: none"> • za izplačilo dajatev je odgovorna država; • zavarovanec nosi edino politični rizik. 	višja – izplačilo dajatev je odvisno od gospodarskih tokov in uspešnosti zavarovalnice.
pravna varnost	močna , ker gre za ustavno pravico – zagotovljeno je: <ul style="list-style-type: none"> • upravno varstvo = s pritožbo v upravnem postopku; • sodno varstvo; • ustavnosodno varstvo. 	sodno varstvo
vrste zavarovanj	<ul style="list-style-type: none"> ➤ pokojninsko in invalidsko zavarovanje; ➤ zdravstveno zavarovanje; 	⇒ dodatno pokojninsko zavarovanje (= <u>zavarovanje za doživetje določene starosti</u>);

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>zavarovanje za primer brezposelnosti;</i> ➤ <i>starševsko zavarovanje.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>dodatno zdravstveno zavarovanje;</i> ⇒ <i>življenjsko zavarovanje;</i> ⇒ <i>invalidsko zavarovanje.</i>
--	--	--

5.1.2. OBVEZNA SOCIALNA ZAVAROVANJA

Vsebina, vrste ter pogoji za nastanek pravic iz zavarovanja so določeni z zakonom. Zavarovanje temelji na plačevanju prispevkov (**kontributivni sistem**). To je glavna dolžnost obvezno zavarovanih oseb.

Dajatve so predpisane z zakonom. Termin "dajatev" je prevod nemškega termina "Leistung". Z njim je poudarjena obveznost države in ne upravičenost zavarovanca. Anglosaksonsko pravo socialne varnosti pa uporablja termin "benefit", kar pomeni "prejemek". S tem se poudarja upravičenje posameznika.

Varovane osebe so zaposleni, samozaposleni in kmetje ter od njih odvisne osebe.

Prispevke pobira delodajalec tako, da jih delavcem odtrga od plače.

Dajatve so nadomestilo za izgubljeni zaslužek in povečanje stroškov. Višje dajatve naj bi prejeli tisti, ki imajo odvisne družinske člane.

Višina dajatev ne sme preprečevati volje do dela. Določena mora biti tako, da prekomerno ne obremenjuje delovnega prebivalstva.

Država mora zagotoviti redno (**periodično**) **izplačilo** dajatev. Ponavadi se dajatev izplačujejo 1x mesečno, možno je tudi izplačevanje 1x tedensko.

Stroški izplačevanja dajatev in stroški upravljanja celotnega sistema se zagotavljajo iz javnih (državnih) sredstev = iz sredstev zavarovanih oseb, delodajalcev in davkoplačevalcev.

5.1.3. DODATNA SOCIALNA ZAVAROVANJA

se nahajajo med obveznimi in prostovoljnimi zavarovanji. Urejena so v:

- o Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1); in
- o Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ).

Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje se imenuje **drugi steber**. I. steber predstavlja obvezno javno pokojninsko zavarovanje, III. steber pa prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje.

Z dodatnimi zavarovanji se dopolnjujejo pravice iz javnih zavarovanj. Organizirajo jih lahko:

- delodajalec;
- zasebni gospodarski subjekti (zavarovalnice, banke, pokojninski skladi).

Dodatno zavarovanje država stimulira z davčnimi olajšavami. Pri nas takšen privilegiran položaj uživa dodatno pokojninsko zavarovanje. Iz kapitala, ki naj bi se tako zbral, naj bi se ustvarjalo pozitivno dolgoročno varčevanje, s katerim naj bi država zagotavljala stabilnost na finančnih trgih.

5.1.3. FINANCIRANJE SISTEMA SOCIALNIH ZAVAROVANJ

je določeno z zakonom. Sistem se financira s **prispevki** obvezno zavarovanih oseb. **Višino prispevka v odstotnem deležu bruto plače določa zakon.**

Osnova za izračun prispevka je:

- za zaposlene bruto plača;
- za samozaposlene (samostojni podjetniki, odvetniki, svobodni umetniki) **posebna z zakonom določena zavarovalna osnova.**

Zavezanci za plačilo prispevkov so:

- v primeru zaposlenih:

- o **zaposleni delavci**; IN
 - o **delodajalci**.
- Delavec in delodajalec si plačilo prispevkov razdelita.
- v primeru samozaposlenih **samozaposleni** – morajo plačati skupni prispevek zaposlenega delavca in delodajalca;
 - v primeru kmetov:
 - o **kmet**; IN
 - o **država** – krije del kmetovega prispevka, s čimer prihaja do posrednega subvencioniranja kmetijstva.

Sredstva iz prispevkov se zberejo v posebnih zavodih – to sta: **Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS)** ter **Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIZ)**. Sredstva ne gredo v državni proračun (!!!).

Uporaba sredstev – v rabi je **pay-as-you-go system** ali **dokladni sistem** (tudi sistem tekočega financiranja). Npr. vsak mesec se iz plač poberejo sredstva za pokojninsko blagajno, iz katere se isti mesec izplačajo pokojnine. Temelj dokladnega sistema naj bi bil medgeneracijski sporazum, po katerem naj bi mlajša generacija vzdrževala starejšo zaradi njenih preteklih zaslug. Zaradi demografskih sprememb (ničen naravni prirastek) in podaljševanja življenjske dobe pa se mlajša generacija zožuje in nosi čedalje večje ekonomsko breme. Višji prispevki pomenijo višje stroške dela, ki so v evropskem gospodarstvu prevladujoči stroški, zato se zvišujejo cene izdelkov in poslabšuje konkurenčnost EU v primerjavi z ameriškim in vzhodnoazijskim gospodarstvom.

Nasprotje dokladnega sistema je **naložbeni sistem**, v katerem se prispevki vsakega zavarovanca nalagajo na poseben osebni račun, ki ga vodi finančna ustanova (zavarovalnica ali banka). Sredstva na računu se prek vlaganja na borzi kapitalizirajo in ob nastanku socialnega primera zavarovanec prejema rento.

5.2. SISTEM SOCIALNIH POMOČI (TUDI SISTEM SOCIALNEGA VARSTVA, VČASIH SISTEM SOCIALNEGA SKRBTVA)

nosilec	<p>določen v zakonu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • država; • lokalna skupnost; • dobrodelna organizacija; • verska skupnost.
upravičenci	<ul style="list-style-type: none"> • državljeni; ALI • prebivalci s stalnim prebivališčem v državi. <p>Lahko so za delo zmožni ali nezmožni.</p>
pravice	<ul style="list-style-type: none"> • denarne dajatve (denarne socialne pomoči); • socialne storitve. <p>Pravice niso standardizirane. Potrebno je izpolniti določene pogoje in izpeljati poseben postopek za ugotavljanje socialnega stanja.</p>
nastanek pravic	<p>poteka v 4 fazah:</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) najprej se izpelje <u>postopek ugotavljanja socialnega stanja in potreb po pomoči</u>; (2) pristojni organ odloči o: <ol style="list-style-type: none"> 1) potrebi po socialni pomoči; 2) vrsti dajatve; ter 3) obsegu in višini dajatve. (3) <u>določita se namen in meja socialne pomoči</u> v skladu z zakonom;

	(4) možnost uporabe prostega preudarka (diskrecije).
višina denarne dajatve	minimalna sredstva za življenje posameznika ali njegove družine – lahko se izplačajo: <ul style="list-style-type: none"> • v fiksnem znesku; ALI • kot razlika med dohodkom upravičenca in cenzusom. Cenzus je običajno postavljen na prag revščine.
trajanje dajatve	<ul style="list-style-type: none"> • omejeno za dela zmožne osebe; ALI • trajno za dela nezmožne osebe.
financiranje sistema	država, občine, drugi
nosilec pri nas	Zavod za socialno varstvo (ZSV)
pravna varnost	<ul style="list-style-type: none"> • upravni postopek; IN • sodno varstvo (pred delovnim in socialnim sodiščem).

Sistem socialnih pomoči je namenjen naslednjim kategorijam ljudi:

- o osebe brez vsakih sredstev;
- o osebe brez zadostnih sredstev;
- o osebe v življenjski stiski.

Skupni pojem za te kategorije je **revni**, vendar se več ne uporablja. Danes se uporablja pojem **socialno izključeni** (ang. *socially excluded*). Sistem socialnih pomoči naj bi te osebe vključil nazaj v družbo.

Sistem socialne vključenosti upošteva dohodke in premoženje posameznika ter analizira njegov položaj glede na to, ali ima dejanski dostop do zdravstvenega varstva, izobraževanja, zaposlitve, stanovanja, pravnega varstva in demokratičnih institucij v državi.

Evropska komisija vsako leto pripravi Skupno poročilo o socialni vključenosti (**Joint Report on Social Inclusion**).

Sistemi socialne varnosti naj bi se v EU medsebojno usklajevali z odprto metodo koordinacije (ang. **open method of coordination**). Zato je EU postavila **evropski standard za ugotavljanje, ali posameznik v določeni državi živi v revščini = prag revščine**. Posameznik v EU živi v revščini, če živi v gospodinjstvu, katerega dohodek je nižji od 60% dohodka povprečnega prebivalca v državi članici. Po tem merilu je v EU 18% revnih.

Sistem socialnih pomoči obsega:

(1) **sistem socialnih denarnih pomoči;**

(2) **sistem socialnih storitev:**

- 1) svetovanje posameznikom in družinam v socialnih težavah;
- 2) sistem socialnih ukrepov, namenjenih družbeno ogroženim skupinam (npr. zasvojenecem, žrtvam fizičnega in spolnega nasilja);
- 3) sistem zavodskega varstva za osebe, ki ne morejo skrbeti zase (npr. zavodi za starostnike, sirotišnice za otroke brez staršev).

Sistem socialnih pomoči omogoča **prilagoditev denarnih pomoči in socialnih storitev potrebam posameznika in družine**. V vsakem konkretnem primeru se ugotavlja, ali posameznik res potrebuje pomoč.

Višina denarnih dajatev je določena tako, da zagotavlja minimalno preživetje.

Trajanje dajatev je časovno:

- omejeno za dela zmožne osebe;
- neomejeno za dela trajno nezmožne osebe.

Financiranje sistema poteka:

⇒ iz državnih sredstev; ALI

⇒ **iz lokalnih sredstev**; ALI

⇒ iz državnih in lokalnih sredstev.

Pristojni organ, ki odloča o upravičenosti do denarne socialne pomoči, ima **diskrecijsko pooblastilo** = **prosti preudarek**. Socialno ogrožen posameznik ni upravičen do točno določene dajatve, vendar lahko zahteva, da se uvede postopek za ugotovitev potrebe po socialni pomoči. Zakon lahko omejuje prosti preudarek. Pri nas je prosti preudarek omejen z javnim interesom. Najvišja stopnja omejitve prostega preudarka je, da mora pristojni organ odobriti socialno pomoč, če so izpolnjeni zakonski pogoji.

5.3. NACIONALNI SISTEM SOCIALNE VARNOSTI

nosilec	Država
naslovljenci	<ul style="list-style-type: none"> • vsi državljani; ALI • vsi prebivalci s stalnim prebivališčem v državi ne glede na to, ali so bili kdaj zaposleni, in ne glede na njihov socialni položaj.
pravice	<ul style="list-style-type: none"> • nacionalne pokojnine (v skandinavskih državah je vsakdo, ki je tam živel vsaj 5 let, upravičen do skromne nacionalne pokojnine); • nacionalno zdravstveno varstvo (v Veliki Britaniji je do njega upravičen vsak državljan); • nacionalni otroški dodatki – do njih so upravičeni vsi otroci ne glede na socialni položaj staršev; • druge dajatve.
obseg dajatev	<ul style="list-style-type: none"> • enake dajatve za vse upravičence; • možni so dodatki za določene primere – npr.: <ul style="list-style-type: none"> ○ dodatki za invalidne otroke; ○ dodatki za otroke iz enostarševskih družin.
financiranje	Država

v Sloveniji	Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZVSD) določa nekatere obvezne dajatve: <ul style="list-style-type: none"> • dodatek ob rojstvu otrok; IN • dodatek za invalidne otroke. Pri nas do otroških dodatkov niso upravičeni vsi otroci, temveč le tisti, pri katerih dohodek v družini ne presega določenega cenzusa.
pravna varnost	<ul style="list-style-type: none"> • upravni postopek; • sodno varstvo pred delovnim in socialnim sodiščem.

Nacionalni sistem socialne varnosti je **neprispevni sistem**, ki se financira iz državnih sredstev. Upravičenci so **vsi državljani** ali **prebivalci s stalnim prebivališčem v državi**. Lahko so upravičeni samo pripadniki določenih kategorij prebivalstva (invalidi, otroci).

Pogoj za vključitev v sistem je **določena doba prebivanja v državi**.

Denarne dajatve so določene v enaki višini za vse upravičence.

5.4. KOMBINIRANJE JAVNIH IN ZASEBNIH ZAVAROVANJ V SLOVENIJI

Zasebna zavarovanja so najbolj pomembna v okviru:

(1) **pokojninskega in invalidskega zavarovanja**;

(2) **zdravstvenega zavarovanja**.

5.4.1. POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE

V § 1 ZPIZ-1 so določeni 3 stebri:

- (1) **obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje** – temelji na medgeneracijski solidarnosti (dokladni sistem);
- (2) **dodatno pokojninsko in invalidsko zavarovanje** – to je lahko:
 - 1) **obvezno dodatno** zavarovanje; IN
 - 2) **prostovoljno dodatno** zavarovanje.
- (3) **pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi osebnih pokojninskih varčevalnih računov.**

Poleg medgeneracijske solidarnosti obstajata še:

- **vertikalna solidarnost** med ljudmi z višjimi in nižjimi dohodki;
- **horizontalna solidarnost** med moškimi in ženskami, mladimi in starimi ter zdravimi in bolnimi.

Značilnosti dodatnih pokojninskih zavarovanj so:

- (1) **naložbeni oz. kapitalski sistem financiranja** (sredstva se nahajajo na računu);
- (2) možna sta 2 sistema:
 - 1) **sistem določenih dajatev** (*defined benefit*) – riziko nosi zavarovalnica;
 - 2) **sistem določenih prispevkov** (*defined contribution*) – riziko nosi posameznik, ker ves čas plačuje prispevek, ne da bi vedel, kakšna bo dajatev.
- (3) v Sloveniji poznamo:
 - 1) **obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje** – njegove značilnosti so:
 1. namenjeno je zavarovancem, ki opravljajo posebej težka in škodljiva dela ter dela, ki jih po določeni starosti ni več možno opravljati;
 2. **financirajo ga samo delodajalci**;
 3. zavarovancem je po določenem času priznana **pravica do poklicne pokojnine** – ta se lahko izplačuje:
 - (I) določeno obdobje, preden zavarovanec izpolni zakonske pogoje za starostno pokojnino; ALI
 - (II) od redne upokojitve naprej.
 4. **sredstva se zbirajo v skladu obveznega dodatnega zavarovanja.**

- 2) **prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje** – deli se na:
 1. **kolektivno** zavarovanje – delodajalec se vključi v pokojninski načrt ali ga sam ustanovi ter plačuje del premije ali celotno premijo. Obstajata 2 vrsti sistemov kolektivnega zavarovanja:
 - (I) odprti sistem = delodajalec se vključi v nek že obstoječ sistem zavarovanja;
 - (II) zaprti sistem = delodajalec sam oblikuje lasten sistem zavarovanja.
 2. **individualno** zavarovanje – posameznik sam plačuje premijo.

Nadaljnje značilnosti so:

- ☞ **sredstva zavarovancev se zbirajo na posebnih računih** z namenom zagotoviti dodatno pokojnino v starosti;
- ☞ **naložbeno tveganje nosi zavarovanec** (*defined contribution system*), vendar je vključena **varovalka zajamčenega donosa**, ki ga določa zakon (*defined benefit system*);
- ☞ **oblikuje se s pokojninskim načrtom**, ki ga mora odobriti minister za delo, družino in socialne zadeve. Pokojninski načrt se vpiše v poseben register;
- ☞ **davčne olajšave**, vendar je premija omejena:
 - ⇒ relativna omejitev premije – posameznik lahko vplačuje le do določenega odstotnega deleža plače;
 - ⇒ absolutna omejitev premije – največja mesečna premija znaša 40'000 SIT.

Davčne olajšave pomenijo, da:

- ⇒ se vsakemu zavarovancu zniža dohodninska osnova;
- ⇒ se pri kolektivnih zavarovanjih delodajalcu zniža davek na dobiček.

Od premij se ne plačujejo niti davki niti prispevki.

- **nosilci zavarovanja so pokojninski skladi in pokojninske družbe;**
- **pravica iz zavarovanja je dodatna starostna pokojnina, ki se izplača pod naslednjimi pogoji:**
 - ⇒ 1. **zavarovanec dopolni najmanj 58 let;**
 - ⇒ 2. **zavarovanec je uveljavil pokojnino I. stebra;**
 - ⇒ 3. **od vključitve v prostovoljno dodatno zavarovanje je poteklo vsaj 10 let.**

5.4.2. ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE

Vrste zasebnih zdravstvenih zavarovanj so:

- (1) **dopolnilna zavarovanja** = zavarovanja za doplačilo;
- (2) **dodatna zavarovanja** = nudijo pravice, ki jih obvezno zdravstveno zavarovanje ne zagotavlja (npr. nega pacienta);
- (3) **nadomestna zavarovanja** (pri nas ne obstajajo) = zasebno zavarovanje nadomesti javno;
- (4) **vzporedna ali alternativna zavarovanja** = zavarovanja proti omejitvam (npr. v primeru bolezni je zavarovanec upravičen do krajše čakalne dobe).

V Sloveniji **morajo zavarovalnice**, ki se odločijo za organizacijo dodatnih zdravstvenih zavarovanj na podlagi doplačil, **sprejeti vse osebe**, ki se želijo pri njih zavarovati, **in vse enako obravnavati**. Ni možna odklonitev zavarovanca, ker ta prinaša večji rizik (npr. boleha za rakom).

Zasebna zdravstvena zavarovanja organizirajo pravne osebe zasebnega prava. Pri nas to počneta družbi Adriatic in Vzajemna.

Obveznosti zavarovanca in zavarovalnice se določita s pogodbo, ki je običajno adhezijska – zavarovanec zgolj pristopi k splošnim pogojem poslovanja.

Za zasebno zavarovanje velja **načelo ekvivalence** – višja premija upravičuje do večjega obsega in kakovosti zdravstvenih storitev v primeru nastanka zavarovalnega primera.

6. ZGODOVINSKI RAZVOJ SISTEMOV SOCIALNE VARNOSTI V SVETU IN V SLOVENIJI

6.1. ZGODOVINSKI RAZVOJ SOCIALNE VARNOSTI V SVETU

Ločimo 4 faze v razvoju socialne varnosti:

- **obdobje do 1883 = obdobje zasebne iniciative** – prebivalci morajo kriti stroške socialnih primerov iz lastnih sredstev;
- **obdobje od 1883 do 1939 = obdobje razvoja socialnih zavarovanj;**
- **obdobje od 1939 do 1990 = obdobje razvoja in krepitve socialnih sistemov;**
- **obdobje od 1990 do danes = obdobje zmanjševanja javne odgovornosti.**

(1) **Obdobje do 1883 – Obdobje zasebne iniciative**

Prvi sistemi socialnih pomoči so bili uzakonjeni v Veliki Britaniji v 17. stoletju – **Poor Laws**. Ljudi brez sredstev za življenje so razdelili v:

- **vredne pomoči** = nezmožni za delo zaradi starosti, duševne ali telesne prizadetosti;
- **nevredne pomoči** = zmožni za delo. Ti so bili prisilno nameščeni v delavnice, kjer so bili dolžni delati za bedno hrano in slabo namestitev. Niso imeli svobode gibanja.

Prvi so sisteme socialne varnosti organizirali **cehi in verske skupnosti**. Ustanavljali so **vzajemne blagajne**, v katere so njihovi pripadniki vplačevali premije. Članom ceha ali

verske skupnosti se je ob nastanku zavarovalnega primera (starost, poškodba, smrt) izplačala enkratna skromna vsota.

Za poškodbe pri delu so v 19. st. odgovarjali delodajalci po pravilih civilnega prava. Dokazno breme je bilo na strani oškodovanca.

(2) **Obdobje do 1939 – Obdobje razvoja socialnih zavarovanj**

V času kanclerja Bismarcka se v Nemčiji pojavijo prva obvezna zavarovanja. To so:

- **zavarovanje za primer bolezni;**
- **zavarovanje za primer starosti;**
- **zavarovanje za primer nezgode.**

Zavarovanja za primera bolezni in starosti sta se financirali iz prispevkov delavcev in delodajalcev, nezgodno zavarovanje pa se je financiralo samo iz prispevkov delodajalcev. Zavarovanja so bila obvezna le za industrijske delavce z najnižjimi plačami.

1911 je bil v Veliki Britaniji sprejet prvi zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti.

1939 so bila uvedena socialna zavarovanja v vseh evropskih državah.

(3) **Obdobje od 1939 do 1990 – Obdobje razvoja in krepitve socialnih sistemov**

1939 je bil v ZDA sprejet prvi zakon o socialni varnosti (**Social Security Act**). Na njegov sprejem je vplivala velika gospodarska kriza v letih 1929–1934, ki je bila velik udarec ameriškim *laissez-faire* načelom. Ugledni ekonomisti (npr. Keynes) so zahtevali, da mora država skrbeti tudi za blaginjo ljudi. Vsakomur v stiski mora država zagotoviti minimalna sredstva za življenje.

Zakon o socialni varnosti je uredil naslednja področja socialne varnosti:

⇒ zavarovanje za brezposelnost;

⇒ zavarovanje za starost;

⇒ sistem socialnih pomoči za:

- ☉ revne;
- ☉ invalidne;
- ☉ otroke v enostarševskih družinah.

Vsakdo naj bi imel **pravico do varstva pred pomanjkanjem** (ang. *freedom from want*).

Po II. SV je lord Beveridge v Veliki Britaniji sestavil **Beveridgeov načrt**, ki je kombiniral:

○ socialno zavarovanje:

- pokojninsko in invalidsko zavarovanje;
- zavarovanje za primer brezposelnosti.

○ sistem denarnih socialnih pomoči – namenjeni so bili posameznikom ali družinam, ki ne dosega določenega dohodka ali se znajdejo v materialni stiski

○ sistem nacionalnega varstva – iz sredstev države se financirajo:

- nacionalno zdravstveno varstvo; IN
- nacionalni otroški dodatki – nobena družina ne sme trpeti pomanjkanja, ker ima večje število otrok. Upravičenec do otroškega dodatka je vsakdo, ki ima otroke, ne glede na socialni položaj.

Prispevki so bili enaki za vse in niso bili odvisno od dohodka. Tudi dajatve so bile enake za vse. Zato se je pričakovalo, da se bodo zavarovanci z višjimi dohodki vključili v sisteme komercialnih dodatnih zavarovanj

(4) **Obdobje od 1990 do danes – Obdobje zmanjševanja javne odgovornosti**

Do leta 1990 se je krog upravičencev do socialne varnosti širil, po tem letu pa se zožuje. Takšen trend velja tudi danes. Pod pritiskom Mednarodnega denarnega sklada (IMF) in Svetovne banke (WB), ki ju z ideologijo neoliberalizma dejansko vodijo ZDA, se spodbujajo programi, ki zmanjšujejo pravice zavarovancev in ljudi silijo v individualno odgovornost. Zmanjšuje se obseg pravic in zaostrejuje se pogoji za njihovo uveljavitev.

6.2. ZGODOVINSKI RAZVOJ SOCIALNE VARNOSTI V SLOVENIJI

Že leta 1836 je bilo ustanovljeno **Splošno delavsko bolniško društvo za Kranjsko**. Člani tega društva so vplačevali zavarovalno premijo in imeli pravice do prejemanja dajatev v primerih bolezni in poškodb. V času Avstro-Ogrske (po letu 1867) so se ustanovljale podporne vzajemne blagajne za določene poklice. Sprejeta sta bila 2 zakona:

- zakon o zavarovanju za nesreče pri delu; in
- zakon o bolniškem zavarovanju delavcev.

V obdobju Kraljevine SHS je katoliška Cerkev poudarjala odgovornost države za socialni položaj delavcev in ljudi. Pod njenim vplivom je bil sprejet prvi zakon o socialnem zavarovanju. Postopno so se uveljavila tudi bolniško, nezgodno in starostno zavarovanje.

V Jugoslaviji se je socialna varnost prvotno urejala na zvezni ravni. Leta 1950 je bil sprejet zvezni zakon o socialni varnosti, ki ni zajemal samozaposlenih. Po letu 1954 so se zavarovanja razdelila na pokojninsko, zdravstveno in druga. **1954** je bil urejen **način financiranja s prispevki**. Po letu 1974 je imela vsaka republika svoj sistem socialne varnosti, temeljni zvezni zakon je zaradi delavcev migrantov veljal le za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Sedanji socialni sistemi so izpeljani iz socializma ter so z nekaj spremembami in dopolnitvami prilagojeni drugačnim družbenim razmeram in demografskim spremembam.

II. POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE

1. SISTEM VARSTVA ZA PRIMER STAROSTI

Sistem varstva za primer starosti temelji na predpostavki, da **posameznik po nastopu določene starosti delno ali popolnoma izgubi delovno zmožnost, zato ne more več pridobitno delati**. Delovna zmožnost se ugotavlja – države zgolj določijo mejno starost, pri kateri ima posameznik pravico prenehati z delom. Ta starost se imenuje **upokojitvena starost**. Starejše prebivalstvo sestavljajo:

- starostniki, ki lahko samostojno skrbijo zase – potrebujejo denarna sredstva;
- starostniki, ki ne morejo živeti samostojno ter potrebujejo trajno nego in oskrbo – potrebujejo pomoč specializiranih ustanov (bolnice, domovi za starejše občane). Ker to zahteva visoke stroške, v nekaterih državah organizirajo zavarovanje za nego, ki se financira iz prispevkov vseh aktivnih zavarovancev.

V Evropi obstajajo **3 poglobitni sistemi varstva za primer starosti**:

(1) **Evropski celinski** (kontinentalni) **sistem** (Avstrija, Francija, Španija, Slovenija) – ima 3 "stebre":

- 1) **I. steber** = **obvezno pokojninsko zavarovanje**;
- 2) **II. steber** = **dodatno pokojninsko zavarovanje** – organizirajo se podjetniška in poklicna dodatna zavarovanja;
- 3) **III. steber** = **prostovoljno zasebno zavarovanje za starost**.

Največ ljudi je vključenih v obvezno pokojninsko zavarovanje. Višina pokojnine znaša približno 70% redne plače.

Sistem dopolnjujejo **socialne pomoči** – če oseba ni vključena v nobeno zavarovanje, je upravičena do socialne pomoči. Nosilec socialnih pomoči v Sloveniji je Center za socialno delo (CSD).

(2) **Sistem skandinavskih držav**

Osnovna je **nacionalna pokojnina**. **Do nje so upravičeni vsi prebivalci, ki so dopolnili določeno starost**. Sistem dopolnjuje obvezno pokojninsko zavarovanje za zaposlene. Višina pokojnine znaša med 40 in 50% redne plače – nižja je zaradi nacionalnih pokojnin. Možno je tudi prostovoljno pokojninsko zavarovanje. Sistem dopolnjujejo socialne pomoči.

(3) **Sistem Velike Britanije, Nizozemske in Švice**

V teh državah obstaja **državna pokojnina**, ki se ne financira iz prispevkov. Državna pokojnina je socialna dajatev za primer starosti, ki se izplača ob uresničitvi določenih pogojev. V VB plačujejo prispevke le aktivne osebe, na Nizozemskem in v Švici jih mora plačevati vsakdo. V VB in Švici morajo zaposleni vplačevati **dodatno pokojninsko zavarovanje zaposlenih**, na Nizozemskem ni obvezno. Možno je tudi prostovoljno pokojninsko zavarovanje. Sistem dopolnjujejo socialne pomoči.

Slovenija spada v evropski celinski sistem, ki temelji na medgeneracijski solidarnosti. Matematična predpostavka za optimalno delovanje sistema je, da pridejo vsaj 4 aktivni prebivalci na 1 upokojenca. Trenutno razmerje v Sloveniji je 5 aktivnih prebivalcev na 3 upokojenca = 1.67 aktivnega prebivalca na 1 upokojenca. Takšno ureditev kritizirata Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka, ki zagovarjata sistem minimalnih nacionalnih pokojnin – te naj bi znašale 60% povprečne neto plače (v Sloveniji to pomeni okoli 72'000 SIT). Razliko do znosne pokojnine naj bi si zaposleni zagotovili s tem, da bi celo delovno dobo vplačevali visoke premije v sisteme obveznih dodatnih in prostovoljnih pokojninskih zavarovanj, ki bi jih organizirale zasebne gospodarske družbe.

Glavni problemi sistema po predlogih IMF in WB sta:

- ⇒ znatno poslabšanje ekonomskega položaja starostnikov zaradi nizkih pokojnin – slab ekonomski položaj bi neizogibno vplival na poslabšanje življenjskih razmer starostnikov, ki bi povzročilo poslabšanje njihovega zdravstvenega stanja. To bi dodatno obremenilo zdravstveno blagajno in velik del stroškov socialne varnosti bi se s pokojninske blagajne zgolj prevalil na druge institucije.
- ⇒ zmanjševanje potrošnje aktivnega prebivalstva zaradi vplačevanja visokih premij v sklade pokojninskega zavarovanja – npr. mesečna premija 12'000 SIT pomeni 144'000 SIT letno. Takšen znesek zadostuje za počitnice, nakup računalnika, popravilo avtomobila, itd. Vsemu temu se bodo morali ljudje odpovedati zaradi negotovega dogodka (= starost) v daljni prihodnosti. Zaradi tega se bo zelo verjetno velik del aktivnega prebivalstva odločil, da se ne bo vključil v prostovoljno pokojninsko zavarovanje. Na starost bodo zato dobili nizke pokojnine, ki jim bodo komaj zagotavljale preživetje (če sploh).
- ⇒ visoka rizičnost sistema – zaradi nepredvidljivih ekonomskih dejavnikov bodo lahko zasebne družbe, ki bodo organizirale dodatno pokojninsko zavarovanje, prišle v stečaj ali zagotovile skrajno nizko donosnost naloženih sredstev (zakonsko obvezni donos v slovenskih pokojninskih skladih je komaj 50% donosa na zakladne menice, ki so najmanj

profitni državni vrednostni papirji). V teh primerih bodo ljudje, ki so celo delovno dobo vplačevali visoke premije v pokojninske sklade, dobili neznatno dodatno pokojnino ali celo ostali brez nje.

V Sloveniji varstvo za primer starosti ureja **Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju** (kratica: ZPIZ-1). V njem so urejena:

- (1) **obvezno zakonsko zavarovanje;**
- (2) **prostovoljno zakonsko zavarovanje;**
- (3) **obvezno dodatno zavarovanje;**
- (4) **prostovoljno dodatno zavarovanje:**
 - 1) kolektivno zavarovanje preko delodajalca;
 - 2) individualno zavarovanje preko zavarovanca.
- (5) **državna pokojnina.**

Pravice se dodeljujejo na podlagi 4 temeljev:

- (1) **nezmožnost za delo** – iz tega izhaja:
 - 1) **pravica do starostne pokojnine;**
 - 2) **pravica do invalidske pokojnine;**
 - 3) **pravica do delne pokojnine;** in
 - 4) **pravica do državne pokojnine.**
- (2) **smrt** – iz tega izhaja:
 - 1) **pravica do vdovske pokojnine;** in
 - 2) **pravica do družinske pokojnine.**
- (3) **invalidnost** – iz tega izhajajo:
 - 1) **pravica do poklicne rehabilitacije;**
 - 2) **pravica do denarnega nadomestila;** in
 - 3) **pravica do potnih stroškov.**
- (4) **posebna stanja** (telesna okvara, potreba po pomoči in postrežbi, slabo socialno stanje, izguba dohodka za preživljanje, potreba po rekreaciji) – iz tega izhaja:
 - 1) **pravica do denarnih dodatkov** (npr. enkratni letni dodatek za rekreacijo).

2. ZAVAROVANJE ZA PRIMER STAROSTI

2.1. VRSTE IN OBSEG ZAVAROVANJ

2.1.1. OSNOVNO OBVEZNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Temeljne značilnosti:

- **pravice nastanejo na podlagi:**
 - ⇒ *delo v zaposlitvi ali samozaposlitvi;*
 - ⇒ *obveznega plačevanja prispevkov* po dokladnem sistemu (*pay-as-you-go*);
 - ⇒ *vzajemnosti in solidarnosti;*
- **lastnosti pravic do pokojnine in drugih dajatev:**
 - ⇒ *ni jih možno odtujiti* (so neodtujljive) – ni jih možno prenesti na drugega;
 - ⇒ *niso podedljive;*
 - ⇒ *ne zastarajo;*
 - ⇒ *ni jih možno odvzeti, zmanjšati ali omejiti* razen v primerih, določenih z ZPIZ. Političnim zapornikom so v Jugoslaviji do leta 1954 lahko trajno odvzeli pravico do pokojnine. Danes je edini razlog za odvzem pravice do pokojnine **nevrednost** (npr. nekdo umori svojega zakonca, da bi dobil vdovsko pokojnino). Samo ZPIZ lahko določa pogoje za odvzem, zmanjšanje ali omejitev pokojnine – noben drug zakon tega ne more.
- **višina pokojnine in drugih denarnih dajatev je sorazmerna plači ali drugim dohodkom ter plačanim prispevkom.**

Dolžnosti države v sistemu obveznega zavarovanja so:

- (1) s sprejemanjem zakonov ureja pokojninsko in invalidsko zavarovanje (v nadaljevanju: p.i.z.) ter skrbi za njegovo delovanje;
- (2) določa stopnjo prispevkov, ki jih plačujejo aktivni zavarovanci;
- (3) določa sistem matične evidence zavarovancev;
- (4) nadzira izvajanje sistema;
- (5) **iz proračuna zagotavlja manjkajoča sredstva** in tako krije primanjkljaj v pokojninski blagajni;
- (6) krije posebne pokojnine:
 - 1) pokojnine za osebe, udeležene v narodnoosvobodilnem boju med II. SV;
 - 2) pokojnine za žrtve dachauskih procesov – to so bili bivši interniranci v koncentracijskem taborišču Dachau, ki so jih med čistkami leta 1948 obtožili sodelovanja z nacisti. Veliko jih je bilo obsojenih na prisilno delo na Golem otoku. Dvakratno zgodovinsko krivico naj bi tem ljudem omilila višja pokojnina.
 - 3) državne pokojnine;
 - 4) varstveni dodatek.

Način financiranja je kontributiven (= s prispevki). Prispevke plačujejo:

- zavarovanci – 15% bruto plače;
- delodajalci – 8% bruto plače;
- država – samo v točno določenih posebnih primerih:
 - o prispevki za kmete, ki bi jih sicer plačeval delodajalec;
 - o prispevki za osebe, zaposlene v invalidskih organizacijah.

Prispevke določa **Zakon o prispevkih za socialno varnost**, ki določa 1. osnovo za plačevanje prispevkov in 2. odstotni delež, v katerem se odmeri prispevek. Skupni odstotni delež zavarovanca in delodajalca znaša 24% bruto plače (15% + 8% /glej zgoraj!/).

Sistem financiranja je **dokladni sistem** (*pay-as-you-go*). Upokojenci dobijo pokojnine iz sredstev, ki se isti mesec poberejo zavarovancem. Sredstva se ne zbirajo na posebnih računih zavarovancev.

Vrste prispevkov so (§ 204 Zakona o prispevkih za socialno varnost):

- o prispevki zavarovancev za pokojninsko zavarovanje;
- o prispevki delodajalcev za pokojninsko zavarovanje;
- o prispevki zavarovancev za invalidsko zavarovanje;
- o prispevki delodajalcev za invalidsko zavarovanje;
- o prispevki delodajalcev za primere poškodb in poklicnih bolezni;
- o prispevki za posebne primere zavarovanj;
- o prispevki za dokup pokojninske dobe.

Za zaposlene je zavarovalna osnova plača. Samozaposleni in kmetje so glede zavarovalne osnove razdeljeni v 7 razredov.

Nosilec in izvajalec obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja je Zavod za invalidsko in pokojninsko zavarovanje (ZPIZ). Prispevke zbere mesečno na svojih računih in iz njih mesečno izplačuje pokojnine. **Prispevki se ne zberejo v državnem proračunu**, s čimer so zaščiteni pred nenamensko uporabo (npr. država bi iz sredstev za izplačilo pokojnin kupila novo predsedniško letalo).

ZPIZ sestavljajo:

- skupščina – ima 30 članov, to so:
 - ⇒ predstavniki sindikatov;
 - ⇒ predstavniki delodajalskih združenj;
 - ⇒ predstavniki vlade RS;
 - ⇒ predstavniki upokojencev;

⇒ predstavniki delovnih invalidov.

- upravni odbor – izvršilni organ, ima enake predstavnike kot skupščina;
- generalni direktor – imenuje ga skupščina, potrebno je soglasje vlade.

Nadzor nad delom ZPIZ in njegovih 9 območnih enot opravlja Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Pravice iz obveznega p.z. uveljavljajo po upravnem postopku. Postopkovna pravila določa ZPIZ–1, subsidiarno se uporablja Zakon o splošnem upravnem postopku. Redno sodno varstvo se zahteva pred socialnimi sodišči, ki delujejo v okviru delovnih in socialnih sodišč. Na II. stopnji odloča Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani. Na III. stopnji odloča Vrhovno sodišče. Izredno sodno varstvo se zahteva z ustavno pritožbo.

2.1.2. KROG ZAVAROVANCEV

Obvezno zavarovani po ZPIZ–1 so:

(1) **zavarovanci za vse primere zavarovanj:**

- 1) zaposlene osebe na območju Slovenije – sem prištevamo tudi *detaširane delavce* (= delavci, napoteni na delo v tujini s strani slovenskega delodajalca) in *državne funkcionarje*, ki opravljajo delo v tujini (ambasadorji, konzuli);
- 2) osebe, ki opravljajo delo na podlagi drugega pravnega razmerja, ki ni pogodba o zaposlitvi (npr. gospodinjske pomočnice);
- 3) samozaposlene osebe = osebe, ki opravljajo samostojno pridobitno dejavnost kot edini in glavni poklic ter dosegajo dohodek najmanj minimalne plače (samostojni podjetniki, svobodni umetniki, odvetniki, notarji, samostojni mehaniki, duhovniki in osebe, ki opravljajo drugo samostojno dejavnost /npr. prostitutke, če bo prostitucija kdaj legalizirana/);
- 4) kmetje = vsi člani kmečkega gospodarstva, ki jim opravljanje kmečke dejavnosti pomeni celoten ali večinski delež njihovega dohodka. Dohodek kmeta se izračuna administrativno in je navidezen.
- 5) ustvarjalci kateregakoli dohodka, ki znaša letno najmanj 12x minimalno plačo (npr. če nekdo zadane na lotu, naloži dobiček v banko in njegov dohodek iz obresti letno presega 12x minimalno plačo, se mora obvezno pokojninsko zavarovati);
- 6) vajenci, starejši od 15 let;
- 7) vrhunski športniki in vrhunski šahisti;
- 8) brezposelni zavezanci;
- 9) eden od staršev, ki je upravičen do starševskega dodatka in ni obvezno zavarovan na drugi podlagi;
- 10) zaporniki – če so slovenski državljani in delajo s polnim delovnim časom.

(2) **zavarovanci za posebne primere zavarovanj** (invalidnost, telesna okvara, smrt):

- 1) študentje in dijaki, ki delajo preko študentskih servisov;
- 2) prostovoljci – osebe, ki so na prostovoljni praksi ali delu;
- 3) osebe, ki se usposabljaajo z delom (duševno zaostale osebe in invalidi);
- 4) zaporniki, ki ne delajo polni delovni čas;
- 5) osebe, ki opravljajo samostojno dejavnost, IN kmetje, katerih dohodek letno ne znaša niti 12x minimalne plače;
- 6) osebe, ki opravljajo organizirano dejavnost (npr. gorski reševalci) in niso zavarovane na drugi podlagi.

(3) **zavarovanci, ki se prostovoljno vključijo** – slovenski državljan, starejši od 15 let, se lahko vključi v obvezno p.z.:

- 1) osebe na neplačanem dopustu;
- 2) osebe na dodiplomskem študiju – mesečni prispevek je 11'000 SIT;
- 3) osebe na podiplomskem študiju;

4) *brezposelni, evidentirani na Zavodu za zaposlovanje.*

2.1.3. POGOJI ZA PRIDOBITEV DAJATEV

Pomembna pojma sta:

- **zavarovalna doba** = doba dejanskega dela;
- **pokojninska doba** = zavarovalna doba IN doba, ki je pokrita s prispevki.

Pogoji za pridobitev pokojnine:

STAROST		ZAVAROVALNA DOBA	POKOJNINSKA DOBA	
MOŠKI	ŽENSKE		MOŠKI	ŽENSKE
58 LET		X	40 LET	38 LET
63 LET	61 LET	X	20 LET	
65 LET	63 LET	15 LET	X	

Starostne meje se lahko znižajo v 2 primerih:

(1) za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, ki ima slovensko državljanstvo in je zanj zavarovanec skrbel najmanj 5 let:

- 1) 1 otrok – znižanje za 8 mesecev;
- 2) 2 otroka – znižanje za 20 mesecev;
- 3) 3 otroci – znižanje za 36 mesecev;
- 4) vsak naslednji otrok – znižanje še za 20 mesecev.

Absolutna nujna starost je 56 let za ženske in 58 let za moške. Polno znižanje starostne meje lahko koristi le eden izmed staršev. Oba starša lahko znižanje koristita le, če si ga razdelita.

(2) znižanje za ženske, ki so se zaposlile med 15 in 18 letom (zakaj samo za ženske???) – starostna meja se zniža za čas zaposlitve pred polnoletnostjo (npr. ženska, ki se je zaposlila pri 16 letih, je upravičena do 2-letnega znižanja starostne meje). Absolutna nujna starost je 55 let.

Polna starost je starost, ob kateri se lahko delavec upokoji, ne da bi to vplivalo na zmanjšanje pokojnine. Polna starost je **63 let za moške in 61 let za ženske.** Upokojitev pred polno starostjo ima za posledico znižanje pokojnine, upokojitev po polni starosti ima za posledico zvišanje pokojnine. To imenujemo **sistem bonusov in malusov.** Njegov namen je, da bi se ljudje čim kasneje upokojevali. To ima negativne učinke na zaposlovanje mladih.

Polna starost se lahko zniža brez zmanjšanja pokojnine za vsakega rojenega ali posvojenega otroka, ki ima slovensko državljanstvo in je zanj zavarovanec skrbel najmanj 5 let (1 otrok = znižanje za 8 mesecev, 2 otroka = 20 mesecev, 3 otroci = 36 mesecev, vsak naslednji otrok = še 20 mesecev). **Nujna polna starost je 60 let za moške in 58 let za ženske.** Celotno znižanje polne starosti lahko koristi le eden izmed staršev. Oba starša lahko znižanje koristita le, če si ga razdelita.

Nujni pogoj za pridobitev pokojnine je prenehanje delovnega razmerja ali prenehanje opravljanja samostojne dejavnosti. Kmet mora kmetijo predati prevzemniku. Izjema so kulturni delavci (t.i. svobodni umetniki), ki prejemajo pokojnino, četudi nadaljujejo s kulturno ali umetniško dejavnostjo.

Upokojenec se lahko *reaktivira* = začne polno delati. V tem času mu pokojnina miruje, nato se ponovno odmeri glede na čas reaktivacije. Upokojenec ima pravico do ½ ostati v delovnem razmerju – prejema polovico plače in polovico pokojnine.

2.1.4. ODMERA POKOJNINE

Na višino starostne pokojnine vplivajo:

(1) **osnova za odmero pokojnine = povprečna mesečna neto plača v katerihkoli zaporednih 18 letih zaposlovanja po letu 1970.** Vzame se najbolj ugodnih 18 let. Zneski morajo biti valorizirani.

- 1) **najnižja osnova = 63% povprečne plače v državi** – delavci z zelo nizko plačo lahko dobijo višjo pokojnino od plače;
- 2) **najvišja osnova = 4x najnižja osnova = 252% povprečne plače v državi.**
- (2) **dopolnjena zavarovalna / pokojninska doba** – najkrajša zavarovalna doba je 15 let. Kdor dela in plačuje prispevke samo 14 let, mu gredo v nič.
- (3) **spol zavarovanca:**
 - 1) **moški, ki delajo 15 let, dobijo 35% pokojninske osnove in 1.5% za vsako dodatno leto** – za 40 let to znese $35\% + 25 \times 1.5\% = 72.5\%$
 - 2) **ženske, ki delajo 15 let, dobijo 38% pokojninske osnove in 1.5% za vsako dodatno leto** – za 38 let to znese $38\% + 23 \times 1.5\% = 72.5\%$. Takšna diskriminacija moških je torej očitno utemeljena samo na računski osnovi.

Iz tega sledi:

- ⇒ najnižja pokojnina za moškega / žensko, ki je delal/a 40/38 let, znaša $0.725 \times 63\%$ povprečne plače = **45.675% povprečne neto mesečne plače v državi**. (Trenutno to znaša cca 75'000 SIT).
- ⇒ najvišja pokojnina za moškega / žensko, ki je delal/a 40/38 let, znaša $0.725 \times 252\%$ povprečne plače = **182.7% povprečne neto mesečne plače v državi**. (Trenutno to znaša cca 300'000 SIT).

Najvišja pokojnina je torej 4–kratnik najnižje.

Omejitve navzgor ni – delavec lahko dela neomejeno let ter za vsako leto dobi 1.5% in za vsakih 6 mesecev 0.75%. Torej mora moški delati 58 let in ženska 56 let, da dobi enako pokojnino kot plačo – to se jima splača le, če nista upravičena do najvišje pokojnine. **Obvezne upokojitve ni** – delavec lahko dela do smrti.

Sistem bonusov in malusov – velja za zavarovance/ke, ki so dopolnili 40/38 let delovne dobe. Če moški, mlajši od 63 let, ali ženska, mlajša od 61 let, nadaljujeta z delom, dobita 3% višjo pokojnino za 1. leto dela. Če moški, starejši od 66 let, ali ženska, starejša od 64 let, nadaljujeta z delom, dobita za vsako dodatno leto dela 1.5% višjo pokojnino.

Če se delavec upokoji predčasno, se mu odmerjena pokojnina zmanjša za 0.3% za vsak mesec upokojitve pred polno starostjo (M = 63 let, Ž = 61 let) – to znese 3.6% na leto. To ne velja, če je delavec pri 58 letih dopolnil 40 let delovne dobe.

Pokojnina se ne zmanjša, če se delavec upokoji predčasno:

- zaradi stečaja;
- ker je postal presežni delavec;
- ker je invalid II. ali III. kategorije;
- ker je imel pred upokojitvijo status brezposelne osebe;
- da bi delodajalec na njegovo mesto zaposlil mlajšega delavca.

2.1.5. DELNA POKOJNINA

Delna pokojnina je pokojnina, ki pripada zavarovancu, ki je izpolnil pogoje za upokojitev, vendar še naprej dela polovico delovnega časa v delovnem razmerju. Odmeri se na temelju izpolnjenih pogojev in se izplačuje v polovici odmerjenega zneska. Ob popolni upokojitvi lahko zavarovanec zahteva novo odmero pokojnine. Delodajalec ne more odkloniti takšne vrste dela.

2.1.6. DRŽAVNA POKOJNINA

Ne sodi v sistem p.i.z. **Pravica do državne pokojnine nastane na podlagi pogojev, ki jih določa zakon.** Ni potrebno nikakršno plačevanje prispevkov. **Pogoji so:**

- (1) **starost 65 let;**
- (2) **30 let stalnega prebivanja v Sloveniji med 15. in 65. letom;**
- (3) **oseba nima pravice do starostne pokojnine iz obveznega pokojninskega zavarovanja;**
- (4) **oseba nima lastnih dohodkov** – dohodki zakonca se ne upoštevajo.

Slovensko državljanstvo in odsotnost premoženja nista pogoj. Do državne pokojnine je upravičen tudi milijarderski sin arabskega naftnega šejka, ki je 30 let živel v Sloveniji in delal popolnoma nič (pod pogojem, da nima lastnih dohodkov). Poglavitni prejemniki te pokojnine bodo stari obnemogli kmetje, ki so živeli na tako revnih kmetijah, da niso mogli plačevati pokojninskega zavarovanja.

Višina državne pokojnine je 33.3% najnižje pokojninske osnove. Ker znaša najnižja pokojninska osnova 63% povprečne plače, znaša državna pokojnina $1/3 \times 63\% = 21\%$ **povprečne mesečne neto plače v državi.** Trenutno to znese cca 34'600 SIT/mesec, kar je skoraj 5'000 SIT več kot štipendija nadarjenega študenta s stalnim prebivališčem v kraju študija in povprečjem ocen nad 8.9. Glede na to, da moški, ki je delal 15 let, dobi komaj 35% pokojninske osnove (= 22.05% povprečne neto plače = cca 36'400 SIT), in da ženska, ki je delala 15 let, dobi komaj 38% pokojninske osnove (= 23.94% povprečne neto plače = 39'500 SIT), se delati sploh ne izplača. Takšna nesmiselna zakonska ureditev bo zagotovo spodbujala delo na črno in finančno nedisciplino samozaposlenih.

3. ZAVAROVANJE ZA PRIMER DELNE ALI POPOLNE NEZMOŽNOSTI ZA DELO (INVALIDSKO ZAVAROVANJE) IN ZA TELESNO OKVARO

3.1. TEMELJNI POJMI

Ločimo 2 skupini invalidov:

- **invalidne osebe** = osebe, pri katerih invalidnost obstaja že od rojstva ali je nastala pred vključitvijo v sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja.
- **delovni invalidi** = osebe, pri katerih je invalidnost nastala v času pokojninskega in invalidskega zavarovanja kot posledica:
 - ⇒ poškodbe pri delu; ali
 - ⇒ poklicne bolezni; ali
 - ⇒ bolezni ali poškodbe izven dela.

Osebe, invalidne zaradi poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, imajo ugodnejši pravni položaj.

Obstajajo 3 vrste invalidnosti:

- (1) **fizična invalidnost** = izguba ali trajna poškodba kateregakoli dela telesa ALI trajna izguba telesnih ali duševnih sposobnosti, pri čemer ni pomemben vpliv izgube na delovne zmožnosti posameznika.
Npr. kamerman izgubi nekaj prstov na nogi in zato šepa. Je fizični invalid.
- (2) **poklicna invalidnost** = izguba delovne zmožnosti za opravljanje svojega poklica.
Npr. kamerman, ki je izgubil nekaj prstov na nogi in zato šepa, je fizični invalid, vendar ni poklicni invalid, ker lahko še vedno upravlja s kamero. Kamerman postane poklicni invalid, če postane hudo kratkoviden ali oslepi.
- (3) **splošna invalidnost** = izguba delovne zmožnosti za opravljanje kateregakoli poklica.
Npr. kamerman, ki je postal hudo kratkoviden, je poklicni invalid, vendar ni splošni invalid, ker lahko še vedno opravlja delo telefonista. Kamerman postane splošni invalid, če ga zadane možganska kap.

Zakon se ukvarja le z delovnimi invalidi.

Invalidnost je podana, če na posamezniku obstajajo trajne spremembe v njegovem zdravstvenem stanju, ki jih ni možno odpraviti z zdravljenjem ali medicinsko rehabilitacijo. Zdravljenje in rehabilitacija pravno trajata največ 1 leto. Potem je treba sprožiti postopek za ugotavljanje invalidnosti.

Zakon deli invalide v 3 kategorije:

- (1) **I. kategorija** = oseba je brez delovne zmožnosti, potrebne za svoj poklic ali za katerokoli pridobitno dejavnost;
- (2) **II. kategorija** = oseba je brez delovne zmožnosti, potrebne za svoj poklic, ker ima delovno uporabnost zmanjšano za 50%;
- (3) **III. kategorija** = osebi je delovna zmožnost zmanjšana v tolikšni meri, da:
 - 1) dela ne more opravljati polni delovni čas, vendar lahko dela vsaj polovični čas;
 - 2) lahko polni delovni čas opravlja svoj poklic na drugem (manj zahtevnem) delovnem mestu;
 - 3) lahko polni delovni čas opravlja drug poklic.

Invalidi imajo naslednje pravice:

- invalidska pokojnina; in
- pravice na temelju II. ali III. kategorije invalidnosti – za invalide s preostalo delovno zmožnostjo.

Invalidnost se ugotavlja glede na preostalo delovno zmožnost, ki jo ugotavlja **invalidska komisija**, sestavljena iz zdravnikov in drugih strokovnjakov.

Zakon določa ugodnejše pogoje za nastanek pravic in višje dajatve za invalidnost kot posledico poškodb pri delu in poklicnih boleznih.

Poškodba pri delu je:

- (1) vsaka poškodba v vzročni zvezi z delom;
- (2) vsaka poškodba na:
 - 1) **redni poti od prebivališča do delovnega mesta in nazaj** – redna pot ne sme biti prepovedana pot (npr. delavec se udari v skalo medtem, ko v službo plava čez reko Savo, čez katero je plavanje prepovedano);
 - 2) **službeni poti**; in
 - 3) **redni poti do zdravstvene ustanove in nazaj**, če je delavec s strani svojega osebnega zdravnika napoten k zdravniku specialistu (npr. če delavca osebni zdravnik v zdravstvenem domu na Metelkovi napoti na pregled k psihiatru v Polje in delavca medtem povozi avto, se to šteje kot poškodba pri delu).

Poklicna bolezen je vsaka bolezen, ki je povezana z daljšim in neposrednim vplivom delovnega procesa in delovnih pogojev na zdravje delavca. Npr. azbestoza. Ker je

poklicnih boleznih veliko, država ne priznava vseh. Minister za delo in minister za zdravstvo izdajata **listo poklicnih bolezni**, na kateri navajata:

- o poklicne bolezni;
- o dela (= poklice), ki povzročajo te bolezni;
- o pogoje, ob upoštevanju katerih se navedene bolezni obravnavajo kot poklicne.

3.2. VRSTE IN VSEBINA PRAVIC INVALIDOV I., II. IN III. KATEGORIJE TER POGOJI ZA PRIDOBITEV DAJATEV

3.2.1. PRAVICA DO INVALIDDSKE POKOJNINE

Invalidska pokojnina se prisodi v vsakem primeru, če je invalidnost posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni.

Invalidska pokojnina za izvenpoklicno invalidnost se prisodi pod pogojem, da je zavarovanec izpolnil pokojninsko dobo v trajanju vsaj 1/3 obdobja med 20. letom in dnem nastanka invalidnosti. Primer: zavarovanec postane invalid na svoj 35. rojstni dan – to pomeni, da znaša obdobje med 20. in 35. letom točno 15 let. Ker mora pokojninska doba izpolniti najmanj 1/3 tega obdobja, zadostuje 5 let pokojninske dobe.

Izjeme:

- (1) **invalidi, mlajši od 21 let – morajo:**
 - 1) imeti najmanj 3 mesece zavarovalne dobe; ALI
 - 2) biti vključeni v zavarovanje ob nastanku invalidnosti.
- (2) **invalidi I. kategorije, stari med 21 in 30 let** – zavarovanec mora pred nastankom invalidnosti izpolniti pokojninsko dobo v trajanju vsaj ¼ obdobja med 21. letom in dnevom nastanka invalidnosti. Npr. zavarovanec postane invalid na svoj 29. rojstni dan, kar pomeni, da obdobje znaša točno 8 let. Ker mora pokojninska doba izpolniti vsaj ¼ tega obdobja, zadostujeta 2 leti pokojninske dobe.
- (3) **invalidi z višješolsko in univerzitetno izobrazbo:**
 - 1) zavarovanec z višješolsko izobrazbo mora za pridobitev izvenpoklicne invalidske pokojnine izpolniti pokojninsko dobo v trajanju vsaj 1/3 obdobja med 23. letom in dnem nastanka invalidnosti. Npr. če zavarovanec postane invalid na svoj 35. rojstni dan, traja obdobje točno 12 let, torej zadostujejo 4 leta pokojninske dobe.
 - 2) zavarovanec z visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo mora za pridobitev izvenpoklicne invalidske pokojnine izpolniti pokojninsko dobo v trajanju vsaj 1/3 obdobja med 26. letom in dnem nastanka invalidnosti. Npr. če zavarovanec postane invalid na svoj 35. rojstni dan, traja obdobje točno 9 let, torej zadostujejo 3 leta pokojninske dobe.

Odmera invalidske pokojnine:

- **osnova** = enaka kot pri starostni pokojnini – **povprečna mesečna plača zaporednih 18 let, ki so za zavarovanca najbolj ugodna.** Če je zavarovanec delal manj kot 18 let, se vzame povprečna plača vseh delovnih let.
- **odstotni delež odmere:**
 - o 72.5% osnove za invalidnost kot posledico poškodbe pri delu ali poklicne bolezni;
 - o v sorazmerju z dopolnjeno pokojninsko dobo, pri čemer odstotni delež ne sme biti nižji od:
 - 45% za moške; in
 - 48% za ženske.

Tukaj vidimo še en primer neupravičene diskriminacije med ženskami in moškimi.

Upravičenec lahko izbira med starostno in invalidsko pokojnino ter si izbere višjo.

3.2.2. PRAVICE INVALIDOV S PREOSTALO DELOVNO ZMOŽNOSTJO, KI NE IZPOLNJUJEJO POGOJEV ZA INVALIDSKO POKOJNINO

Te pravice so:

- pravica do poklicne rehabilitacije;
- pravica do premestitve na drugo ustrezno delovno mesto;
- pravica do dela s krajšim delovnim časom;
- pravica do nadomestila za invalidnost.

(1) **Pravica do poklicne rehabilitacije**

S poklicno rehabilitacijo se zavarovanca usposobi za drug poklic ali drugo delo. Do nje imajo pravico invalidi, mlajši od 50 let. Poklicna rehabilitacija se izvaja na naslednje načine:

- ⇒ prilagoditev prostorov in delovnih sredstev;
- ⇒ izobraževanje na potrebnih šolah;
- ⇒ delo na drugem delovnem mestu;
- ⇒ privajanje na delo na drugem delovnem mestu.

Pravni temelj za opravljanje poklicne rehabilitacije je **pogodba o poklicni rehabilitaciji**, ki se sklene med zavarovancem, delodajalcem in Z.p.i.z. V postopek rehabilitacije se lahko vključi tudi Zavod za zaposlovanje.

Rehabilitacijo mora zagotoviti delodajalec. Rehabilitirani invalid ima pravico do nadomestila v višini 100% invalidske pokojnine, ki bi mu pripadala, če ne bi imel preostale delovne zmožnosti. Pravica do denarnega nadomestila traja od začetka rehabilitacije do dneva, ko rehabilitirani invalid začne z delom. Po tem dnevu mu mora delodajalec izplačevati plačo v višini 100% invalidske pokojnine. K temu je delodajalec zavezan, četudi invalidu ne more najti ustreznega delovnega mesta – invalid prejema plačo kljub temu, da ne opravlja dela in ne prihaja na delovno mesto. Velika pomanjkljivost trenutne ureditve je, da je do denarnega nadomestila in plače upravičena tudi oseba, ki je postala invalidna po lastni krivdi (npr. povzročila je prometno nesrečo pod vplivom alkohola).

Invalidi, ki niso ob nastanku invalidnosti niso bili v delovnem razmerju, so v slabšem položaju – kot vsi drugi morajo konkurirati na trgu dela, pri čemer imajo slabše možnosti za zaposlitev.

Delodajalec lahko invalidu odpove pogodbo o zaposlitvi samo, če posebna komisija ugotovi, da invalid krši pogodbo o rehabilitaciji.

Delodajalec, ki zaposluje več kot 5 delavcev, mora invalida v vsakem primeru obdržati v delovnem razmerju. Pri delodajalcu z do 5 delavci obveznost izplačevanja denarnega nadomestila prevzame Z.p.i.z.

(2) **Pravica do premestitve na drugo ustrezno delovno mesto**

To pravico zagotavlja delodajalec. Če je plača na novem delovnem mestu nižja od plače na starem delovnem mestu, se invalidu razlika krije kot **nadomestilo za invalidnost**, ki bremeni Z.p.i.z. Izračunavanje je skrajno zapleteno.

(3) **Pravica do dela s krajšim delovnim časom**

Za opravljeno delo invalid prejema plačo. Razlika do plače, ki bi jo invalid prejemal za isto delo s polnim delovnim časom, se krije kot **delna invalidska pokojnina**. Izračunavanje je skrajno zapleteno.

(4) **Pravica do nadomestila za invalidnost**

Imajo jo nezaposleni invalidi II. in III. kategorije. To so invalidi, ki:

- 1) so ob nastanku invalidnosti izpolnili 1/3 pokojninske dobe; ALI
- 2) jim je prenehalo delovno razmerje brez njihove krivde (npr. stečaj); ALI

- 3) so prekinili delovno razmerje po lastni volji ali krivdi – invalid z ugotovljeno zmožnostjo za delo, lahko na lastno pobudo preneha z delom, če se zanj sam počuti nezmožnega. Takšnemu invalidu je treba izplačevati nadomestilo za invalidnost, ki je nižje od invalidske pokojnine.

4. ZAVAROVANJE ZA PRIMER SMRTI ZAVAROVANCA (DRUŽINSKO IN VDOVSKO ZAVAROVANJE)

Za pridobitev vdovske / družinske pokojnine morajo biti izpolnjeni:

- **pogoji na strani umrlega zavarovanca;**
- **pogoji na strani upravičenca** (= vdove / vdovca ali družinskega člana).

(1) Pogoji na strani zavarovanca:	
1) <u>smrt je posledica poklicne bolezni ali poškodbe pri delu:</u>	NI NOBENIH POSEBNIH POGOJEV
2) <u>smrt je posledica izvenpoklicnega vzroka:</u>	<ul style="list-style-type: none"> ○ vsaj 5 let zavarovalne dobe; ALI ○ vsaj 10 let pokojninske dobe; ALI ○ izpolnjevanje pogojev za starostno ali invalidsko pokojnino; ALI ○ uživanje starostne ali invalidske pokojnine.
(2) Pogoji na strani upravičenca:	
1) <u>vdove in vdovci:</u>	<ul style="list-style-type: none"> ○ zavarovane/i vdove / vdovci – starost 53 let; ○ nezavarovane/i vdove / vdovci – starost 48 let; ➤ zakonska zveza z umrlim; ALI ➤ dolžnost preživljanja s strani umrlega, če sta bila razvezana.
2) <u>otroci:</u>	<ul style="list-style-type: none"> ○ starost do 15 let v vsakem primeru; ○ starost 15–26 let in redno šolanje.

Ureditev podrobneje obravnavamo v nadaljevanju. Trenutna ureditev je skrajno nepravilna in diskriminatorna.

Primer: Če otroku umre oče ali mati s 3 leti delovne dobe zaradi poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, bo v vsakem primeru dobil družinsko pokojnino. Če otroku umre oče ali mati s 3 leti delovne dobe zaradi poškodbe izven dela, otrok ni upravičen do družinske pokojnine. (???!!!)

Enake posledice kot smrt ima razglasitev pogrešanega za mrtvega.

3.1. VDOVSKA POKOJNINA

V skladu z načelom enakosti moških in žensk so **pogoji za vdove in vdovce izenačeni**. Zaradi boljšega razumevanja bomo uporabljali termin "ovdoveli zakonec", ki označuje oba spola. Zakon uporablja termin "vdovec ali vdova".

Ločimo:

- **nezavarovane ovdovele zakonce** – za pridobitev pokojnine morajo biti stari **vsaj 48 let** (običajno so to žene bogatih mož, ki doma vodijo gospodinjstvo);
- **zavarovane ovdovele zakonce** – za pridobitev pokojnine morajo biti stari **vsaj 53 let**. Po tej starosti se lahko odločijo, ali bodo nadaljevali z delom in imeli lastno pokojnino ali se bodo upokojili in prejeli pokojnino zakonca do smrti.

- **upokojene ovdovele zakonce** – stari morajo biti **vsaj 53 let** (po *argumentum a completudine*). Odločijo se, ali bodo še naprej prejeli lastno starostno pokojnino ali bodo vzeli vdovsko pokojnino po umrlem zakoncu. Prejemati vdovsko pokojnino se jim izplača, če je vdovska pokojnina višja od njihove starostne.

Ne glede na starost dobi ovdoveli zakonec vdovsko pokojnino, če:

- (1) **je popolnoma nezmožen za delo ob smrti zavarovanca;**
- (2) **postane popolnoma nezmožen za delo v največ 1 letu po smrti zavarovanca;**
- (3) **po smrti zavarovanca ostanejo do družinske pokojnine upravičeni otroci, do katerih ima ovdoveli zakonec dolžnost preživljanja;**
- (4) **se v 300 dneh po smrti moža vdovi rodi otrok.**

Če je bila zakonska zveza sklenjena po zavarovančevem 58. letu, mora trajati vsaj 1 leto, da ovdoveli zakonec pridobi pravico do vdovske pokojnine. Ta pogoj ne velja, če imata umrli zavarovanec in ovdoveli zakonec otroka.

Pravico do vdovske pokojnine ima tudi razvezani zakonec, ki ga je bil umrli zavarovanec dolžan preživljati.

Pravico do vdovske pokojnine ima tudi **ovdoveli zunajzakonski partner pod pogojema, da:**

- (1) **je z zavarovancem zadnja 3 leta pred smrtjo živel v zunajzakonski skupnosti;**
- (2) **je z zavarovancem zadnje leto pred smrtjo živel v zunajzakonski skupnosti in ima z njim skupnega otroka.**

Odmerna vdovske pokojnine: odmerna osnova je **starostna ali invalidska pokojnina, do katere bi bil umrli zavarovanec upravičen**. Odstotni delež ne sme biti nižji od 45%. Od odmerne osnove se odmeri **70%**. Primer: če vdovi umre mož, ki je prejemal najvišjo možno pokojnino 300'000 SIT, potem bo prejela $300'000 \text{ SIT} \times 0.7 = 210'000 \text{ SIT}$ vdovske pokojnine.

Ovdoveli zakonec lahko ohrani lastno starostno pokojnino in pridobi pravico do prejetja 15% vdovske pokojnine, pri čemer skupna pokojnina ne sme znašati več kot 100% povprečne pokojnine v državi. Ta določba pride v poštev pri upokojencih z zelo nizkimi pokojninami.

Posebne pravice za ovdovele zakonce, ki niso upravičeni do vdovske pokojnine (nezavarovani ovdoveli zakonci, mlajši od 48 let, ki nimajo otrok):

- **pravica do odpravnine = 6 mesečnih zneskov vdovske pokojnine**, do katere bi bil upravičen ob morebitnem izpolnjevanju pogojev. Namen odpravnine je mlajšemu ovdovalemu zakoncu omogočiti prehodno obdobje, v katerem naj bi si našel zaposlitev.
- **pravica do oskrbnine = do nje so upravičeni ovdoveli zakonci po izteku odpravnine pod pogojem, da:**
 - ⇒ so prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje kot brezposelni; IN
 - ⇒ je njihov dohodek nižji od zneska, ki ga zakon določa kot maksimalni pogoj za upravičenost do oskrbe (lahko tudi sploh nimajo dohodka).

Oskrbnina je enaka vdovski pokojnini. Izplačuje se največ 24 mesecev po izteku pravice do odpravnine.

3.2. DRUŽINSKA POKOJNINA ZA OTROKE, KI SO IZGUBILI VSAJ ENEGA OD STARŠEV

Upravičenci do družinske pokojnine so:

- (1) **naravni zakonski in nezakonski otroci** zavarovanca;
- (2) **posvojeni otroci** zavarovanca;
- (3) **pastorki, vnuki in drugi otroci brez staršev pod pogojem, da jih je zavarovanec pred smrtjo preživljal;**
- (4) **starši, posvojitelji, bratje in sestre zavarovanca, ki nimajo lastnih dohodkov in jih je zavarovanec pred smrtjo preživljal.**

Vsak otrok, mlajši od 15 let, je upravičen do družinske pokojnine.

Otroci med 15. in 26. letom so upravičeni do družinske pokojnine pod pogojem, da se redno šolajo. Ta pravica velja do konca rednega šolanja. Otrokom, ki prejemajo družinsko pokojnino, se torej izplača redni študij raztegniti do 26. leta.

Otroci med 15. in 18. letom so upravičeni do družinske pokojnine pod pogojem, da so brezposelni in prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje.

Otroci, starejši od 15 let in nezmožni za delo, so upravičeni do družinske pokojnine ves čas, dokler traja nezmožnost.

Odmerna osnova je starostna ali invalidska pokojnina, do katere bi bil umrli upravičen. Vzame se bolj ugodna možnost (glej primere spodaj).

Odmerni odstotni deleži:

⇒ **70% za enega upravičenca;**

⇒ **85% za 2 upravičenca** – vsak dobi **42.5%**;

⇒ **90% za 3 upravičence** – vsak dobi **30%**;

⇒ **100% za 4 ali več upravičencev** – vsak dobi **25%** (4), **20%** (5), **16.7%** (6), itd.

Kot vidimo, je takšen sistem skrajno diskriminatoren do družin z več otroki.

Če so do družinske pokojnine upravičeni ožji in širši družinski člani (starši, bratje, sestre, ki jih je umrli zavarovanec preživel), so širši družinski člani upravičeni do preostanka pokojnine do 100% odmerne osnove.

Osiroteli otroci (= ki izgubijo oba starša) **uvetjavljajo družinsko pokojnino po enem izmed staršev ter dobijo vsak 30% osnove po drugem staršu.** Primer: 3 otrokom v letalski nesreči umreta oče in mati – po enem bodo dobili 90% osnove (vsak 30%) in nato še vsak 30% po drugem. Če sta imela oče in mati popolnoma enako osnovo, bodo skupaj torej dobili $90\% + 3 \times 30\% = 180\%$. Vsak otrok bo dobil 60% osnove (10% manj kot edinec, ki je izgubil samo enega starša).

Družinska pokojnina ne sme presegati najvišje starostne pokojnine možkega s 40-letno delovno dobo. V praksi torej ne sme znašati več kot 300'000 SIT.

Trenutna ureditev je mojstrovina nepravilnosti in diskriminacije, kar nazorna ilustrirata naslednja primera:

- Visokega uradnika z 39 leti delovne dobe v pisarni zadane srčna kap in umre. Gre za smrtno poškodbo pri delu. Ker je 18 let zaporedno prejemal mesečno plačo 400'000 SIT, bi bil upravičen do:
 - o starostne pokojnine v višini $400'000 \text{ SIT} \times (72.5\% - 1.5\%) = 420'000 \text{ SIT} \times 71\% = 284'000 \text{ SIT}$.
 - o invalidske pokojnine v višini $400'000 \text{ SIT} \times 72.5\% = 290'000 \text{ SIT}$.
- Na drugi strani imamo mati samohranilko z dvema otrokoma in 20-letno delovno dobo, ki jo je do smrti povozil pijani voznik medtem, ko je šla v dežurno lekarno iskat zdravila za svojega bolnega otroka. Gre za smrtno poškodbo izven dela. Ker je 18 let zaporedno prejemala plačo 120'000 SIT, bi bila upravičena do:
 - o starostne pokojnine v višini $120'000 \text{ SIT} \times (38\% + 5 \times 1.5\%) = 120'000 \text{ SIT} \times 45.5\% = 54'600 \text{ SIT}$;
 - o invalidske pokojnine v višini $120'000 \text{ SIT} \times 48\% = 57'600 \text{ SIT}$.

Po zakonu se kot osnova vzame invalidska pokojnina, ker je ugodnejša. Dva otroka, izmed katerih je eden odličnjak in gimnazijski državni prvak v matematiki, sta upravičena do družinske pokojnine v skupni višini 85% materine osnove, kar mesečno znese 57'600

SIT \times 0,85 = 48'960 SIT. Vsak izmed njiju bo dobil bednih 24'480 SIT, s čimer nikakor ne bosta mogla preživeti ter bosta potrebovala pomoč sorodnikov.

4. POSEBNI DODATKI

4.1. VARSTVENI DODATEK

Varstveni dodatek je denarna dajatev, namenjena prejemnikom nizkih pokojnin. Ima naravo socialnega korektiva. Upravičeni so uživalci:

- starostnih pokojnin;
- invalidskih pokojnin;
- vdovskih pokojnin; in
- družinskih pokojnin.

Pogoji za prejemanje varstvenega dodatka:

- (1) **nižja pokojnina od minimalne zakonske pokojnine** (= nižja od 75'000 SIT);
- (2) **dohodki prejemnika pokojnine in družinskih članov**, ki z njim živijo v skupnem gospodinjstvu, **ne presegajo ravni, določene z zakonom**;
- (3) **premoženje prejemnika pokojnine in družinskih članov**, ki z njim živijo v skupnem gospodinjstvu, **ne presega ravni, določene z zakonom**;
- (4) **stalno prebivališče v Sloveniji**.

Višina varstvenega dodatka se izračuna po naslednjih pravilih:

- I. **osnova za odmero** je razlika med dejansko in minimalno pokojnino. Npr. če upravičenec prejema 45'000 SIT pokojnine, je razlika med dejansko in minimalno pokojnino 75'000 SIT – 45'000 SIT = 30'000 SIT.
- II. **odmerni odstotni delež** se določa **glede na pokojninsko dobo**. Za 15 let delovne dobe je odstotni delež 60% osnove. Vsako dodatno leto prinese zraven še 2% osnove. Npr. če upravičenec prejema 45'000 SIT in ima 20 let delovne dobe, bo varstveni dodatek znašal $(75'000 \text{ SIT} - 45'000 \text{ SIT}) \times 60\% + (75'000 \text{ SIT} - 45'000 \text{ SIT}) \times (20 - 15) \times 2\% = 30'000 \text{ SIT} \times 60\% + 30'000 \text{ SIT} \times 10\% = 18'000 \text{ SIT} + 3'000 \text{ SIT} = 21'000 \text{ SIT}$
Takšen upravičenec bo torej prejemal efektivno pokojnino v znesku 45'000 SIT + 21'000 SIT = 66'000 SIT.

4.2. DODATEK ZA POMOČ IN POSTREŽBO

Upravičenci so upokojenci in aktivne osebe, ki zaradi tega, ker ne morejo zadovoljevati osnovnih življenjskih potreb, potrebujejo stalno pomoč in postrežbo drugega.

Osnovne življenjske potrebe predstavljajo dve situaciji:

- upravičenci niso sposobni zadovoljevati večine življenjskih potreb;
- upravičenci niso sposobni zadovoljevati nobene življenjske potrebe.

Pogoje za upravičenost do dodatka ugotavlja **invalidska komisija**.

Upravičenci so:

- (1) prejemniki starostnih, invalidskih, vdovskih in družinskih pokojnin;
- (2) izmed aktivnih zaposlenih:
 - 1) slepi in ljudje s hudo vidno okvaro;
 - 2) nepokretni, ki se jim je zmožnost premikanja znižala za 70%.

Višina dodatka:

- 70% zakonsko minimalne pokojnine (= trenutno 52'500 SIT), če gre za pomoč pri zadovoljevanju vseh življenjskih potreb;
- 35% zakonsko minimalne pokojnine (= trenutno 26'250 SIT), če gre za pomoč pri zadovoljevanju večine življenjskih potreb.

Dodatek za pomoč in postrežbo se dodeli upokojencem ne glede višino pokojnine – do njega so upravičeni tudi upokojenci, ki prejemajo maksimalno pokojnino.

4.3. DODATEK ZA TELESNO OKVARO (INVALIDNINA)

Upravičenci so aktivne osebe (= zaposleni, samozaposleni in druge obvezno zavarovane osebe). Pogoji za pridobitev invalidnine so vezani na pokojninsko dobo in so enaki kot pogoji za pridobitev invalidske pokojnine.

Telesna okvara je izguba, bistvena poškodovanost ali znatna onesposobljenost posameznega organa ali dela telesa, ki otežuje dejavnost organizma in zahteva večje napore pri zadovoljevanju življenjskih potreb. Obstaja poseben seznam telesnih okvar.

Stopnje telesnih okvar – razdeljene so v 8 stopenj (100%, 90%, 80%, 70%, 60%, 50%, 40%, 30%). **Osnova za odmero** je minimalna zakonska pokojnina (= trenutno 75'000 SIT). Odmerni odstotni deleži so: 24% osnove za 100% telesno okvaro, 22% za 90%, 20% za 80%, 18% za 70%, 16% za 60% in 14% za 50%. Za 7. in 8. stopnjo invalidnosti se invalidnina ne izplačuje.

5. POKOJNINE PO UGODNEJŠIH POGOJIH

Upokojencu se lahko prizna pravica do pokojnine pod ugodnejšimi pogoji. Takšna pravica naj bi pripadla ljudem z izjemnimi zaslugami na področju umetnosti, kulture, znanosti in športa. Predlog za odmero takšne pokojnine data Ministrstvo za kulturo (umetniki, kulturniki) ali Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport (znanstveniki, športniki). O odmeri odloči vlada. Zakonsko niso določeni kriteriji za ugotavljanje izjemnih dosežkov. Odločitve so prepuščene diskreciji strokovnih komisij.

Kulturnim delavcem prispevke v pokojninski sklad plačuje država iz državnega proračuna. To za njih sploh ni ugodno, ker država plačuje prispevke od najnižje osnove, zato kulturni delavci prejmejo najnižjo pokojnino, razen če jih Ministrstvo za kulturo predlaga za odmero pokojnine pod ugodnejšimi pogoji.

6. PRIDOBITEV, UŽIVANJE IN IZGUBA PRAVIC IZ POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA

6.1. PRIDOBITEV PRAVIC

Splošno pravilo, da upravičenec pridobi pravico do prejemanja pokojninskih dajatev prvi dan naslednjega meseca, ki sledi mesecu vložitve zahtevka. Primer: zahtevka za invalidnino je vložen 15. februarja, upravičenec bo pridobil dajatev 1. marca). Retroaktivna upravičenost sega največ 6 mesecev nazaj.

Starostna pokojnina se pridobi prvi naslednji dan po prenehanju zavarovanja. Primer: zavarovanje preneha 15. februarja, starostnik je že 16. februarja upravičen do pokojnine. Če postopek pri Z.p.i.z. takrat še ni končan, upokojenec prejema akontacijo pokojnine.

6.2. UŽIVANJE PRAVIC

Varstveni dodatek ni trajno upravičenje, zato se vsako drugo koledarsko leto preverjajo pogoji za njegovo upravičenost. Ti pogoji so nizka pokojnina ter slabo družinsko dohodkovno in premoženjsko stanje.

Upravičenost do invalidske pokojnine preverjajo **kontrolni pregledi**. Ti so lahko:

- **obvezni kontrolni pregledi** = za invalide, pri katerih je invalidnost nastala pred 45. letom starosti;
- **prostovoljni kontrolni pregledi** = za invalide, pri katerih je invalidnost nastala po 45. letu starosti.

Na področju invalidskih pokojnin je v preteklosti prihajalo do velikih zlorab in goljufij, pri katerih so sodelovali celo zdravniki. Zato so ti pregledi zelo temeljiti in strogi.

Kontrolni pregledi se izvajajo na upravičencih invalidskih pokojnin, dodatkov za nego in postrežbo ter invalidnin.

6.3. PRENEHANJE PRAVIC

Vdovska pokojnina preneha predčasno, če:

- (1) **ovdoveli zakonec pred 58. letom sklene novo zakonsko zvezo** (starejši ovdoveli zakonci jo obdržijo). Izjema: ovdoveli zakonec, ki sklene novo zakonsko zvezo pred 58. letom, obdrži vdovsko pokojnino, če je popolnoma nezmožen za delo.
- (2) **nastane zunajzakonska življenjska skupnost med ovdovelim zakoncem, mlajšim od 58 let, ter nekom drugim** – veljajo povsem enaka pravila, kot ob sklenitvi nove zakonske zveze;
- (3) **pravnomočna sodba ugotovi, da je ovdoveli zakonec z naklepnim kaznivim dejanjem ubil zavarovanca**.

Če ovdovelemu zakoncu umre tudi drugi zakonec in po njem ne more dobiti vdovske pokojnine, mu oživi vdovska pokojnina po prvem umrlem zakoncu. Če lahko dobi vdovsko pokojnino po drugem in prvem zakoncu, jo mora vzeti po drugem zakoncu in ne more izbrati višje. (Izplača se torej poročiti z nekom, ki ima višji dohodek od prvega umrlega zakonca.)

Družinska pokojnina preneha predčasno, če otrok sklene zakonsko zvezo, razen če:

- je popolnoma nezmožen za delo; ALI
- se oba zakonca redno šolata (sta študenta ali dijaka).

6.4. MIROVANJE PRAVICE DO POKOJNINE

Če se upokojenec ponovno zaposli ali začne samostojno dejavnost, mu pravice mirujejo ves čas zaposlitve / samostojne dejavnosti. **V NOBENEM PRIMERU NI MOŽNO ISTOČASNO PREJEMATI DOHODKA IZ DELOVNEGA RAZMERJA ZA POLNI DELOVNI ČAS IN POKOJNINE (!!!).**

Pokojnina se zniža za delež dodatnih dohodkov, če upokojenec, mlajši od 63 let kljub upokojitvi opravlja pridobitno dejavnost. Pridobitna dejavnost ni delovno razmerje (!!!) – pravni temelj zanjo je **pogodba o delu**. Upokojenci, starejši od 63 let, lahko opravljajo pridobitno dejavnost v neomejenem obsegu, ne da bi jim to zniževalo pokojnino.

7. VARSTVO PRAVIC IZ POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA

Postopek varstva pravic je lahko:

- **zunajsodni postopek** pred organi Z.p.i.z. po pravilih posebnega upravnega postopka;
- **sodni postopek**.

7.1. ZUNAJSODNI POSTOPEK

Zunajsodni postopek je **postopek pred organi Zavoda za invalidsko in pokojninsko zavarovanje**. Poteka **po pravilih posebnega upravnega postopka**. Subsidiarno se uporabljajo pravila Zakona o splošnem upravnem postopku (ZUP).

Postopek na I. stopnji poteka pred območno enoto Z.p.i.z. Krajevna pristojnost se določi po kraju zadnjega zavarovanja (= po kraju delovnega mesta). Postopek z mednarodnim elementom poteka pred centralno enoto v Ljubljani. Predlog za začetek postopka lahko podajo:

- o zavarovanec;
- o državni organ, kadar gre za pravice iz državnega razmerja;
- o skrbnik, če zavarovanec nima procesne sposobnosti.

Postopek na II. stopnji odloča organ Z.p.i.z. s sedežem v Ljubljani. Če se postopek nanaša na Z.p.i.z., o zadevi na II. stopnji odloči generalni direktor.

Za vse ugoditvene odločbe I. stopnje je predpisana obvezna revizija s strani organov II. stopnje. V reviziji se lahko odločba I. stopnje potrdi, razveljavi ali odpravi. Namen obvezne revizije je varovanje zakonitosti in doseganje enotne prakse.

Pred odločitvijo o invalidski zadevi je treba pridobiti mnenje izvedenskega organa (npr. Klinični center). Izvedenski organi morajo delovati po pravilih, ki jih predpisuje Z.p.i.z., kar vpliva na njihovo neodvisnost.

Sestava invalidske komisije:

- 2 zdravnika;
- 1 neodvisni strokovnjak – običajno pravnik.

Na podlagi mnenja invalidske komisije odločbo izda območna enota Z.p.i.z. Če je zoper odločbo podana pritožba, je treba sklicati invalidsko komisijo II. stopnje. Prvostopenjske odločbe sploh niso obrazložene. Pritožbo zoper odločbo o invalidski zadevi lahko vloži tudi delodajalec.

7.2. SODNI POSTOPEK

Ko so izčrpana pravna sredstva v zunajsodnem postopku, se lahko sproži **sodni postopek pred socialnim sodiščem**. To imenujemo **socialni spor**. Socialno sodišče I. stopnje deluje v sklopu Delovnega in socialnega sodišča v Ljubljani, ki obravnava socialne spore za celo Slovenijo.

Na II. stopnji odloča Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani.

Nato je možna **pritožba na Vrhovno sodišče** z uporabo izrednih pravnih sredstev.

Postopek pred socialnim sodiščem teče po pravilih Zakona o delovnih in socialnih sodiščih, subsidiarno se uporabljajo pravila ZPP. To pomeni, da sta stranki prirejeni, kar ni ustrezno, saj posameznik znatno manjšo ekonomsko in pravno moč kot Z.p.i.z. Morala bi se uporabljati pravila upravnega spora.

8. ODŠKODNINSKA ODGOVORNOST

Odškodninska odgovornost se nanaša na:

(1) **povrnitev povzročene škode** lahko Z.p.i.z. zahteva *od*:

- 1) osebe, ki je naklepno ali iz hude malomarnosti povzročila smrt, invalidnost, telesno okvaro ali potrebo po tuji pomoči;
- 2) delodajalca, če je škoda nastala zaradi:
 1. neupoštevanja predpisov o varnosti in zdravju pri delu;
 2. tega, ker delodajalec ni napotil delavca na predpisane zdravstvene preglede;
 3. tega, ker Z.p.i.z.-u ni dal podatkov ali mu je dal neresnične podatke.

(2) **neupravičeno pridobljenih sredstev** – zavarovanec odgovarja, če je dal neresnične podatke (npr. Z.p.i.z.-a ni pravočasno obvestil o zaključku rednega študija).

Z.p.i.z. določi maksimum odškodnine, da njeno izplačevanje ne bi ekonomsko ogrozilo zavezanca in ga spravilo v pomanjkanje.

9. DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Dodatno pokojninsko zavarovanje dopolnjuje obvezno. Možno je kot:

- **obvezno dodatno zavarovanje**;
- **prostovoljno dodatno zavarovanje**.

9.1. OBVEZNO DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Določeno je za **osebe, ki opravljajo**:

- (1) **težka in zdravju škodljiva dela** (npr. policisti);
- (2) **dela, ki jih ni možno opravljati po določeni starosti** (npr. baletke).

Stara ureditev je namesto tega poznala *beneficirano delovno dobo* – npr. policistom se je vsako leto delovne dobe štelo za 2 leti.

Prispevke za obvezno dodatno zavarovanje vplačuje delodajalec in se nalagajo v poseben sklad, ki ga upravlja Kapitalska družba. Sredstva se nalagajo na posameznih osebnih računih.

Ko se izpolnijo pogoji za upokojitev, ima zavarovanec 2 možnosti:

- (1) **poklicna pokojnina**; ALI
- (2) **trajen dodatek v obliki rente k starostni pokojnini.**

9.2. PROSTOVOLJNO DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Možno je kot:

- (1) **individualno prostovoljno zavarovanje** – posameznik si sam izbere zavarovalnico in si sam določi premijo, ki jo bo plačeval. Pri tem uživa **davčne olajšave.**
- (2) **kolektivno prostovoljno zavarovanje** – organizira ga delodajalec za svoje delavce.

Možna sta:

- 1) zaprt sistem – namenjen je samo delavcem določenega delodajalca;
- 2) odprt sistem – delodajalec se vključi v splošno dostopna pokojninska zavarovanja, ki jih organizirajo zavarovalnice, pokojninske družbe, odprti pokojninski skladi, itd. **Davčne olajšave uživa delodajalec.** Naložbeno tveganje prevzema zavarovanec – država jamči za letno stopnjo donosnosti v višini **40% povprečne letne obrestne mere za državne vrednostne papirje z dospelostjo nad 1 letom.**

III. ZDRAVSTVENO VARSTVO IN ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE

1. TEMELJNI POJMI IN SISTEM ZDRAVSTVENEGA VARSTVA

Gre za 3 področja:

- (1) **zdravstveno varstvo;**
- (2) **obvezno zdravstveno zavarovanje;**
- (3) **zdravstvena dejavnost.**

Zdravstveno varstvo in obvezno zdravstveno zavarovanje urejata **Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ)**. Zdravstveno dejavnost ureja **Zakon o zdravstveni dejavnosti (ZZV)**. Položaj zavarovancev glede zdravstvenih storitev natančno urejajo *pravilniki obveznega zdravstvenega zavarovanja*, ki jih sprejema Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju: Z.z.z.S.) ob soglasju Ministrstva za zdravje. Takšna ureditev je ustavno sporna, ker lahko način uresničevanja človekovih pravic predpiše le zakon.

Zdravstveno varstvo je sistem družbenih, skupnostnih in posamičnih dejavnosti, ukrepov in storitev za:

- ⇒ **krepitev zdravja;**
- ⇒ **preprečevanje bolezni;**
- ⇒ **zgodnje odkrivanje bolezni;**
- ⇒ **pravočasno zdravljenje;**
- ⇒ **nego in rehabilitacijo obolelih in poškodovanih oseb.**

Zdravstveno varstvo se uresničuje prek pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja za primer bolezni, poškodbe, poroda ali smrti.

Obveznosti države na področju zdravstvenega varstva so:

1. planira sistem zdravstvenega varstva na nacionalni ravni – zato imamo **nacionalni program za zdravstveno varstvo**;
2. s predpisi ureja sistem zdravstvenega varstva, sistem zdravstvenega zavarovanja in sistem zdravstvene dejavnosti;
3. vzpostavlja javno mrežo zdravstvene dejavnosti na vseh slovenskih območjih – pri tem je dolžna upoštevati enako dostopnost zdravstvenega varstva za vse prebivalstvo;
4. financira določene dejavnosti, povezane z zdravstvom (npr. državna kampanja proti alkoholnim pijačam in tobaku).

Poznamo **3 ravni zdravstvene dejavnosti**:

- I. **primarna raven** = **sistem splošnih zdravstvenih storitev v ambulantah** (= zdravstveni domovi). Primarno raven organizirajo, ustanavljajo, financirajo in vanjo investirajo **občine**.
- II. **sekundarna raven** = **sistem specializiranega zdravljenja v ambulantah in bolnicah**. Sekundarno raven organizira in financira **država**.
- III. **terciarna raven** = **sistem zdravstvenih storitev v klinikah, kliničnih institutih in znanstveno–raziskovalnih institutih**. Terciarno raven organizira in financira **država**.

Zdravstvene storitve so **zdravstvene dajatve v naravi** – lahko so:

- **storitvene dajatve** – obsegajo preventivo, diagnostiko, zdravljenje, rehabilitacijo, nego in prevoze;
- **stvarne dajatve** = zdravila, medicinsko–tehnični pripomočki (npr. naprave za merjenje sladkorja v krvi) in pomožni predmeti (npr. bergle).

Država mora financirati:

- strokovno, znanstveno in raziskovalno delo na področju zdravstva;
- zdravstvene dejavnosti posebnega javnega pomena (onkološka služba, epidemiološka služba, higienska služba, zbiranje krvi, zbiranje organov za presajanje);

- zdravstveno varstvo za družbene skupine, ki niso vključene v obvezno zdravstveno zavarovanje:
 - o naborniki;
 - o obsojenci na prestajanju zaporne kazni;
 - o osebe neznanega prebivališča;
 - o tujci;
 - o slovenski državljani s stalnim prebivališčem v tujini, ki so začasno v Sloveniji;
 - o begunci.

Po Ustavi ima vsakdo pravico na slovenskem ozemlju pravico do zdravstvenega varstva. Gre za **osnovno in nujno zdravljenje** = ohranitev življenja in odprava življenjsko nevarnih zdravstvenih posledic.

- investicije v zdravstveno dejavnost na sekundarni in terciarni ravni.

Dolžnosti občine:

- ⇒ ustanavljanje in financiranje javnih zdravstvenih mrež na primarni ravni;
- ⇒ oblikovanje in financiranje preventivnih zdravstvenih programov na območju občine;
- ⇒ izvajanje higienske, epidemiološke in ekološke dejavnosti na področju občine.

Pravice in obveznosti posameznikov:

- (1) vsakdo ima pravico do najvišje možne stopnje zdravja;
- (2) vsakdo ima dolžnost skrbeti za svoje zdravje;
- (3) vsakdo ima pravico do zdravstvenega varstva;
- (4) vsakdo ima dolžnost v zdravstvene sklade vplačevati prispevke po svojih ekonomskih zmožnostih;
- (5) nihče ne sme ogroziti zdravja drugih;
- (6) vsakdo je dolžan poškodovanemu ali bolnemu pomagati po svojih močeh – nuditi mu mora prvo pomoč (če zna), poklicati zdravstveno reševalno službo ter mu omogočiti dostop do nujne medicinske pomoči.

2. ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE

2.1. OBVEZNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE

Obsega:

- (I) zavarovanje za primer bolezni in poškodbe IZVEN dela;
- (II) zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni.

Pravice iz obveznega zavarovanja:

- (1) plačilo zdravstvenih storitev;
- (2) denarne dajatve:
 - 1) nadomestilo plače med bolniškim dopustom;
 - 2) pogrebna in osmrtnica;
 - 3) povračilo potnih stroškov, če je bil zavarovanec napoten na zdravljenje v drug kraj (npr. zavarovanca s stalnim prebivališčem v Ljubljani napotijo na psihiatrično zdravljenje v Idrijo – če gre tja z avtomobilom, mu mora zdravstveno zavarovanje kriti stroške bencina).

Obvezno zavarovane osebe so:

- (1) **zavarovanci** – to so:
 - 1) vse aktivne osebe – zaposleni, samozaposleni, kmetje, vrhunski športniki in šahisti ter brezposelni, ki prejemajo denarno nadomestilo ali denarno pomoč. Vsi ti so zavarovani ne glede na stalno prebivališče in državljanstvo.
 - 2) upokojenci, prejemniki različnih socialnih dajatev, prejemniki socialnih pomoči – pogoj je stalno prebivališče v Sloveniji.
 - 3) vse druge osebe, ki imajo prihodke – pogoj je stalno prebivališče v Sloveniji;

- 4) **vsi državljani Slovenije s stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki niso zavarovani drugače** (npr. klošarji) – njihove prispevke plačuje občina stalnega prebivališča oz. občina zadnjega stalnega prebivališča.
- (2) **družinski člani, ki so obvezno zavarovani po zavarovancu:**
- 1) **otroci do 18. leta oz. do 26. leta, če se redno šolajo;**
 - 2) **zakonec in zunajzakonski partner, če nista zavarovana;**
 - 3) **širši družinski člani, ki jih zavarovanec preživlja** (starši, vnuki, bratje in sestre, drugi otroci brez staršev).

Vsi družinski člani morajo imeti stalno prebivališče v Sloveniji.

Nujno je potrebno ločevati med zavarovanimi osebami in zavarovanci. Zavarovancev ne smemo enačiti z zavarovanimi osebami (!!!). Zavarovanci so podpomenka zavarovanih oseb.

Plačevanje prispevkov:

- **za zaposlene osebe** prispevke plačujejo **zaposlene osebe in delodajalec;**
- **za samozaposlene osebe** prispevke plačujejo **samo samozaposlene osebe;**
- **za brezposelne** prispevke plačuje **Z.z.z.S.;**
- **za upokoјence** prispevke plačuje **Z.p.i.z.;**
- **za študente** prispevke plačuje **občina.**

Pravice in obveznosti zavarovanih oseb. Po zakonu ima zavarovana oseba le pravico do plačila zdravstvenih storitev. Za nekatere vrste zdravstvenih storitev (npr. zobozdravstvene storitve, medicinsko-tehnični pripomočki, itd.) obvezno zavarovanje ne pokriva vseh stroškov – zavarovanec jih mora kriti iz lastnih sredstev. **Nekriti stroški so omejeni na največ 25% cene zdravstvene storitve.** Z.z.z.S. ta delež določi ob soglasju vlade. Za pokritje teh stroškov je možno skleniti dodatno zdravstveno zavarovanje pri družbah Adriatic, d.d. in Vzajemna. Takšno zavarovanje ima sklenjeno 94% zavarovancev. To imenujemo **participacija zavarovane osebe** (ang. *cost sharing*).

Brezplačne so:

1. preventivne zdravstvene storitve (npr. sistematski pregledi za otroke in mladino do konca rednega šolanja);
2. svetovanje ženskam glede načrtovanja družine;
3. preprečevanje in odkrivanje nalezljivih bolezni;
4. zdravljenje in rehabilitacija najtežjih bolezni (npr. duševne bolezni);
5. nujna medicinska pomoč;
6. patronažni obiski na domu.

Vse zdravstvene storitve imajo brezplačne civilne in vojaške žrtve vojne, kronično bolni ter starejši od 75 let.

Pravice so bolj natančno določene s pravilniki obveznega z.z.

Pravici zavarovanca sta:

- (1) **pravica svobodno izbrati zdravnika, bolnišnico ali drug zdravstveni zavod** – izbrati je treba med izvajalci zdravstvene dejavnosti, ki so:
 - 1) **javni zavodi** = zdravstveni domovi, bolnišnice, klinike;
 - 2) **zasebni izvajalci** ("koncesionarji") = domače ali tuje fizične in pravne osebe, ki imajo z Z.z.z.S. sklenjeno pogodbo za opravljanje javne zdravstvene dejavnosti.
- (2) **pravica zahtevati povračilo škode, ki jo povzročil zdravstveni izvajalec** naklepno ali zaradi malomarnostnega zdravljenja. Škodo povrne Z.z.z.S., ki ima nato verzijski zahtevek proti izvajalcu, ki je škodo povzročil.

2.1.2. PRAVILA OBVEZNEGA ZDRAVSTVENEGA ZAVAROVANJA

Zakonske obveznosti zavarovanca so:

- (1) **dolžnost izbrati osebnega zdravnika** in sicer:

- 1) splošnega zdravnika;
 - 2) zobozdravnika;
 - 3) pediatra za otroke; in
 - 4) ginekologa za ženske.
- (2) **dolžnost plačevati prispevke;**
 (3) **dolžnost poravnati stroške zdravstvenih storitev** (= plačevanje participacije).

Zakonska pooblastila zdravnika so:

1. odločanje o ustreznosti diagnostiki in zdravljenju;
2. predpisovanje zdravil;
3. napotitev v bolnišnico in na specialistično zdravljenje;
4. odločanje o uporabi medicinsko-tehničnih pripomočkov.

V pravilniku obveznega zdravstvenega zavarovanja je natančno predpisano, do kakšnih medicinsko-tehničnih pripomočkov imajo zavarovanci pravico. Pripomočki so: invalidski voziček, očala, slušni aparat, negovalna postelja in drugi.

Splošno pravilo je, da zdravnik zavarovancu lahko prizna pravico do zdravstvene storitve, če je utemeljena in potrebna. Nepotrebne so npr. lepotne operacije (razen če se z njimi odstranjuje iznakaženost, ki je posledica bolezni ali poškodbe), streznitev in izpiranje želodca ob akutnem alkoholnem opoju (pomembno za študente!!!), neobvezna vključitev v sistem preventivnih zdravstvenih ukrepov, itd.

Svobodo zdravnika omejujejo:

- standardi Z.z.z.S.;
- sistem financiranja – Z.z.z.S. določi letno kvoto operacij, pri čemer se ne upoštevajo dejanske potrebe pacientov (npr. če je kvota operacij izpolnjena 1. novembra, bo Klinični center do 1. januarja izvajal le še nujne operacije – slepič, prometne nesreče, itd.);
- kapaciteta bolnišnic.

Svobodo zdravnika omejuje tudi Zakon o zdravstveni dejavnosti:

- zdravnik mora ravnati v skladu s strokovno doktrino – oblikujejo jo strokovni medicinski kolegiji;
- zdravnik mora ravnati v skladu z zdravniškimi kodeksi (npr. Hipokratova prisega);
- zdravnik lahko daje prednost le na podlagi nujnosti primera (to se v Sloveniji večinoma ne upošteva, prednost imajo zdravnikovi sorodniki in znanci, kar je korupcija);
- zdravnik mora spoštovati ustavne pravice pacienta: pravica do zasebnosti, pravica do odločanja o lastnem zdravljenju (nikogar ni možno prisiliti k zdravljenju) – to ne velja, če zakon določa, da pacient sam ni zmožen presoјati o zdravljenju (koma, huda duševna bolezen, itd.)

2.1.3. PRAVICE DO DENARNIH DAJATEV IZ OBVEZNEGA ZDRAVSTVENEGA ZAVAROVANJA

Te pravice so:

- **pravica do nadomestila plače med začasno zadržanostjo z dela;**
- **pravica do pogrebnine in posmrtnine;**
- **pravica do povračila potnih stroškov.**

2.1.3.1. PRAVICA DO NADOMESTILA PLAČE MED ZAČASNO ZADRŽANOSTJO Z DELA

Zavarovanec ima pravico do nadomestila v naslednjih 2 primerih:

- (1) **poškodba ali bolezen** – trajanje upravičenosti omejuje določba, da je treba po 1 letu odsotnosti z dela sprožiti postopek za ugotavljanje invalidnosti;
- (2) **nega bolnega ali poškodovanega ožjega družinskega člana**, ki živi z zavarovancem v skupnem gospodinjstvu (otrok ali zakonec). **Omejitev odsotnosti:**
 - 1) **15 dni za otroka, mlajšega od 7 let;**

2) 7 dni za otroka, starejšega od 7 let, in zakonca.

Odsotnost se lahko podaljša za največ 6 mesecev z odločbo zdravniške komisije.

Stroške nadomestila nosi:

- **delodajalec** v skladu s pravili ZDR (delodajalci se temu upirajo):
 - ⇒ za odsotnost zaradi izvenpoklicne bolezni ali poškodbe – do 30 dni za vsako posamezno odsotnost in največ 120 delovnih dni/leto za vse odsotnosti skupaj;
 - ⇒ za odsotnost zaradi poklicne bolezni ali poškodbe pri delu – do 30 dni za vsako posamezno odsotnost z dela brez skupne letne omejitve.
- **Z.z.z.S.:**
 - ⇒ za del odsotnosti, ki ga ne pokriva delodajalec;
 - ⇒ za odsotnost zaradi nege družinskih članov – te stroške nosi Z.z.z.S., ker sicer delodajalci ne bi hoteli zaposlovati delavk z majhnimi otroki;
 - ⇒ za odsotnost zaradi darovanja krvi, tkiva ali telesnega organa;
 - ⇒ za odsotnost zaradi obvezne izolacije = preprečitev širjenja nalezljive bolezni (npr. učitelji morajo ostati doma, da se bolezen ne bi razširila na učence).

Pozor: če je delavec odsoten manj kot 30 delovnih dni, pride za manj kot 10 dni na delo in je nato spet odsoten, nosi stroške nadomestila za nadaljnjo odsotnost Z.z.z.S.
Takšna določba iz ZDR naj bi preprečevala zlorabe.

Višina nadomestila – osnova je povprečna mesečna plača v preteklem koledarskem letu:

- **100%** za odsotnost zaradi:
 - poškodbe pri delu ali poklicne bolezni;
 - darovanja krvi, tkiva ali telesnega organa.
- **90%** za odsotnost zaradi obvezne izolacije, da se prepreči širjenje nalezljive bolezni;
- **80%** za odsotnost zaradi:
 - poškodbe izven dela ali nepoklicne bolezni;
 - nege družinskih članov.

Tolikšne višine nadomestil veljajo, če nosi stroške Z.z.z.S. **Višina nadomestil, ki jih nosi delodajalec, se določa s kolektivno pogodbo.**

Izguba nadomestila – zavarovanec izgubi nadomestilo, če se ugotovi, da je med odsotnostjo opravljal pridobitno delo.

Zadrževanje izplačila nadomestila – nadomestilo se zadrži, če zavarovanec:

- delodajalca ne obvesti o odsotnosti; ALI
- se ne ravna po navodilih zdravnika.

2.1.3.2. PRAVICA DO POGREBNINE IN POSMRTNINE

Pogrebina je namenjena kritju stroškov pogreba.

Posmrtnina je namenjena preživelim družinskim članom.

Do teh dajatev so upravičeni samo družinski člani z nižjimi dohodki.

2.1.3.3. PRAVICA DO POVRAČILA POTNIH STROŠKOV

Potni stroški so:

- (1) prevozni stroški;
- (2) stroški prehrane med potjo;
- (3) stroški nastanitve.

Potni stroški se priznajo samo, če je bil zavarovanec napoten na preglede obveznega zdravljenja v drug kraj (npr. zavarovanec, ki živi na podeželju, je napoten na specialistično diagnostiko v Ljubljano). Pravica je namenjena revnim ljudem na podeželju, ki sicer sploh ne bi mogli priti do specialističnih pregledov.

2.1.4. VARSTVO PRAVIC IZ OBVEZNEGA ZDRAVSTVENEGA ZAVAROVANJA

Na I. stopnji odloča:

- **osebni zdravnik** (splošni zdravnik, zobozdravnik, ginekolog);
- **zdravnik specialist**, h kateremu je bil zavarovanec napoten;
- **imenovani zdravnik** = zdravnik, ki ga imenuje upravni organ Z.z.z.S. – odloča o naslednjih zadevah:
 - ⇒ upravičenost odsotnosti z dela, ki gre v breme Z.z.z.S.; IN
 - ⇒ napotitev na zdravljenje v tujino.

Na II. stopnji odločata:

- **imenovani zdravnik** o pritožbi zoper odločitev osebnega zdravnika glede upravičenosti do odsotnosti z dela v breme delodajalca (do 30 dni). Včasih je o tem odločala zdravniška komisija.
- **zdravniška komisija**, ki jo imenuje upravni odbor Z.z.z.S. o pritožbah zoper odločbe imenovanega zdravnika na I. stopnji.

Na III. stopnji odloča **zdravniška komisija** o pritožbah zoper odločbe imenovanega zdravnika na II. stopnji.

Odločba imenovanega zdravnika in zdravniške komisije se imenuje **sklep**. Imeti mora vse sestavine pravne odločbe, tudi obrazložitev in pravni pouk.

Na I. stopnji odloča območna enota Z.z.z.S. in na II. stopnji direkcija Z.z.z.S. v Ljubljani o sporih glede:

- proste izbire zdravnika;
- denarnih dajatev;
- obstoju zdravstvenega zavarovanja.

2.1.5. PRAVICA ZAHTEVATI POVRNITEV ŠKODE

Z.z.z.S. lahko zahteva povrnitev škode od:

- vsakogar, ki je naklepno ali iz hude malomarnosti povzročil smrt, poškodbo ali bolezen zavarovanca;
- delodajalca, če:
 - ⇒ je kršil predpise o varnosti in zdravju pri delu;
 - ⇒ ni izvedel predpisanih higiensko-varnostnih ukrepov;
 - ⇒ ni napotil delavca na predpisane zdravstvene preglede;
 - ⇒ ni dal zahtevanih podatkov;
 - ⇒ je dal neresnične podatke.
- zavarovane osebe, če ni dala zahtevanih podatkov ali je dala neresnične podatke.

Škoda in odgovornost se ugotavljata po pravilih obligacijskega prava (OZ).

Zavarovana oseba lahko zahteva povrnitev škode od Z.z.z.S., če je škodo utrpela zaradi neustreznega izvajanja zdravstvene dejavnosti. Z.z.z.S. ima regresni zahtevke zoper zdravstvenega izvajalca, ki je škodo povzročil.

2.2. ORGANIZACIJA ZDRAVSTVENE DEJAVNOSTI

Zakon o zdravstveni dejavnosti (ZZD) ureja:

- o mrežo javne zdravstvene službe;
- o status javnih in zasebnih zdravstvenih izvajalcev;
- o pogoje za opravljanje zasebne zdravstvene dejavnosti;
- o podeljevanje koncesij za opravljanje javne zdravstvene službe;
- o pravice in obveznosti zdravstvenih delavcev in sodelavcev;
- o pravice pacientov;
- o položaj zdravstvenih delavcev in sodelavcev;
- o nadzorstvo nad izvajanjem zdravstvene dejavnosti.

2.2.1. PRAVICE IN OBVEZNOSTI ZDRAVSTVENIH DELAVCEV

Zdravstveni delavci so vsi zaposleni v zdravstvu, ki imajo medicinsko izobrazbo = zdravniki in medicinske sestre. **Zdravstveni delavci** so zaposleni, ki sodelujejo pri zdravstveni dejavnosti, vendar nimajo medicinske izobrazbe (npr. laboratorijski tehnik).

(1) **Obveznosti zdravstvenih delavcev** so:

- 1) **varovanje poklicne skrivnosti** – zdravstveni delavci morajo kot zaupne varovati vse podatke o zdravstvenem stanju pacienta. Pacient lahko komurkoli odvrne razkritje takšnih podatkov, tudi lastni družini.
- 2) **dolžnost ostati na delovnem mestu** in opravljati dežurstvo – zdravstveni delavec ne sme zapustiti delovnega mesta, četudi mu je delovni čas potekel. Odide lahko šele, ko ga nadomesti drug ustrezen delavec.
- 3) **uporaba preverjenih metod zdravljenja** – zdravstveni delavci lahko uporabljajo samo zdravstvene metode ortodoksne medicine. Metode tradicionalne in alternativne medicine lahko zdravstveni delavec uporablja le ob odobritvi Ministrstva za zdravje in ob soglasju medicinsko–etične komisije.
- 4) **vodenje zdravstvene dokumentacije** in drugih predpisanih evidenc o zdravstvenem stanju pacientov.
- 5) **prevzemanje** etične, strokovne, kazenske in premoženjske (materialne) **odgovornosti za svoje delo**:
 1. etično in strokovno odgovornost ugotavlja Zdravniška zbornica;
 2. kazensko odgovornost ugotavlja pristojno sodišče po pravilih Kazenskega zakonika;
 3. premoženjsko (materialno) odgovornost ugotavlja pristojno sodišče po pravilih civilnega prava (OZ).

(2) **Pravice zdravstvenih delavcev** so:

- 1) **pravica samostojno opravljati delo**, za katero ima zdravstveni delavec ustrezno izobrazbo;
- 2) **odklonitev medicinskega posega, če ni v skladu z vestjo zdravstvenega delavca in z mednarodnimi pravili medicinske etike** (npr. katoliški zdravnik lahko odkloni umetno prekinitev nosečnosti) – o odklonitvi posega mora zdravstveni delavec obvestiti zdravstveni zavod. V vsakem primeru mora nuditi nujno medicinsko pomoč.

2.2.2. PRAVICE IN OBVEZNOSTI PACIENTOV

(1) **Pravice pacientov, starejših od 15 let**, so:

- 1) **prosta izbira zdravnika in zdravstvenega zavoda** – pacient lahko izbira le med tistimi, ki imajo koncesijo. Pacient–samoplačnik si lahko izbere zdravnika na javnem zavodu (npr. pacient, ki si želi estetsko operacijo, si lahko izbere plastičnega kirurga, ki je zaposlen v Kliničnem centru). Javni zavod mora sprejeti tudi pacienta–samoplačnika in ga ne sme odkloniti, razen če pacient ne more plačati storitve. Zdravnik ne more odkloniti pacienta.
- 2) **pravica zahtevati konziliarni pregled** – pacient, ki ima pomisleke glede načina zdravljenja, lahko zahteva zdravstveni pregled s strani drugega zdravnika.
- 3) **pravica do obveščенosti** – pacient ima pravico zvedeti za diagnozo in obseg bolezni ter se seznaniti z načinom zdravljenja.
- 4) **pravica dati soglasje k medicinskemu posegu** – pacient mora dati soglasje k vsakemu medicinskemu posegu. To soglasje je lahko ustno ob lažjih posegih (npr. zdravljenje z antibiotiki) ter pisno ob težjih in zahtevnih posegih (npr. operacije v splošni anesteziji).

Zdravstveni poseg se lahko opravi brez soglasja pacienta v 2 primerih:

1. pacient ni zmožen dati soglasja (koma, nezavest) – v tem primeru podajo soglasje najbližji svojci (zakonec, starši, otroci, brat ali sestra). Če ni nikogar, ki bi lahko podal soglasje, se poseg opravi brez soglasja.
 2. prisilna hospitalizacija bolnika z duševno boleznijo, ki ogroža svoje življenje ali življenje drugih ali povzroča veliko škodo samemu sebi ali drugim. Psihiatrična bolnišnica mora o prisilni hospitalizaciji v 48 urah obvestiti sodišče, ki ukrepa po nepravdnem postopku. Pristojni zdravnik–specialist psihiater mora v nadaljnjih 5 dneh ugotoviti, ali so obstajali razlogi za prisilno hospitalizacijo. To pomeni, da je pacient lahko prisilno hospitaliziran za 48 ur brez odločbe sodišča, kar je z vidika človekovih pravic zelo sporno.
 - 5) **pravica odkloniti predlagan medicinski poseg** – pacient lahko odkloni medicinski poseg, četudi mu grozi smrtna nevarnost. Pacient lahko od zdravnika zahteva odklop medicinskih aparatov, ki ga ohranjajo pri življenju.
 - 6) **vpogled v zdravstveno dokumentacijo** – vpogled lahko zdravnik odkloni, če oceni, da bi seznanitev z zdravstvenim stanjem le-to pacientu poslabšala ali nanj kako drugače škodljivo vplivala (npr. pacient, ki boleha za hudo potrtostjo, zboli za rakom – zdravnik lahko odkloni vpogled v dokumentacijo, ker ve, da lahko pacient naredi samomor).
 - 7) **pravica zdravniku prepovedati, da bi pacientovim družinskim članom poročal o njegovem zdravstvenem stanju** (npr. starši mladoletnega dekleta nimajo pravice izvedeti, da je opravila umetno prekinitev nosečnosti, starši mladoletnega narkomana nimajo pravice izvedeti, da se zdravi zaradi zasvojenosti).
 - 8) **premestitev v drugo bolnišnico** – pacient se lahko pritoži na nadzorni organ, če meni, da zdravljenje v določeni bolnišnici ni primerno oz. so kršena etična načela.
 - 9) **seznanitev s stroški zdravljenja;**
 - 10) **povrnitev škode zaradi napačnega zdravljenja** – škodo poravnava Z.z.z.S., ki ima regresni zahtevek proti zdravstvenemu izvajalcu, ki je škodo povzročil.
- (2) **Obveznosti pacientov so:**
- 1) **navajanje resničnih podatkov** – npr. pacient ne sme fingirati bolezni, da bi šel v bolnišnico;
 - 2) **ravnanje po navodilih zdravnika** – če pacient ne spoštuje te obveznosti, mu lahko zdravnik odkloni nadaljnje zdravljenje, razen nujne medicinske pomoči (npr. če ima pacient dihalne težave in mu zdravnik naroči, da mora prenehati s kajenjem, ter pacient še naprej kadi, mu lahko zdravnik odkloni nadaljnje zdravljenje);
 - 3) **aktivno sodelovanje pri krepitvi svojega zdravja.**

2.2.3. NADZOR NAD ZDRAVSTVENIMI IZVAJALCI

Obstajajo 4 vrste nadzora:

- (1) **interni strokovni nadzor** – izvaja se znotraj zdravstvenega zavoda. Urejen mora biti s splošnim aktom (statut, akt o ustanovitvi) zavoda. Običajno nadzirajo zdravstvene delavce njihovi predstojniki.
- (2) **strokovni nadzor** – opravlja ga Zdravniška zbornica v skladu s programom, ki ga odobri Ministrstvo za zdravje. Nadzor se opravi:
 - 1) po lastni iniciativi;
 - 2) na predlog zavarovane osebe;
 - 3) na predlog delodajalca.

Zdravniška zbornica mora o ugotovitvah nadzora sestaviti zapisnik, v katerem je navedeno stanje ter predlogi za odpravo eventualnih pomanjkljivosti. O večjih pomanj-

kljivostih je dolžna obvestiti Ministrstvo za zdravje, ki lahko zdravstvenemu izvajalcu tudi prepove opravljanje zdravstvene dejavnosti.

- (3) **upravni nadzor** – opravlja ga MZ na lastno pobudo ali predlog ustreznega upravičenca.
- (4) **nadzor Z.z.z.S.** – nadzira, ali zdravstveni izvajalci opravljajo dejavnost v skladu s pogodbo, ki so jo sklenili z Z.z.z.S.

IV. ZAVAROVANJE ZA PRIMER BREZPOSELNOSTI

1. TEMELJNI POJMI IN SISTEMI VARSTVA V PRIMERU BREZPOSELNOSTI

Brezposelna oseba je oseba, ki je trenutno brez dela, vendar:

- (1) je **zmožna za delo**;
- (2) **aktivno išče zaposlitev**;
- (3) je **pripravljena sprejeti ustrezno zaposlitev**.

MOD je sprejela 3 konvencije za področje brezposelnosti:

- Konvencija št. 44 o dajatvah za primer brezposelnosti;
- Konvencija št. 102 *o minimalnih normah socialne varnosti*;
- Konvencija št. 168 o pospeševanju zaposlovanja in varstvu pred brezposelnostjo.

Slovenijo zavezuje le Konvencija 102.

Poznamo **2 obliki varstva** pred brezposelnostjo:

- (1) **pasivno varstvo** = brezposelne osebe imajo pravico do prejemanja denarnih dajatev;
- (2) **aktivno varstvo** = brezposelne osebe se izobražujejo in usposablajo, s čimer naj bi se izboljšal njihov položaj na trgu dela in tako dosegla čimprejšnja zaposlitev. To ureja **aktivna politika zaposlovanja**.

Poznamo **3 vrste brezposelnosti**:

- (1) **ciklična brezposelnost** = brezposelnost, ki nastaja zaradi gospodarskih ciklov. Večja brezposelnost je v obdobju recesije. V Sloveniji je bila največja brezposelnost v obdobju po osamosvojitvi.
- (2) **strukturna brezposelnost** = posledica neuskkljenosti med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela. Na razpolago so delavci, ki imajo neustrezno izobrazbo za dela, na katera delodajalci na veliko zaposlujejo.
- (3) **frikcijska brezposelnost** = nastane zaradi menjavanja zaposlitev. Traja zgolj čas med eno in drugo zaposlitvijo ter je posledica rednih fluktuacij delovne sile.

Merjenje brezposelnosti razlikuje **2 vrsti brezposelnosti**:

- (1) **registrirana brezposelnost** = **delež brezposelnih oseb glede na celotno aktivno prebivalstvo**. V aktivno prebivalstvo uvrščamo vse osebe, stare med 15 (18) in 65 let, ki so sposobne za delo (osebe, ki se redno šolajo, ne štejejo v aktivno prebivalstvo). Brezposelni so registrirani na Zavodu za zaposlovanje. Registrirana brezposelnost v Sloveniji znaša 11%. V EU se brezposelnost meri kot registrirana.
- (2) **anketna brezposelnost** – merjenje se opravlja prek anketiranja, ki ga določajo pravila MOD. Delež brezposelnih v aktivnem prebivalstvu se ugotavlja po naslednjem postopku: anketira se določeno število gospodinjstev ter se v vsakem gospodinjstvu ugotovi število odraslih oseb, ki v zadnjem tednu niso delale za plačilo niti 1 uro. Anketna brezposelnost v Sloveniji znaša 7%, kar pomeni, da 4% brezposelnih ljudi dela na črno. V ZDA se brezposelnost ugotavlja kot anketna.

2. VRSTA, OBSEG IN POGOJI ZA NASTANEK PRAVIC IZ ZAVAROVANJA ZA BREZPOSELNOST (SISTEM ZAVAROVANJA ZA BREZPOSELNOST V SLOVENIJI)

2.1. SPLOŠNI POJMI

Sistem zavarovanja ureja **Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti (ZZPB)**, noveliran 1998.

ZZPB ureja:

- posredovanje zaposlitve in dela;
- zavarovanje za primer brezposelnosti;
- štipendiranje;
- status Zavoda za zaposlovanje;
- evidentiranje brezposelnih.

Obvezno zavarovane osebe so delavci v delovnem razmerju.

Prostovoljno zavarovane osebe so:

- (1) **samozaposlene osebe** – to je posebnost slovenskega sistema (v EU je takšna ureditev prepovedana, ker pri samozaposlenih prenehanje delovnega razmerja ne more biti odvisno od volje delodajalca), ker naj bi samozaposlene v opustitev njihove dejavnosti prisilile neugodne ekonomske razmere.
- (2) **slovenski državljani, zaposleni v tujini;**
- (3) **zakonci slovenskih državljanov, zaposlenih v tujini, ki so bili prej v delovnem razmerju** (npr. žena veleposlanika, ki je prej delala kot tajnica).

Pravice v sistemu zavarovanja za brezposelnost so:

- **denarno nadomestilo;**
- **denarna pomoč;**
- **povračilo prevoznih in selitvenih stroškov** zaradi zaposlovanja v drugem kraju;
- **zdravstveno zavarovanje** v skladu z ZZVZZ;
- **pokojninsko in invalidsko zavarovanje;**
- plačilo prispevkov pokojninskega in invalidskega zavarovanja za brezposelne osebe, ki jim manjka največ 3 leta do upokojitve.

Brezposelna oseba je vsakdo, ki:

- **nima delovnopravnega statusa** = ni niti zaposlena, samozaposlena, nima statusa kmeta, upokojenca ali študenta; IN
- **je zmožen za delo** – to so:
 - ⇒ moški od 15. do 65. leta; ali
 - ⇒ ženske od 15. do 63. leta; IN
- **je prijavljen na Zavodu za zaposlovanje**; IN
- **je na razpolago za napotitev na delo** – vsaj 3 ure/dan mora biti v določenem prostoru. Brezposelni so določen čas omejeni v svobodi gibanja. To je ustavnopravno zelo sporno, določba pa je zaradi razmaha mobilne telefonije povsem obsoletna. IN
- **aktivno išče zaposlitev** – brezposelna oseba se mora prijavljati na objave delovnih mest, iskati mora zaposlitev preko Zavoda za zaposlovanje in se dejavno truditi čim prej dobiti novo zaposlitev.

Zavarovanec za brezposelnost je oseba, ki je bila pred nastankom brezposelnosti zavarovana za primer brezposelnosti. To so delavci, ki so izgubili zaposlitev.

Brezposelne osebe v širšem smislu so:

- (1) **brezposelni zavarovanci** – imajo pravico do prejemanja denarnih dajatev za brezposelnost in vse ostale pravice; IN
- (2) **druge brezposelne osebe** – to so:
 - 1) iskalci prve zaposlitve;
 - 2) osebe, ki so jim prenehale pravice iz zavarovanja za brezposelnost = brezposelni, ki so brez dela že toliko časa, da niso več upravičeni do nadomestila;
 - 3) osebe, ki ne izpolnjujejo pogojev za pridobitev pravic iz zavarovanja za brezposelnost.

Druge brezposelne osebe nimajo pravice do prejemanja denarnih dajatev, vendar imajo pravico biti evidentirani kot brezposelni na Zavodu za zaposlovanje, kar jim prinaša določene koristi – lahko se prostovoljno pokojninsko in invalidsko zavarujejo ter uživajo pravice iz aktivne politike zaposlovanja.

2.2. PRAVICE ZAVAROVANCEV ZA BREZPOSELNOST

Te pravice so:

- (1) **denarno nadomestilo;**
- (2) **denarna pomoč;**
- (3) **plačevanje prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje;**
- (4) **povrnitev prevoznih stroškov.**

2.2.1. PRAVICA DO PREJEMANJA DENARNEGA NADOMESTILA

Pogoji za pridobitev so:

- (1) **najmanj 12 mesecev zavarovanja v zadnjih 18 mesecih pred nastankom brezposelnosti** – ta pogoj je bil uveden zaradi naraščanja zaposlitev za določen čas;
- (2) **delovno razmerje preneha:**
 - 1) **proti volji delodajalca** – takšna situacija nastopi v naslednjih primerih:
 1. stečaj;
 2. likvidacija;
 3. presežni delavci;
 4. prenehanje delovnega razmerja za določen čas.
 - 2) **brez krivde / volje delavca** – določeni sta **2 izjemi:**
 1. delavec odpove pogodbo o zaposlitvi zaradi zaposlitve zakonca v drugem kraju;
 2. delavec odpove pogodbo o zaposlitvi, ker mu delodajalec vsaj 3 mesece zapored ni izplačal plače – v tem primeru mora inšpektor za delo ugotoviti, da plača ni bila izplačana ter delodajalcu dati rok 1 mesec za izplačilo zamujenih plač. Če delavcu v tem času Zavod za zaposlovanje ponudi ustreznih zaposlitev, jo mora sprejeti.

Višina nadomestila se določa po naslednjih pravilih:

- **odmerna osnova** = povprečna mesečna plača zavarovanca v zadnjih 12 mesecih pred nastankom brezposelnosti;
- **odmerni odstotni delež** znaša:
 - o **70% osnove za prve 3 mesece;**
 - o **60% osnove za nadaljnje mesece**
 To imenujejo *degregacija* – odmerni odstotek se zniža, ker se s tem poskuša brezposelno osebo spodbujati, da bi se čimprej zaposlila.
- **najnižje nadomestilo** = **zajamčena plača, znižana za davke in prispevke** (= trenutno približno 40'000 SIT);
- **najvišje nadomestilo** = **3x najnižje nadomestilo** (= trenutno približno 120'000 SIT).

Ureditev je neugodna za osebe z višjimi plačami. Nadomestilo se usklajuje skupno s plačami v gospodarstvu.

Trajanje nadomestila je odvisno od dobe zavarovanja:

- **1 do 5 let zavarovanja** – nadomestilo traja **3 mesece;**
- **5 do 15 let zavarovanja** – nadomestilo traja **6 mesecev;**
- **15 do 25 let zavarovanja** – nadomestilo traja **9 mesecev;**
- **nad 25 let zavarovanja IN:**
 - ⇒ **starost do 50 let** – nadomestilo traja **12 mesecev;**
 - ⇒ **starost 50 do 55 let** – nadomestilo traja **18 mesecev;**

⇒ **starost nad 55 let** – nadomestilo traja **24 mesecev**.

To **velja samo za prvo brezposelnost**. Primer: oseba je zavarovana 20 let, izgubi službo, prejema 9 mesecev nadomestilo, nato dobi službo za 12 mesecev in postane spet brezposelna – nadomestilo bo prejela samo 3 mesece. **Omejitev na prvo brezposelnost ne velja za delavce, starejše od 50 let, ki imajo nad 25 let zavarovanja.**

Rok za uveljavitev nadomestila = 30 dni po prenehanju delovnega razmerja. Če se delavec na Zavod za zaposlovanje (v nadaljevanju: Z.z.) prijavi kasneje, ne bo prejel nadomestila za obdobje med izgubo zaposlitve in dnem prijave na Z.z.

Upravičenje do nadomestila preneha, če brezposelna oseba:

- (1) **sklene novo pogodbo o zaposlitvi;**
- (2) **izpolni pogoje za upokojitve;**
- (3) **izpolni starost:**
 - 1) **63 let** (ženske);
 - 2) **65 let** (moški).
- (4) **odkloni ustrezno zaposlitev** – ustrezna zaposlitev je zaposlitev:
 - 1) v delovnem razmerju za določen ali nedoločen čas;
 - 2) na delovnem mestu v istem tarifnem razredu kot prejšnje delovno mesto (mora ustrezati izobrazbeni stopnji brezposelne osebe);
 - 3) oddaljena od kraja prebivanja največ 1 uro vožnje z javnim prevoznim sredstvom.
- (5) **brez upravičenih razlogov odkloni neplačano delo v primeru izrednih razmer;**
- (6) **odkloni vključitev v aktivno politiko zaposlovanja;**
- (7) **ni dosegljiva vsaj 3 ure / dan;**
- (8) **dela na črno.**

Upravičenje do nadomestila **miruje**, če brezposelna oseba:

- (1) služi vojaški rok;
- (2) do 6 mesecev prestaja pripor ali zaporno kazen;
- (3) sklene delovno razmerje za določen čas (npr. oseba je do nadomestila upravičena 12 mesecev, prejema nadomestilo že 6 mesecev, ko dobi delo za 3 mesece – to pomeni, da lahko po preteku teh 3 mesecev prejema nadomestilo še 6 preostalih mesecev);
- (4) se vključi v javna dela;
- (5) prejme denarno nadomestilo za starševstvo.

Nadomestilo se zniža, če brezposelna oseba:

- (1) **odkloni primerno zaposlitev** – ustrezna zaposlitev je zaposlitev na delovnem mestu, ki je za eno stopnjo nižja glede na:
 - 1) tarifni razred; IN
 - 2) stopnjo izobrazbe.
- (2) **odkloni primerno začasno delo;**
- (3) **pridobi dodatne vire dohodka** (npr. z občasnimi deli).

Do denarnega nadomestila je upravičena vsaka brezposelna oseba, ki izpolnjuje zakonske pogoje, ne glede na lastno premoženje ali premoženje zakonca. Dohodko iz kapitala ali nepremičninske posesti ne vplivajo na pravico do nadomestila.

2.2.2. PRAVICA DO PREJEMANJA DENARNE POMOČI

Pogoji za nastanek so:

- (1) **prenehanje upravičenja do denarnega nadomestila** – denarno pomoč lahko prejema le oseba, ki je prej prejela nadomestilo;
- (2) **stalno prebivališče v Sloveniji;**
- (3) **izpolnjevanje pogojev glede:**
 - 1) **dohodka** – dohodek na družinskega člana mora biti nižji od 80% zjamčene plače (trenutno približno 43'000 SIT). V dohodek ne štejejo otroški dodatek, štipendije ter dodatek za pomoč in postrežbo.

- 2) **premoženja** – premoženje na družinskega člana mora biti nižje od 3.6 milijona SIT. V premoženje ne šteje stanovanje, v katerem zavarovanec prebiva.

Višina denarne pomoči = 80% zjamčene plače za vse upravičence (trenutno 43'000 SIT).

Trajanje denarne pomoči:

- **največ 15 mesecev** za vse, razen za starejše brezposelne osebe;
- **do upokojitve za starejše brezposelne osebe** – starejša brezposelna oseba je oseba, starejša od 55 let, ki ima vsaj 25 let delovne dobe.

Denarna pomoč preneha, miruje ali se zniža iz enakih razlogov kot denarno nadomestilo.

2.2.3. PRAVICA DO KRITJA PRISPEVKOV ZA POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE

To je **pravica brezposelnih oseb, ki:**

⇒ **jim je prenehala pravica do nadomestila; IN**

⇒ **jim manjkajo največ 3 leta do izpolnitve pogojev za upokojitev.**

Primer: brezposelna oseba je stara 55 let in ima več kot 25 let zavarovanja. 24 mesecev prejema denarno nadomestilo, kar pomeni, da je stara 57 let, ko se ji ta pravica izteče. Z.z. ji bo nadaljnja 3 leta do upokojitve (predpostavimo, da se lahko ta oseba upokoji pri 60 letih) plačeval prispevke za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, da ji bo tekla pokojninska doba.

2.2.4. PRAVICA DO POVRNITVE PREVOZNIH IN SELITVENIH STROŠKOV

To je **pravica brezposelnih oseb, ki so našle zaposlitev v drugem kraju.**

2.2.5. POSTOPEK UVELJAVITVE PRAVIC

Na I. stopnji o pravici odloča pooblaščen oseba Z.z.

Na II. stopnji o pravici odloča pritožbeni organ Z.z.

Sodno varstvo se zagotavlja pred delovnim in socialnim sodiščem.

2.2.6. DENARNA SOCIALNA POMOČ

Ne spada v sistem zavarovanja za brezposelnost (!!!). **Dodeli se osebi, ki izgubi pravico do denarnega nadomestila in denarne pomoči ter še vedno ne najde službe.** Izpolnjeni morajo biti določeni pogoji (več v nadaljevanju).

3. UKREPI AKTIVNE POLITIKE ZAPOSLOVANJA

3.1. POJEM AKTIVNE POLITIKE ZAPOSLOVANJA

Aktivna politika zaposlovanja je namenjena **spodbujanju zaposlovanja**. Država skuša z izobraževanjem, javnimi deli in sofinanciranjem delovnih mest ponovno vključiti brezposelno osebo na trg dela. Takšne ukrepe je težko izvajati v obdobjih visoke brezposelnosti – to so obdobja, v katerih registrirana brezposelnost presega 11–13% aktivnega prebivalstva ter anketna brezposelnost presega 6% aktivnega prebivalstva. Ukrepi se težko izvajajo, ker se z njimi s trga delovne sile izpodriva druge delavce. Sporno je predvsem sofinanciranje delovnih mest delodajalcem.

3.2. SISTEM AKTIVNE POLITIKE ZAPOSLOVANJA V SLOVENIJI

Program aktivne politike zaposlovanja sprejme **vlada** na predlog Z.z. Podrobnejša navodila določi Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Ukrepi, ki ji določa program, so:

- **ukrepi, namenjeni delodajalcem** – ti so:
 - o splošni ukrepi; IN
 - o konkretni ukrepi.
- **ukrepi, namenjeni brezposelnim osebam.**

3.2.1. UKREPI, NAMENJENI DELODAJALCEM

(1) **Splošni ukrepi** so:

- 1) sofinanciranje novih predaktivnih delovnih mest;
- 2) nadomestilo stroškov za ohranitev teh delovnih mest pri delodajalcu;
- 3) povračila investicijskih vlaganj, katerih namen je odpiranje novih delovnih mest;
- 4) pospeševanje zaposlovanja za celo leto (npr. problem zaposlitve v turizmu je, da trajajo le turistično sezono);
- 5) sofinanciranje izobraževanja;
- 6) prilagoditev delovnih prostorov invalidom.

Ukrepe izvajajo Z.z., pooblaščne organizacije in Ministrstvo za delo.

(2) **Konkretni ukrepi** so:

- 1) plačevanje dela prispevkov za socialno zavarovanje – če delodajalec zaposli brezposelno osebo, mu Z.z. 2 leti plačuje 50% prispevkov za socialno varnost;
- 2) 3-letno plačevanje vseh prispevkov za socialno zavarovanje, če delodajalec zaposli starejšo brezposelno osebo;
- 3) 4-letno plačevanje deleža prispevkov za socialno zavarovanje, če delodajalec zaposli iskalca prve zaposlitve.

3.2.2. UKREPI, NAMENJENI BREZPOSELNIH OSEBAM

Temeljna pravica brezposelne osebe je **vključen v aktivno politiko zaposlovanja** z namenom povečanja zaposlitvenih možnosti. Te pravice ni možno iztožiti.

Za vsako brezposelno osebo se v roku 2 mesecev po prijavi na Z.z. izdela **zaposlitveni načrt**. Nato se z njo sklene **pogodba o vključitvi v program aktivne politike zaposlovanja**.

Prednost pri vključitvi v aktivno politiko zaposlovanja imajo:

- mlajši (= iskalci prve zaposlitve);
- dolgotrajno brezposelne osebe (= več kot 1 leto);
- invalidi;
- brezposelne osebe–prejemniki denarnih dajatev (= nadomestilo ali pomoč);

Ukrepi aktivne politike zaposlovanja so:

- kritje stroškov zavarovanja za poškodbe pri delu in poklicne bolezni;
- zagotavljanje posebnih denarnih dajatev;
- kritje deleža stroškov pri plačah pripravnikov;
- kritje stroškov izobraževanja;
- kritje nabave opreme za samozaposlene (v Sloveniji vsak samostojni podjetnik ob nastopu dejavnosti dobi določeno denarno vsoto, ki naj bi mu olajšala začetne stroške);
- kritje stroškov pri zaposlitvi, poklicni rehabilitaciji in prekvalifikaciji.

Zakon posebej ureja **javna dela**. Brezposelna oseba za opravljanje javnih del sklene posebno pogodbo o zaposlitvi. Pogodba traja največ 1 leto in se po potrebi lahko podaljša. Brezposelna oseba, ki opravlja javna dela, ima pravico do plače, enake izhodiščni plači za tarifni razred ustrezne kolektivne pogodbe, ter pravico do povračila stroškov za prehrano in prevoz. Oseba je 1/4 delovnega časa vključena v programe izobraževanja in usposabljanja. Sredstva za izvajanje javnih del zagotavljajo Z.z., naročnik del ter izvajalec del. Javna dela se izvajajo za komunalne (npr. praznenje greznic) in javnovarstvene programe (npr. čiščenje potokov). Osebe, ki opravljajo javna dela, niso registrirane kot brezposelne. Javna dela so prepovedana v pridobitnih dejavnostih in v primerih, ko se z njimi konkurira gospodarstvu na določenem območju.

Javna dela in aktivna politika zaposlovanja so namenjeni vsem brezposelnim in ne samo zavarovanim osebam.

V. SOCIALNO VARSTVO

Socialno varstvo v Sloveniji ureja **Zakon o socialnem varstvu (ZSV)**, ki določa:

- (1) **pravice do socialnih storitev;**
- (2) **pravice do denarnih socialnih pomoči.**

Upravičenci do socialnega varstva so:

- slovenski državljani s stalnim prebivališčem v Sloveniji;
- tujci, ki imajo dovoljenje za stalno prebivanje v Sloveniji (= tujci rezidenti);
- upravičenci, ki jih določa mednarodna pogodba.

Vse druge **osebe, ki ne izpolnjujejo pogojev**, imajo pravico do:

- ⇒ prve socialne pomoči (glej spodaj);
- ⇒ plačila vozovnice za povratek do stalnega prebivališča v tuji državi.

1. SOCIALNO-VARSTVENE STORITVE

Socialno-varstvene storitve so namenjene preprečevanju in odpravljanju socialnih stisk in težav posameznikov, družin in skupin prebivalstva. Obsegajo različne oblike socialnih pomoči v naravi.

Socialno-varstvene storitve so:

- (1) **prva socialna pomoč** = **ugotovitev socialne stiske in možnih ukrepov za njeno rešitev.**
Primer: oseba pride na C.s.d. in pove, da umira od lakote, ker nima sredstev za življenje. Socialni delavec ugotovi, da je oseba kronični alkoholik, ki vse svoje dohodke zapravi za opijanje z žganimi pijačami. Kot možni ukrep se bo zato določilo zdravljenje alkoholizma.
- (2) **osebna pomoč** = **redno svetovanje posamezniku, urejanje njegovih zadev pred državnimi organi in usmerjanje posameznika v koristne dejavnosti, da bi se izboljšale njegove socialne možnosti.** Primer: osebni svetovalci mladostnikov, ki živijo na cesti (pri nas tega še nimamo).
- (3) **pomoč družini** – možna je v 2 oblikah:
 - 1) **dejanska pomoč v gospodinjstvu; IN**
 - 2) **pomoč pri urejanju medosebnih odnosov v družini.**
- (4) **institucionalno varstvo** – zagotavlja se v okviru naslednjih ustanov:
 - 1) domovi za starostnike;
 - 2) domovi za invalide;
 - 3) domovi za otroke z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Zavodi Janez Levec);
 - 4) domovi za otroke brez staršev;
 - 5) domovi za otroke, katerih staršem je bila odvzeta roditeljska pravica;
 - 6) domovi za vedenjsko motene otroke.
- (5) **vodenje in varstvo zaposlitve pod posebnimi pogoji;**
- (6) **pomoč delavcem v podjetjih in zavodih** – če jim preneha zaposlitev, jim C.s.d. pomaga pri izpolnjevanju raznih obrazcev.

2. DENARNA SOCIALNA POMOČ

Denarna socialna pomoč je namenjena posameznikom in družinam, ki nimajo prihodkov iz nobenega drugega zavarovanja ter niti nimajo premoženja. Upravičenci so lahko povsem brez dohodkov ali imajo nižje dohodke, kot določa zakon.

S tem se vzpostavlja **varovalna mreža** (ang. *safety net*), v katero naj bi se "ulovili" vsi tisti, ki nimajo zadostnih sredstev za življenje (tudi berači, klošarji, cigani in podobni).

Upravičenci do denarne socialne pomoči so:

- **samske osebe**; IN
- **družine**.

Pogoj za uveljavitev pravice do denarne socialne pomoči je, da ima oseba slovensko državljanstvo in da prebiva v Sloveniji (zadostuje prebivanje, stalno prebivališče ni potrebno). Pravico do pomoči ima tudi tuj državljan ali oseba brez državljanstva, ki ima dovoljenje za stalno prebivanje v Sloveniji.

2.1. POGOJI ZA PRIDOBITEV DENARNE SOCIALNE POMOČI

Zakon določa **2 temeljna pogoja**:

(1) **pomanjkanje sredstev za življenje**, do katerega je prišlo **zaradi objektivnih razlogov**, na katere upravičenec ni mogel vplivati. **Kot objektivni razlogi se ne štejejo:**

- 1) prenehanje delovnega razmerja po volji ali krivdi posameznika;
- 2) izbris iz evidence brezposelnih, do katerega je prišlo, ker brezposelna oseba:
 1. ni bila na razpolago Z.z. 3 ure dnevno; ALI
 2. ni sprejela vključitve v aktivno politiko zaposlovanja; ALI
 3. se ni hotela samozaposliti.
- 3) neobstoj prijave na Z.z.;
- 4) prestajanje zaporne kazni.

Ti razlogi se štejejo kot objektivni, če posameznik skrbi za:

⇒ **otroka**; ALI

⇒ **osebo, ki ne more skrbeti sama zase** zaradi telesne ali duševne prizadetosti.

(2) **dohodkovni pogoj** = **posameznik ali družina ne prejmeta minimalnih dohodkov, ki jih določa zakon.**

2.2. VIŠINA DENARNE SOCIALNE POMOČI

Zakon določa:

- **minimalni dohodek za posameznika** = 37'000 SIT;
- **minimalni dohodek za družinskega člana** = 45'000 SIT.

To ni minimalna plača, ki trenutno znaša 117'000 SIT (!!!). **Minimalni dohodek se določa na podlagi stroškov življenjske košarice in naj bi zadoščal za zadovoljitev nujnih življenjskih potreb.**

Določitev višine denarne socialne pomoči za posameznika:

- o če nima nobenega dohodka, bo dobil socialno pomoč v višini celotnega minimalnega dohodka (= 37'000 SIT);
- o če ima določen dohodek, bo dobil socialno pomoč, ki ustreza razliki med minimalnim dohodkom in dohodkom posameznika.

Določitev višine denarne socialne pomoči za družino:

- prvi izmed staršev dobi 100% minimalnega dohodka za družinskega člana (45'000 SIT);
- drugi izmed staršev dobi 70% minimalnega dohodka za družinskega člana (35'000 SIT);
- vsak otrok dobi 30% minimalnega dohodka za družinskega člana (13'500 SIT).

Po tem izračunu lahko 3-članska obojestarševska družina preživi s 93'500 SIT, 4-članska obojestarševska družina s 107'000 SIT, 2-članska enostarševska družina z 58'500 SIT, 3-članska enostarševska družina z 72'000 SIT, itd. **Socialno ogroženi družini se izplača**

denarna socialna pomoč v višini, ki ustreza razliki med zakonsko izračunanim minimalnim dohodkom družine in dejanskim dohodkom družine. Primer: če 4-članska obojestarševska družina prejema dohodek 70'000 SIT, bo prejela še 37'000 SIT socialne pomoči.

Med dohodke družine se ne šteje otroški dodatki. (!!!)

2.3. MOŽNOST ODLOČANJA PO PROSTEM PREUDARKU (DISKRECIJI)

Zakon določa možnost, da C.s.d. odloči po prostem preudarku, da:

- (1) ne dodeli pomoči;
- (2) dodeli pomoč v nižjem znesku, kot bi sicer pripadal upravičencu;
- (3) dodeli pomoč v naravi.

Razlogi za to so:

- I. **ugotovljeni prihranki** (takšna določba je nesmiselna, ker socialno ogrožene terja v to, da zapravijo vse prihranke, saj drugače lahko ne dobijo socialne pomoči);
- II. **ugotovitev, da upravičenec živi v družini ali skupaj z drugimi osebami, ki mu pomagajo pri preživljanju** (s tem se hoče prepričati, da bi za socialno pomoč zaprosili mladi ljudje, ki ne dobijo zaposlitve, vendar živijo v bogatih družinah);
- III. ugotovitev, da upravičenec vsaj 30 dni/mesec prebiva v bolnišnici, kjer ima brezplačno oskrbo (npr. psihiatrični bolniki, ki so na zdravljenju več let).

Pomoč v naravi se dodeli, če za to obstajajo utemeljeni razlogi (npr. alkoholizem).

2.4. DRUGE DENARNE DAJATVE SOCIALNE NARAVE

- dodatek za pomoč in postrežbo (glej Pokojninsko in invalidsko zavarovanje);
- **izredna denarna socialna pomoč – namenjena je posameznikom in družinam, ki se nenadoma znajdejo v hudi materialni stiski** (običajno zaradi naravnih pojavov in nesreč /požari, potresi, poplave, zemeljski plazovi, orkanski vetrovi, ognjeniki, itd.);
- **družbena pomoč invalidom** – določena je s posebnim zakonom in namenjena invalidom, ki nimajo pravic iz ZPIZ-1. To so invalidi, ki so prizadeti od rojstva ali so to postali pred vstopom v sistem invalidskega zavarovanja.
- dajatve za vojaške in civilne žrtve vojne – njihovo število je zanemarljivo.

2.5. TRAJANJE DENARNE SOCIALNE POMOČI

Dodeli se za **3 mesece**. Po tem času se lahko ponovno dodeli, če obstajajo pogoji zanje, vendar največ za **6 mesecev**. Po tem času se ponovno ugotavlja, ali so izpolnjeni pogoji.

Invalidom in starejšim od 60 let se denarna socialna pomoč dodeli za **1 leto** oziroma **trajno**, če so brez premoženja, brez dohodkov ter nimajo nikogar, ki bi jih bil dolžan preživljati. To velja tudi za osebe, za katere ni možno predvideti izboljšanja socialnega položaja.

2.5. POSTOPEK DODELITVE DENARNE SOCIALNE POMOČI

Postopek vodi C.s.d. Pristojnost se določa po kraju stalnega prebivališča upravičenca oz. po kraju zadnjega stalnega prebivališča, če upravičenec trenutno nima stalnega prebivališča.

Pritožbe zoper odločbe C.s.d. rešuje Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Sodno varstvo je zagotovljeno pred delovnimi in socialnimi sodišči.

2.6. FINANCIRANJE DENARNIH SOCIALNIH POMOČI

Denarne socialne pomoči financira državni proračun Republike Slovenije. Iz proračuna se financirajo tudi socialne preventivne dejavnosti, socialne storitve, pomoči družinam na domu, izvrševanje javnih pooblastil C.s.d. in institucionalno varstvo za ljudi, ki ga ne morejo plačati. Državni proračun financira tudi vse investicije v socialno-varstvene zavode (domovi za prizadete državljane, domovi za starostnike).

Občine financirajo določene socialne storitve in pomoč pri najemninah socialnih stanovanj.

V. STARŠEVSKO VARSTVO IN DRUŽINSKI PREJEMKI

Socialna varnost mora zagotavljati otrokove koristi. V sistemu pokojninskega in invalidskega zavarovanja je korist otroka zagotovljena z družinsko pokojnino. V sistemu zdravstvenega zavarovanja korist otroka zagotavljajo zdravstvene storitve. V sistemu socialnih pomoči korist otroka zagotavlja pravilo, da je socialna pomoč višja, če gre za družino z otrokom.

Denarne dajatve, namenjene otrokom, so lahko:

⇒ **univerzalne** = enake ne glede na premoženjsko stanje družine;

⇒ **diferencirane** = njihova višina se spreminja glede na starost otrok, premoženje in dohodek staršev, itd.

Cilji sistema so:

(1) **horizontalna solidarnost** – razporeditev dohodka od ljudi brez otrok k ljudem z otroci;

(2) **vertikalna solidarnost** – razporeditev dohodka od družin z višjimi dohodki k družinam z nižjimi dohodki;

(3) **povečanje natalitete**.

Starševsko varstvo in družinske prejemke ureja **Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih** (ZSVDP). Ima 2 dela:

(1) **zavarovanje za starševsko varstvo**; IN

(2) **družinski prejemki**.

Pravice pa zakonu lahko uveljavlja le eden izmed staršev. Obstoj pravic je vezan na obstoj otroka – v primeru otrokove smrti pravice prenehajo.

Sredstva za izvajanje zakona se zagotavljajo iz državnega proračuna.

1. ZAVAROVANJE ZA STARŠEVSKO VARSTVO

Zavarovani so:

1. vsi zaposleni na območju Slovenije;
2. izvoljeni ali imenovani nosilci javnih funkcij;
3. tujci, zaposleni v mednarodnih organizacijah;
4. samozaposleni;
5. kmetje;
6. vrhunski športniki in šahisti;
7. brezposelne osebe–prejemniki denarnega nadomestila;
8. osebe na bolniškem dopustu;
9. zaporniki; IN
10. osebe, ki prejemajo starševsko nadomestilo.

Zakon ureja **3 pravice iz zavarovanja**:

(1) **pravica do starševskega dopusta**;

(2) **pravica do starševskega nadomestila**;

(3) **pravica do krajšega delovnega časa**.

Financiranje sistema – sistem se financira s **prispevki**, ki jih plačujejo zavarovanci in delodajalci neposredno v državni proračun. Dajatve se upravičencem plačujejo sproti. Kljub temu, da prispevkov iz zavarovanja za starševsko varstvo ne zbira noben poseben zavod,

starševsko varstvo vseeno štejemo med socialna zavarovanja, ker so pravice iz njega standardizirane v zakonu.

1.1. PRAVICA DO STARŠEVskega DOPUSTA

Poznamo več vrst starševskega dopusta:

- (1) *porodniški dopust*;
- (2) *očetovski dopust*;
- (3) *dopust za nego in varstvo otroka*;
- (4) *posvojiteljski dopust*.

Če ima zavarovana oseba delodajalca, ji le-ta mora omogočiti odsotnost z dela, o čemer ga mora zavarovana oseba prej obvestiti.

1.1.1. PORODNIŠKI DOPUST

Traja **105 dni** – izkoristiti ga je treba:

- **28 dni pred predvidenim rojstvom**, če gre za običajno nosečnost;
- **42 dni pred predvidenim rojstvom**, če gre za rizično nosečnost.

Porodniški dopust je potrebno napovedati. Če je nosečnost zelo rizična in mati že v zgodnji nosečnosti ne more delati, mora za ta čas koristiti bolniški dopust.

Če otrok:

- ⇒ se rodi mrtev, ima mati pravico do 42 koledarskih dni dopusta po rojstvu;
- ⇒ umre med porodniškim dopustom, ima mati pravico do 10 koledarskih dni dopusta po smrti otroka.

Izjemoma lahko porodniški dopust koristi oče, če:

- (1) *mati umre*;
- (2) *mati zapusti otroka*;
- (3) *mati ni sposobna za samostojno življenje in delo*;
- (4) *je mati mlajša od 18 let*.

Če mati rodi, preden je obvestila delodajalca, ga mora obvestiti najkasneje v 3 dneh.

1.1.2. OČETOVSKI DOPUST

Je neprenosljiva pravica očeta. Traja **90 dni**, oče mora najmanj **15 dni izrabiti v času porodniškega dopusta matere**. Ostalih 75 dni lahko izkoristi do otrokovega 8. leta. Če teh 75 dni izkorišča po delih, mu pripada samo 70% (= 53 dni).

Oče nima pravice do očetovskega dopusta, če:

- (1) *mati rodi mrtvega otroka*;
- (2) *mu je odvzeta roditeljska pravica*;
- (3) *ne neguje ali ne varuje otroka, ker le-ta živi pri materi ali drugi osebi*.

Če očetu zaradi zgoraj navedenih razlogov **pripada porodniški dopust, ne more koristiti očetovskega**.

1.1.3. DOPUST ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA

Pravico do njega ima **eden izmed staršev**. Traja **260 dni po preteku porodniškega dopusta**. Porodniški dopust ter dopust za nego in varstvo otroka torej skupaj znašata **365 dni** (105 dni + 260 dni). Dopust za nego in varstvo otroka **se lahko podaljša, če:**

- (1) *se hkrati rodi več otrok* (dvojčki, trojčki, četvorčki);
- (2) *se otrok rodi nedonošen*;
- (3) *otrok potrebuje posebno varstvo*;
- (4) *starši ob rojstvu otroka že vzgajajo in negujejo vsaj 2 otroka, mlajša od 8 let*.

Starša se morata pisno dogovoriti o izrabi dopusta. Izkoristi ga lahko le eden ali oba po delih: Istočasno starša ne moreta izrabljati dopusta za nego in varstvo otroka, razen če:

- o se hkrati rodi več otrok; ALI
- o ob rojstvu otroka že vzgajata in negujeta vsaj 2 otroka, mlajša od 8 let.

Dopust za nego in varstvo otroka lahko izkoristijo tudi druge osebe, pri čemer se dopust zmanjša za del, ki sta ga že izkoristila oče in mati.

Starša nimata pravice do dopusta, če je otrok oddan v vzgojo in varstvo drugi osebi / zavodu.

1.1.4. POSVOJITELJSKI DOPUST

Otroka se lahko zaupa bodočim posvojiteljem že pred samo posvojitvijo. Trajanje je omejeno:

- otrok je star do 4 leta – posvojiteljski dopust traja 150 dni;
- otrok je starejši od 4 let – posvojiteljski dopust traja 120 dni.

Posvojiteljski dopust ne pripada osebi, ki posvoji otroka svojega zakonca.

1.2. PRAVICA DO STARŠEVskega NADOMESTILA

Vrste starševskega nadomestila so:

- porodniško nadomestilo – izplačuje se med porodniškim dopustom;
- očetovsko nadomestilo – izplačuje se med očetovskim dopustom;
- nadomestilo za nego in varstvo otroka – izplačuje se med dopustom za nego in varstvo otroka;
- posvojiteljsko nadomestilo – izplačuje se med posvojiteljskim dopustom.

Upravičenci do starševskega nadomestila so:

- (1) **zavarovane osebe, ki imajo pravico do starševskega dopusta;**
- (2) **nezavarovane osebe, ki nimajo pravice do starševskega dopusta, vendar so bile v zadnjih 3 letih zavarovane vsaj 12 mesecev.**

Odmerna osnova je povprečna plača v zadnjih 12 mesecih. Osebe, ki niso prejemale plače, imajo osnovo 55% minimalne plače. Osnovi sta:

⇒ **najnižja osnova** = 55% minimalne plače (trenutno približno 65'000 SIT);

⇒ **najvišja osnova** = 250% povprečne neto plače (trenutno približno 412'000 SIT).

Višina starševskega nadomestila znaša 100% osnove.

Starševsko nadomestilo traja ves čas starševskega dopusta. Če oče izkoristi očetovski dopust, mu nadomestilo pripada le za 15 dni, ostalih 75 dni država zanj plačuje prispevke za socialno zavarovanje.

1.3. PRAVICA DO KRAJŠEGA DELOVNEGA ČASA

Starši imajo to pravico:

- **do otrokovega 3. leta; ALI**
- **v neomejenem trajanju, če je otrok telesno ali duševno prizadet.**

Krajši delovni čas mora obsegati **vsaj 1/2 tedenskih obveznosti**. Delodajalec izplačuje 1/2 plače, za ostali del upravičenec prejema starševsko nadomestilo. Poleg tega mu država plačuje prispevke za socialno zavarovanje.

Pravico do krajšega delovnega časa ima samo eden izmed staršev.

2. DRUŽINSKI PREJEMKI

2.1. SPLOŠNI POJMI

Družinski prejemki so 2 vrst:

- (1) **dajatve v denarju** – namenjene so preživljanju, vzgoji in izobrazbi otroka;
- (2) **dajatve v naravi** – prehrana, varstvo in vzgoja, subvencioniranje življenjskih potreb (sem spadata tudi študentska prehrana in razne davčne olajšave za davčne zavezance, ki preživljajo otroka).

Družinske dajatve se lahko zagotavljajo v okviru 2 sistemov:

- **nacionalni sistem** – dajatve so namenjene vsem otrokom ali vsem otrokom določene kategorije;
- **sistem socialnih pomoči** – dajatve so namenjene le otrokom, ki živijo v slabšem socialnem ali materialnem položaju.

Višina denarnih dajatev se določa po naslednjih kriterijih:

- o socialni položaj družine;
- o starost otroka;
- o vrstni red rojstev (dodatki se višajo z vsakim nadaljnjim otrokom);
- o enostarševska / večstarševska družina;
- o zdravstveno stanje otroka.

Države v EU skušajo z družinskimi prejemki vplivati na večjo rodnost družin.

2.2. SISTEM DRUŽINSKIH PREJEMKOV V SLOVENIJI

Zakon navaja 6 vrst družinskih prejemkov, razdeljenih v 3 skupine:

- **prejemki ob rojstvu otroka:**
 - (1) pomoč ob rojstvu otroka (v denarju ali v naravi);
 - (2) starševski dodatek.
- **prejemki za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otrok:**
 - (3) otroški dodatek;
 - (4) dodatek za veliko družino.
- **prejemki za težjo telesno in duševno prizadete otroke:**
 - (5) dodatki za nego otroka;
 - (6) plačilo za izgubljeni dohodek – izplača se enemu izmed staršev, ki je prenehal delovno razmerje zaradi nege telesno ali duševno težje prizadetega otroka.

Družinski prejemki se financirajo **iz proračuna** preko Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. Sistem izvajajo centri za socialno delo (v nadaljevanju: C.s.d.).

Denarna dajatev se lahko spremeni v dajatev v naravi, kadar obstaja velika verjetnost, da družina sredstev ne bo potrošila v skladu z namenom zakona (generalna klavzula). Velika verjetnost obstaja v naslednjih primerih: alkoholizem, zasvojenost z drogami, hazarderstvo, zanemarjanje otroka, itd. O spremembi denarne dajatev v dajatev v naravi **odloča C.s.d. po prostem preudarku** (diskreciji). To je pravno zelo sporno, kajti takšno odločanje spada v pristojnost sodišča. Namesto denarja starši prejmejo razne naročilnice za hrano in obleko.

2.2.1. POMOČ OB ROJSTVU OTROKA

Starši si lahko izberejo:

- o dajatev v naravi = poseben paket za novorojenega otroka; ALI
- o dajatev v denarju = približno 50'000 SIT.

Do prejema pomoči je upravičena mati (ali oče, če matere ni) otroka, ki ima stalno prebivališče v Sloveniji. Tudi otrok mora biti rojen v Sloveniji.

Število različnih vrst paketov in minimalno opremo v paketu predpiše minister za delo, družino in socialne zadeve.

2.2.2. STARŠEVSKI DODATEK

Je **denarna dajatev, namenjena materi** (izjemoma očetu), **ki ni upravičena do nadomestila, ker ni bila obvezno zavarovana za starševstvo**. Izplačuje se **365 dni od rojstva otroka**. Višina trenutno znaša 39'200 SIT. Mati mora biti slovenska državljanka s stalnim prebivališčem v Sloveniji in otrok mora biti slovenski državljan.

Oče dobi starševski dodatek, če:

- mati umre;
- mati zapusti otroka;
- mati ni sposobna skrbeti za otroka;
- se je mati zaposlila in je oče brez zaposlitve.

2.2.3. OTROŠKI DODATEK

Namenjen je vsem družinam, ki imajo dohodke nižje od določenega cenusa. **Cenzus znaša povprečno mesečno neto plačo na družinskega člana.** Družina bo torej dobila otroški dodatek, če družinski član na mesec prejme manj kot 165'000 SIT. Zakon določa **8 kategorij:**

- najnižja kategorija – dohodek na družinskega člana znaša manj kot 15% povprečne mesečne neto plače (trenutno manj kot 24'000 SIT);
- najvišja kategorija – dohodek na družinskega člana znaša od 75% do 99% povprečne mesečne neto plače (trenutno od 123'000 SIT do 163'000 SIT).

Otroški dodatek se lahko poveča v 2 primerih:

- **10%** povišanje za otroke, ki živijo v enostarševski družini;
- **20%** povišanje za predšolske otroke, ki niso v vrtcu (vrtci so visoko subvencionirani).

Do otroškega dodatka niso upravičeni:

⇒ otroci, ki so v brezplačnem institucionalnem varstvu;

⇒ otroci v reji;

⇒ otroci na sluzenju vojaškega roka (obsoletna določba), razen če starši skrbijo za njih.

Otrok mora biti slovenski državljan s stalnim prebivališčem v Sloveniji, sicer ni upravičen do otroškega dodatka. Če nima stalnega prebivališča v Sloveniji, je upravičen do otroškega dodatka pod pogojem, da je vsaj eden izmed staršev zaposlen v Sloveniji.

Upravičenost do otroškega dodatka traja do 18. leta oz. do 26. leta, če se otrok redno šola.

2.2.4. DODATEK ZA VELIKO DRUŽINO

Namenjen je družinam, ki imajo **3 ali več otrok**. Starši in otroci morajo biti slovenski državljanji ter morajo imeti v Sloveniji stalno prebivališče. Dodatek je enak za vse družine in znaša okoli 75'000 SIT / leto. Znesek je odvisen od premoženja družine in se določi 1×/leto.

2.2.5. DODATEK ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA, KI POTREBUJE POSEBNO NEGO IN VARSTVO

Država pokriva povečane stroške, ki nastanejo zaradi nege, varstva in izobraževanja otroka s posebnimi potrebami (= prizadetega otroka). Ta dodatek znaša:

- približno 20'000 SIT za lažje prizadetega otroka; ALI
- približno 40'000 SIT za težje prizadetega otroka.

Otrok mora biti slovenski državljan s stalnim prebivališčem v Sloveniji.

Do dodatka niso upravičeni starši, katerih otrok je v ustreznih zavodskih oskrbi. Dodatek prejema le starši, ki prizadetega otroka negujejo sami.

2.2.6. PLAČILO ZA IZGUBLJENI DOHODEK ZARADI NEGE IN VARSTVA TELESNO ALI DUŠEVNO TEŽJE PRIZADETEGA OTROKA

Prejema ga tisti izmed staršev, ki preneha z delovnim razmerjem ali začne delati s krajšim delovnim časom zaradi nege in varstva težje prizadetega otroka. Vsi upravičenci prejmejo enako vsoto ne glede na njihovo osebno premoženje. Otrok mora biti slovenski državljan, upravičenec (= eden izmed staršev) mora imeti stalno prebivališče v Sloveniji.